

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra historie

**HOSPODÁŘSKÝ VÝVOJ MĚSTA NOVÉHO JIČÍNA VE DRUHÉ
POLOVINĚ 16. AŽ PRVNÍ POLOVINĚ 17. STOLETÍ SE ZAMĚŘENÍM
NA CECHY**

**ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE TOWN NOVÝ JIČÍN IN THE
SECOND HALF OF THE 16TH TO THE FIRST HALF OF THE 17TH
CENTURY WITH A FOCUS ON GUILDS**

Bc. Ondřej Solanský

Magisterská práce

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Michaela Antonín Malaníková, Ph.D.

Olomouc 2021

Název

Hospodářský vývoj města Nového Jičína ve druhé polovině 16. až první polovině 17. století se zaměřením na cechy

Anotace

Předložená diplomová práce si klade za cíl analyzovat vývoj, vznik a organizaci cechovních korporací ve městě Novém Jičíně, v letech 1558–1648. Časové období je ohraničeno povýšením města na město komorní v roce 1558, přičemž prvním významným mezníkem je rok 1624, kdy město ztrácí statut komorního města a stává se opět městem poddanským, druhým významným a konečným mezníkem je ukončení třicetileté války roku 1648. Ve vymezeném časovém období je čerpáno z cechovních statut, jako hlavního pramenného zdroje informací pro fungování jednotlivých cechů. Zjištění způsobů propojení cechů s městem, zjištění, jak se jejich organizace proměňovala v čase, a případně jak tyto ovlivňovaly samotné město. Hlavním cílem práce je analýza vyplývající z cechovních statut v oblastech sociálně-ekonomických, charitativních, reprezentačních a vzdělávacích. Relevance této analýzy je podpořena klíčovým vlivem vybraných cechů na život raně novověkého města Nového Jičína a jeho panství a zároveň vlivem samotného města na fungování jeho cechů.

Klíčová slova

Historie, raný novověk, hospodářství, cechy, řemeslo, České království, Morava, Nový Jičín, Žerotínové, panství, komorní město, privilegia, třicetiletá válka listiny, artikule, statuta, cechmistři, mistři, tovaryši, učni, krejčí, obuvníci, kloboučníci, mlynáři, pekaři, řezníci, medaři, zámečníci.

Title

Economic development of the town Nový Jičín in the second half of the 16th to the first half of the 17th century with a focus on guilds

Abstract

The aim of this thesis is to analyse the development, formation and organisation of guild corporations in Nový Jičín between 1558 and 1648. The time period is defined by the promotion of the town to a chamber town in 1558, with the first significant milestone being 1624, when the town lost its status of a chamber town and became a serf town again, and the second significant and final milestone being the end of the Thirty Years' War in 1648. The guild statutes are drawn upon as the main source of information for the functioning of the individual guilds, their connections with the town, how their organisation changed and, where appropriate, how they influenced the town itself. The main aim of the thesis is to analyse the resulting guild statutes in the areas of socio-economic, charitable, representational and educational. The relevance of this analysis is supported by the key influence of the selected guilds on the life of the early modern town of Nový Jičín and its manor, as well as the influence of the town itself on the functioning of its guilds.

Keywords

History, early modern times, economy, guilds, crafts, Czech Kingdom, Moravia, Nový Jičín, Žerotín family, manor, chamber town, privileges, Thirty Years' War charters, articles, statutes, guildmasters, masters, journeymen, apprentices, tailors, shoemakers, hatters, milliners, bakers, butchers, butchers, coppersmiths, locksmiths

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem magisterskou práci zpracoval samostatně za použití pramenů a literatury uvedené v závěrečném seznamu.

V Olomouci dne 19. 8. 2021

.....

podpis

Poděkování

Mé poděkování patří všem, díky kterým mohla tato práce vzniknout.

Především však Mgr. et Mgr. Michaele Antonín Malaníkové, Ph.D. za její podporu, odborné vedení a cenné rady.

Obsah

Úvod	7
1. Literatura	11
2. Prameny a metody	13
3. Hospodářská situace v českých zemích ve 2. polovině 16. až 1. polovině 17. století	16
3.1. České království	16
3.2. Morava	20
4. Cechy v českých zemích v pozdním středověku a raném novověku	22
4.1. Historie	22
4.2. Funkce/význam cechu	24
4.3. Organizace (stratifikace) cechu	25
5. Nový Jičín v raném novověku se zvláštním zřetelem na jeho hospodářskou situaci	26
5.1. Od vzniku panství po jeho plánovaný prodej v roce 1558	26
5.2. Nový Jičín komorním městem	29
5.3. Vliv Českého stavovského povstání na Moravu a Nový Jičín	36
6. Cechovní statuta novojičínských řemesel na počátku raného novověku	40
6.1. Charakteristika jednotlivých novojičínských cechů a řemesel	42
6.1.1. Řemesla oděvnická a příbuzná	43
6.1.2. Řemesla potravinářská	58
6.1.3. Řemesla kovodělná	86
Závěr	88
Seznam použitých pramenů a literatury	93
Prameny	93
Literatura	93
Internetové zdroje	97
Příloha	98
Příloha 1. Tabulka: Souhrnný přehled cechovních statut s procentuální typologií jejich obsahu	98

Úvod

Po prozkoumání dostupných pramenů a dalších materiálů jsem se rozhodl věnovat výzkumu na téma hospodářský vývoj města Nového Jičína se zaměřením na cechy, které byly zformovány v tomto městě a působily v něm v letech 1558–1648, kdy lze zmapovat jejich aktivity díky dostatečné pramenné základně. Rok 1558 představuje mezník, kdy se Nový Jičín stal komorním městem a rok 1648 je rokem, kdy končí třicetiletá válka a pro město nastává oficiální dlouholetá vláda olomouckých jezuitů, čímž je pevně stvrzeno poddanské postavení města. Časově práce především sleduje historii města do roku 1624 (první významný mezník), obdobím vztahujícím se k Novému Jičínu, co by komornímu městu. Následným rozšířením rozsahu do roku 1648 bylo možno připojit několik statut, která byla vhodná pro analýzu a následné porovnání. Bude také potřeba ukotvit kontext výzkumu, co předcházelo období komorního města a naznačit další vývoj v ekonomice města po ztrátě statusu komorního města, kdy se dostalo do správy jezuitů.

V úvodní části práce nastíním dobovou politickou a hospodářskou situaci v Českém království, ale jen v hrubých obrysech vhodných pro doplnění, s ohledem na kontext doby. Práce se totiž především zabývá městem na Moravě, proto bude větší ohled věnován samotné Moravě a jejímu hospodářskému rozvoji. V tomto ohledu bych chtěl nastínit problematické vztahy mezi městy, šlechtou a panovníkem.

První kapitola vytvářející další pevné základy práce bude postihovat vlastní cechovní vývoj v Českém království, jeho stručnou historii a význam cechů pro město. V tomto ohledu nelze opomenout rozvoj kulturního a církevního života ve městech. V obecné charakteristice cechů také nastíním jejich organizaci. Především se bude jednat o hierarchii v rámci cechu a jejich obecné fungování. Zohledněno bude také postavení žen v cechu, jejich působení a vliv.

Následně region ještě více zúžím a v detailnějším měřítku se zaměřím na panství novojičínské, poté na samotný Nový Jičín a jeho rozvoj ve sledovaném období, jak po stránce hospodářské, tak i politické v rámci událostí, které vyústí do třicetileté války. Pro lepší orientaci se v rámci práce zaměřím na dvě období, která budou vzájemně komparována, aby bylo možné postihnout rozdíly v oblasti hospodářské, kdy pro první období bude charakteristická snaha o získání statusu

komorního města, tedy době před tím, než se Nový Jičín stal komorním městem. V tomto období byla nastoupena cesta k osamostatnění. Následně se soustředím na druhé období, kdy se Nový Jičín stal komorním městem, a na vliv této skutečnosti na rozvoj hospodářství města, tedy i cechů.

Nejrozsáhlejší a nejdůležitější částí práce bude analýza dochovaných písemností cechů působících v Novém Jičíně, konkrétně cechovních statut. Pro první vymezené období, pro něž se dochovalo málo pramenů, tak i pro druhé, na které bude kladen větší důraz, protože je k dispozici více pramenů a popisuje dobu, kdy byl Nový Jičín komorním městem. Ve městě doložené cechy byly cech kloboučníků, krejčích, medařů, mlynářů, obuvníků, pekařů, řezníků a zámečnicků. Z nichž za nejvýznamnější pro město a rovněž s ohledem na množství dochovaných pramenů považuji obuvníky, pekaře a mlynáře. I když jsou pro tuto dobu aktivní i pro město velmi významní soukeníci, budou v této práci jen čestně zmíněni a pozornost bude věnována méně významným a známým cechům, protože popis působení soukeníků by vystačil na další magisterskou práci. Soukeníci totiž svým významem přesahují sledované časové období práce. Významní nebyli jen ke konci 16. století, ale ještě v polovině 18. století. Proto jsem uznal za vhodné, že se zaměřím na řemeslné cechy, jež nejsou tolik známy a probádány. Tudíž jsem se soukeníky zabýval jen rámcově, neboť by si zasloužili ucelenou práci, věnující pohled jen jejich činnosti a působení. Případně, kdybych je zahrnul do práce, tak hlavním pramenem by bylo potvrzení artikul pro cech soukenický v Novém Jičíně, které bylo vydáno purkmistrem a radou města Nového Jičina dne 5. října 1596. In: SOkA, fond Cech soukeníků Nový Jičín, inv. č. 1.

Dále bude provedena podrobná analýza cechovních statut u každého cechu. Zobrazím funkční model jednotlivých cechů, protože každý měl svou vlastní organizaci a již díky oblasti, které se věnoval, nemohla být organizace vždy identická. Následně, v analytické části, dojde k porovnání několika cechovních statut. Srovnání provedu u cechů, které mají více listin s udělením či potvrzením statut, tudíž je možno sledovat proměnu statut jednotlivých cechů v čase, případně jejich kontinuálnost.

V závěru sledovaného historického exkurzu, popíši ztrátu postavení města roku 1624 a změnu vrchnosti, společně s tím zobrazím problematiku postavení města v době válečné, skrze bitvu, jež se u města udála a její další následky pro město. Situace ve městě byla složitá díky válečným podmínkám, do nichž se dostalo celé město a tudíž i jeho cechy.

Z tohoto nástinu struktury práce vyplývá několik badatelských otázek a témat, na která se zaměřím. Na základě analýzy dochovaných statut jednotlivých cechů popíši strukturu/organizaci cechů a jejich působení jak vně, tak i dovnitř, což se týká vnitřního fungování a složení cechu ve sledovaném období, jak bude vyplývat z listin. U významnějších cechů s větším množstvím dochovaných verzí statut dojde k jejich porovnání, zohlednění toho, jak se proměňovaly v čase a případně čím mohly být tyto změny podmíněny.

Díky provedené analýze a srovnání si položíím další detailnější otázky: Jak se hospodářský život města proměnil, když se Nový Jičín stal městem komorním? Dojde ke komparaci mezi obdobími správy města Žerotíny a dobou, kdy byl Nový Jičín komorním městem. Které cechy se hospodářským významem prosadily ve městě nejvýrazněji? Nacházel se ve městě sdružený cech? Jaké vztahy panovaly mezi členy cechu mlynářského a pekařského nebo i dalšími cechy a řemesly? Je zde nějaký náznak, že vůbec byly provázané a organizované? Případně jakým způsobem? Jak dlouho trvala výuční doba a jak vysoké nároky byly stanoveny pro přijetí do cechu? Jaké byly typy trestů za případné prohřešky a koho se týkaly?

Hlavními metodami, které využiji, bude analýza relevantních pramenů a jejich případná komparace a následná syntéza, které umožní odpovědět na výše stanovené otázky. Především však analyzuji jednotlivé listiny, opisy a statuta. Následná shromážděná data a informace o fungování cechů synteticky spojím a díky tomu proniknu do samotného fungování jednotlivých cechů, kdy budu schopen popsat jejich organizaci i fungování. Po tomto vyhodnocení budu schopen vytvořit přehledný systém působení cechů skrze prameny v Novém Jičíně v letech 1558–1624 s přesahy.

Mezi stěžejní prameny, na nichž je velká část práce postavena, patří opisy a originály listin, které obsahují artikule/statuta jednotlivých cechů. Díky nim pak lze popsat fungování a organizaci cechu, lze zjistit, jaké povinnosti měli učni, mistři, tovaryši i cechmistři, také jaké byly stanovovány ceny zboží, případné tresty za prohřešky a podmínky přijetí mezi mistry nebo do samotného cechu. Součástí pramenné základny práce jsou okrajově i listiny, jež neobsahují statuta, ale jsou případným vhodným doplněním informací.

1. Literatura

Pro nastínění období 16. století a situace v Českém království jsem využil informací z knihy Petra Vorla, *Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. 7, 1526–1618*, které následně byly doplněny z knihy Josefa Janáčka, *České dějiny. Kniha I. Díl II, Doba předbělohorská, 1526–1547*. Čerpáno bylo například i z Josefa Války, *Česká společnost 15. – 18. století* a Jaroslava Millera, *Uzavřená společnost a její nepřátelé. Město středovýchodní Evropy (1500–1700)*. Svým významem tyto knihy ilustrují pro mě významnou hospodářskou i politickou situaci v Českém království, díky níž jsem schopen přiblížit podobnou situaci v menším měřítku i na Moravě. Následně byly využity i další publikace, které zmíním později.

Situaci na Moravě jsem díky předchozím pracím mohl přiblížit ještě více s pomocí dvou publikací od Josefa Války, *Dějiny Moravy. Díl 2. Morava reformace, renesance a baroka*, který přibližuje dění na Moravě se zaměřením na vztahy mezi městy a šlechtou. Podobné oblasti se věnuje i Tomáš Sterneček, *Soumrak "zlaté doby" moravských měst: dlouhá válka s Turky (1593–1606) a zeměpanská města v markrabství*, jenž popisuje panovníkův vztah ke královským a komorním městům a následně rozvádí problematiku Moravy jako nárazníků proti pronikajícím Turkům v době Dlouhé turecké války (1593–1606).

Další část jsem věnoval cechům v pozdním a raném novověku, kdy se mi jevíly jako nejrelevantnější publikace od dvou nejvýznamnějších autorů v této oblasti. Předně kniha od Zikmunda Wintra, *Český průmysl a obchod v XVI. věku.*, společně s také se *Zlatou dobou měst českých*. Ihned po něm následující svými publikacemi Josef Janáček, především s knihou *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*. Vhodným doplněním aktuálních informací o cechovní problematice se staly publikace, Jitky Flanderkové a Hany Jarmanové, *Cechy*, a také od Tomáše Borovského – Bronislava Chocholáče – Pavla Pumpra a kol., *Peníze nervem společnosti. K finančním poměrům na Moravě od poloviny 14. do počátku 17. století*.

Pro popis historie města Nového Jičína a jeho cesty od poddanského města k městu komornímu a opět zpět k městu poddanskému, jsem využil větší množství odborné literatury. Mezi nejstarší soupisy historie města patří publikace od Josefa Becka, *Geschichte der Stadt Neutitschein (Nowý Jičín) und deren Umgebung*.

Rovněž trilogie zabývající se historií města a soukeníků od Paula Zieglera, *Wirtschaftsgeschichte der Stadt Neutitschein*.

Zdrojem aktuálnějších poznatků o Novém Jičíně je diplomová práce Hany Rýdlové, *Utváření Novojičínsko-štramberského panství a jeho vývoj v letech 1558–1624*. Věnuje pozornost rozvoji celého panství a vlivu Nového Jičina na jeho doménu. Klíčovou publikací pro popis historie Nového Jičina se stala kolektivní práce, na níž pracoval i pro mou práci nejvýznamnější autor Jiří Jurok s názvem *Nový Jičín*. Tato publikace podrobně chronologicky popisuje události, jež byly významné pro Nový Jičín, a také ukazuje, jak jej ovlivnily. Pro mou práci se staly důležitými části knihy věnující se době před komorním městem, ale také kdy byl Nový Jičín komorním městem a závěrem době věnované Novému Jičínu za třicetileté války.

Z dalších významných publikací bych zdůraznil práci Jiřího Lapáčka, *Po stopách Žerotínů*, díky níž jsem byl schopen se vypořádat se složitým rodinným propojením jednotlivých větví rodu Žerotínů. Pro oblast městských staveb, jejich financování, ale i následné boje u Nového Jičina byla důležitá kniha Jiřího Juroka *Městské opevnění a boje o Nový Jičín: vydáno u příležitosti 700. výročí první písemné zmínky o městě Novém Jičíně 1313–2013*. Situaci v průběhu českého stavovského povstání na Moravě velmi dobře popisuje kniha Josefa Polišínského, *Třicetiletá válka a evropské krize 17. století*.

Pro obecnou charakteristiku řemesel, pro něž analyzuji jejich cechovní statuta, jsem využil především publikace Zikmunda Wintra, *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku*. Pro aktuálnější informace jsem použil knihu od Jaroslava Kocourka a Marka Podhorského, *Stará řemesla*. Kromě těchto dvou publikací jsem čerpal i z knihy Martiny Lehmannové, *Řemesla v pořádku*.

2. Prameny a metody

Pramenná základna je tvořena jak originálními listinami, tak neověřenými opisy listin. Za upozornění stojí, že samotné fondy cechů, které v této práci uvádím, jsou vedeny jako nezpracované, a proto je v nich těžké se zorientovat, případně mohou chybět některá privilegia a další materiály. Množství dochovaného a pro práci nejdůležitějšího materiálu představují cechovní artikule/statuta. Ty se dochovaly v množství několika originálů pro nejvýznamnější cechy, pro méně významné cechy jsou uchovány opisy alespoň jedněch artikul. Opisy cechovních privilegií a jejich záznamy byly sepsány/uspořádány několika autory, jedním z prvních byl Karl Ignatz Tüller, který vytvořil knihu opisů listin, výsad a historických událostí města Nového Jičína z let 1562–1749.¹ Dalším autorem podobného spisu byl novojičínský purkmistr Augustin Josef Alexej Symnostratt, a to se svou knihou opisů privilegií z let 1560–1734.² Obě díla těchto autorů jsou součástí fondu Archivu města Nového Jičína.

Nyní přejdu k listinám pro jednotlivé cechy. Z privilegií cechu medařského se dochoval jen jeden opis originální listiny ze dne 2. září 1556, který vydal ještě původní majitel města Jan mladší z Žerotína a na Štramberce.

Nicméně pro cech krejčích se již dochoval jeden z originálů, který byl vydán 17. srpna 1564, byl vystaven olomouckým cechem krejčích a uděluje artikule cechu krejčích v Novém Jičíně.³

Pro cech kloboučníků se dochovala jediná listina, a to bohužel jen v neověřeném opise, datována je 7. května 1630, kde purkmistr a rada města Kroměříže vydávají k používání artikule cechu kloboučnického cechmistrům města Nového Jičína.⁴

Fond cechu mlynářů již obsahuje dva originály. První listina byla vydána 21. února 1585, kdy pražští zemští mlynáři potvrzují artikule mlynářského cechu Nového Jičína.⁵ Následně, o rok později, 16. ledna 1586 je dochován originál potvrzující artikule mlynářského cechu Nového Jičína radou města Nového Jičína.⁶

¹ SOkA NJ, fond Archiv města Nový Jičín, inv. č. 18.

² SOkA, fond Archiv města Nový Jičín, inv. č. 13.

³ SOkA, fond Cech krejčích Nový Jičín, inv. č. 1.

⁴ SOkA, fond Cech kloboučníků Nový Jičín, inv. č. 1.

⁵ SOkA, fond Cech mlynářů Nový Jičín, inv. č. 1.

⁶ SOkA, fond Cech mlynářů Nový Jičín, inv. č. 2.

U cechu obuvníků se dochoval jeden originál ze dne 17. listopadu 1539, jenž popisuje udělení artikulí cechu obuvníků v Novém Jičíně z rukou původního majitele panství Bedřicha ze Žerotína a na Štramberce.⁷ Druhá originální listina je specifická svým sociálním zaměřením. Věnuje pozornost péči o zemřelé mistry cechu a jejich pozůstalé manželky a dcery.⁸

Pro cech pekařů se dochovaly dvě originální listiny, kdy u první jde o potvrzení artikulů pekařského cechu ze strany vedení města dne 1. ledna 1589.⁹ Druhá listina obsahuje potvrzení o užívání pekařského olomouckého cechovního řádu městem Olomoucí cechu pekařskému města Nového Jičína.¹⁰

Dalším cechem s lépe dochovanými písemnostmi jsou řezníci. Jejich artikule se dochovaly bohužel v neověřených opisech. První opis se věnuje artikulům věnovaným roku 1540 cechu řezníků Bedřichem ze Žerotína a na Štramberce. Druhým jsou artikule z roku 1595, které městu potvrdil Rudolf II.

Cech zámečníků si ve fondu uchoval cenný dokument, a sice ve formě opisu, kde se můžeme informovat o dalších řemeslech, které v té době ve městě působily, neboť se jedná s největší pravděpodobností o cech sdružený. Pojednává o cechovních privilegích zámečníků, sedlářů a dalších řemesel v roce 1616 (zmínka celkově o devíti řemeslech ve městě).¹¹

Závěrem je důležité zmínit, že se často dochoval originál nebo opis statut z daleko pozdějšího období, který zpětně jednotlivým cechům potvrzuje artikule (obecně v rozmezí let 1650–1665). Vždy jsou tyto listiny signovány ze strany rektora olomoucké univerzity a také správce panství. Tuto praxi zavedli jezuité poté, co se město Nový Jičín a jeho panství neúspěšně účastnili stavovského povstání na straně vzbouřenců a díky tomu se následně dostalo do správy jezuitů. Ti až postupem času obnovovali původní privilegia a aktualizovali je. V těchto listinách se nejčastěji vyskytují jména rektorů Michaela Tamasfiho, Mathiase Cossubia, Daniela Krnovského a správce olomouckého konviktu Jana Boedikera.

⁷ SOkA, fond Cech obuvníků Nový Jičín, inv. č. 1.

⁸ SOkA, fond Cech obuvníků Nový Jičín, inv. č. 2.

⁹ SOkA, fond Cech pekařů Nový Jičín, inv. č. 1.

¹⁰ SOkA, fond Cech pekařů Nový Jičín, inv. č. 2.

¹¹ SOkA, fond Cech zámečníků, není uvedeno inventární číslo.

Magisterská práce je uchopena z metodologického hlediska v několika rovinách. Obecně je práce určitým teoretickým výzkumem, který shrne a vyhodnotí množství informací a poznatků z pramenů, tedy samotných statut jednotlivých cechů a dalších listin a poznatků spojených s jejich organizací a samotnými členy. Také důležité informace pro propojení a ukotvení práce budou čerpány z odborné literatury. Díky tomuto korpusu dat se provede jejich analýza a následně vznikne vhled do určité výseče osmi aktivně působících cechů v Novém Jičíně v letech 1558–1624 s přesahy, jejich problematiky, organizace, fungování a rozvoje. K vyvození konkrétních závěrů a odpovědí na badatelské otázky je potřeba použít několik různých metodologických postupů, které v následujícím odstavci rozepíši a vždy uvedu oblast, pro niž jsem jednotlivý postup zvolil a jaké jsem získal výsledky. Díky tomu budu schopen systematicky odpovídat na vytyčené otázky, které doplní informace získané z odborné literatury.

První rovinou bude metoda přímého výzkumu, která spočívá v tom, že z pramenů a sekundární literatury budu čerpat klíčové a obecnější informace o situaci cechů a samotného města Nového Jičína (Českého království i Moravy) ve sledovaném období. Druhou rovinou je využití progresivní metody. V tomto směru se jedná především o analýzu jednotlivých cechovních statut, jak následovaly po sobě, měnilo se jejich znění, obsah a zároveň jak byly zapisovány události ovlivňující chod a fungování města. Třetí rovinou je komparativní metoda, jež je využita především u kapitoly srovnávání statut stejného cechu jen s určitým časovým rozestupem, abychom zjistili průběžné změny v jejich formulaci, skladbě, obsah a také množství artikulů, jak se jejich počet rozvíjel a přizpůsoboval požadavkům cechu a doby. Samozřejmě bude potřeba prameny a odbornou literaturu kriticky zhodnotit, tak i samotné zjištěné poznatky, kterých bylo kritickým postupem dosaženo. V určitém směru je práce pojatá i chronologicky, neboť ve sledovaném časovém období podrobně a uceleně mapuje rozvoj a působení cechů ve městě Novém Jičíně.

3. Hospodářská situace v českých zemích ve 2. polovině 16. až 1. polovině 17. století

3.1. České království

Práci je potřeba začít rozšířeným popisem hospodářské situace v Českém království, aby následně mohlo dojít k zúžení pohledu na určitou oblast, region a město. Tím bude dosaženo vhodného kontextuálního provázání. České království se v rozmezí let 1558–1648, které tato práce sleduje, stalo dějištěm mnoha převratných událostí, změn, a proto je potřeba se podívat na ty nejdůležitější, jež ovlivnily království především po stránce hospodářské.

Po nástupu Habsburků na český trůn se Ferdinand I. Habsburský (1503–1564)¹² snažil zlepšit svou finanční situaci v rámci českého království, neboť většinu panovnického majetku zde měla v rukou šlechta. Pokoušel se hledat nové možnosti příjmů, neboť daně v té době nebyly vybírány systematicky jako dnes. Z toho důvodu zaváděl berně, které byly obdobou dnešních daní a fungovaly jako jeden z příjmů panovníka (podmínkou byl souhlas stavů). Přesto se zpočátku Ferdinandovi tato snaha nedařila, teprve v době vypuknutí Šmalkaldské války a následného odporu stavů se Ferdinandovi otevřel nový směr k upevnění moci.¹³ Touto cestou se sice Ferdinandovi podařilo malou měrou omezit šlechtu, ale především silně zpacifikovat královská a komorní města, na něž dopadly nejvýznamnější sankce.¹⁴ Sankce mu zajistily množství finančních prostředků a pokryly jeho velké dluhy. Skrze konfiskaci majetků, jejich následný prodej a pokuty, tak vytvořil i nové platební povinnosti, které pro pevné postavení stavů nemohl před stavovským odbojem uskutečnit. V tomto směru mu ochotně pomohla i šlechta, neboť považovala města za svého největšího soupeře.

Většina českých královských měst¹⁵ byla potrestána nejen pokutami a konfiskací majetku, ale přišla i o veškerou politickou moc, kterou již nikdy nebyla

¹² Více o životě Ferdinanda I. v knize: BŮŽEK, Václav - SMÍŠEK, Rostislav a kol.: *Habsburkové: Země Koruny české ve středoevropské monarchii: 1526–1740*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017, s. 35.

¹³ JANÁČEK, Josef: *České dějiny. Kniha I. Díl II, Doba předbělohorská, 1526–1547*. Praha: Academia, 1984, s. 198, 237.

¹⁴ Tamtéž, s. 308–309.

¹⁵ Výjimkou byly Plzeň, Ústí nad Labem a České Budějovice, které se postavily veřejně za panovníka.

schopna zcela obnovit. Města totiž musela odevzdat všechna svá městská privilegia a také vyprázdnit své zbrojnice. Postupně však následovala další omezení, mezi největší a nejtíživější patřilo dočasné zrušení cechů a také daň z výroby piva (tzv. posudné).¹⁶ Tím se relativně pevná pozice měst jako třetího stavu zcela rozdrobila a dostala se pevně pod správu panovníka,¹⁷ který mohl na sněmech rozhodovat, zda hlas měst pro sněm platí nebo ne (mohl jej ponechat svým třem loajálním městům). Došlo také k vytvoření nového postu královského úředníka, který byl nadřizen městské radě a kontroloval město pro panovníka a průběžně mu podával zprávy. Následky potrestání se projevovaly ještě dlouhou dobu po těchto opatřeních, neboť města musela umět kličkovat mezi nedostatkem financí a zadlužením.¹⁸

Po upevnění moci, kdy vlivem výše popsaných opatření měli reálnou moc v království již jen král a šlechta, král postupně upouštěl od svých protiopatření. Došlo k obnovení cechů, znovu se do platnosti dostávala městská privilegia, jejich znovu potvrzováním, vracel se zkonfiskovaný majetek, upouštělo se od velkých pokut a plateb. Velmi důležitou poznámkou je, že se tato protiopatření netýkají měst na Moravě, která zůstala na straně panovníka (kromě Jihlavy). Situace na Moravě je popsána blíže v podkapitole jí věnované. Přesto je potřeba tuto událost zmínit, protože měla důsledky pro celé království.

Díky těmto opatřením získává šlechtický velkostatek v Čechách i na Moravě navrch nad královskými a komorními městy, která postupně přichází o svou hospodářskou dominanci, jež se projevovala do počátku 16. století.¹⁹ V podstatě královská města do roku 1547 vedla tvrdý hospodářský souboj se šlechtickým velkostatkem, nicméně vlivem sankcí byla uspišena jejich nevyhnutelná porážka.

¹⁶ VOREL, Petr: *Velké dějiny země Koruny české. Sv. 7, 1526–1618*. Praha: Paseka, 2005, s. 202.

¹⁷ Proces kameralizace – v základu se jedná o postupné podřízení královského a komorního města pod správu panovníka, tento proces má postupný vývoj, který započal s nástupem Ferdinanda I. na český trůn. Z počátku se Ferdinandovi jeho snaha spíše nevyplácela, ale s odporem stavů roku 1547 zaznamenal Ferdinand první velký úspěch, kdy značně omezil politickou moc královských měst a podřídil je komornímu královskému úřadu. Touto cestou také chtěl a zvýšil své příjmy skrze přímé berně (posudné). Završení kameralizace datuje Josef Válka do období po porážce na Bílé Hoře, kdy se z měst stala jedna celistvá berní jednotka. Město vlivem této změny muselo získávat finance na berně jakýmkoliv způsobem, což nakonec vedlo k postupnému zadlužování a úpadku měst i jejich obyvatel. VÁLKA, Josef: *Dějiny Moravy. Díl 2. Morava reformace, renesance a baroka*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1996, s. 22. VÁLKA, Josef: *Česká společnost 15. – 18. století*. Praha, 1983, s. 64.

¹⁸ MILLER, Jaroslav: *Uzavřená společnost a její nepřátelé. Město středovýchodní Evropy (1500–1700)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 260. WINTER, Zikmund: *Zlatá doba měst českých*. Praha: Odeon, 1991, s. 17.

¹⁹ VOREL, P.: *Velké dějiny země Koruny české. Sv. 7, 1526–1618*, s. 216–217.

Následkem těchto událostí se všechna města, jak královská, komorní, tak i poddanská, vzájemně ze společenského a právně-správního hlediska natolik přiblížila, že již zbývala jen jediná oblast pro vzájemné soupeření, které tím nabývalo hlavně hospodářských kontur.

Šlechta tímto způsobem vyhrála dvakrát, nejenže se její velkostatek mohl dále víceméně nerušeně rozvíjet, ale také získala rychle se rozvíjející příjmy z poddanských měst, která na oplátku získávala na prosperitě a významu. Královská a komorní města se na druhou stranu snažila vytvořit bariéru nákupem a konsolidováním svého teritoriálního území, čímž by si vytvořila vhodné odbytiště pro své výrobky a získala lepší finanční a zemědělské zázemí. Tento dlouhodobý spor byl nakonec určujícím i pro druhou polovinu 16. století, kdy především v právní oblasti konflikt pokračoval nadále.²⁰

Přesto se druhá polovina 16. století jeví jako vhodná doba pro rozvoj měst a hospodářství, neboť se vyznačuje obdobím relativního klidu a míru. V tomto směru považují za důležité zmínit názory dvou historiků Zikmunda Wintera²¹ a Tomáše Sternecka,²² který aktualizoval pohled na prosperitu v druhé polovině 16. století a polemizuje se staršími závěry Zikmunda Wintera, přičemž hlavním předmětem jeho článku je Morava. Podstata diskuze spočívá ve vnímání doby mezi stavovským odbojem roku 1547 až do počátku českého stavovského povstání roku 1618. Tedy období druhé poloviny 16. století a počátku 17. století, které Zikmund Winter považuje za zlatou dobu měst českých, jak již sám název jeho knihy napovídá. Právě z této knihy pochází tvrzení Zikmunda Wintera, že lidé ve městech v době klidu a míru bohatli, díky čemuž se stávali lhostejnými ke svému okolí.²³ Na tuto tezi navazuje Tomáš Sterneck, který toto idealistické tvrzení vyvrací a dokládá spíše opačný trend u komorních měst a následně i u měst královských. Především pro komorní města se jedná o získání větší prestiže vycházející z jejich specifického postavení, ale na druhou stranu se v této době stávají vhodným místem, kde si panovník může jednodušeji přijít k penězům. U měst královských, které se již zaštiťují starými privilegii, jež omezují panovníkovy požadavky, je tento proces

²⁰ VOREL, P.: *Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. 7, 1526-1618*, s. 216–217.

²¹ WINTER, Zikmund: *Zlatá doba měst českých*. Praha: Odeon, 1991.

²² STERNECK, Tomáš: *Soumrak "zlaté doby" moravských měst: dlouhá válka s Turky (1593–1606) a zeměpanská města v markrabství*. In: *Královská města v životě země moravské*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2012 s. 129–142.

²³ WINTER, Z.: *Zlatá doba měst českých*, s. 17.

složitější. V této době, o níž se zde jedná, tedy po stavovském odboji, kdy většina královských měst o svá privilegia přišla, se i ony staly výborným zdrojem finančních prostředků pro panovníka.²⁴ Dalším neméně významným zdrojem financí se stávalo znovu udělení privilegií městům. I když panovník odebral privilegia zpátky královským městům, stávalo se, že tento proces se neobešel bez náležité finanční motivace panovníka ze strany města.²⁵

Hospodářská situace měst v Českém království se může na první pohled jevit idealističtější, než byla reálná situace. Na jednu stranu zde máme města poddanská, která ve spojení se šlechtou dosahují v hospodářské konkurenci stále větší důležitosti a svým významem dohánějí města královská, která naopak se snaží neúspěšně udržet své otrěsené a okleštěné postavení. Na druhou stranu zde máme panovníka, který má vysoké požadavky na svá města, ale zároveň se je snaží podpořit a umožnit jim nový rozvoj. Nicméně v té době bylo nadále stále velmi lukrativní stát se komorním anebo královským městem, především v oblasti postavení města na společenském žebříčku a z toho vycházející vysoké hodnocení i jeho měšťanstva. Pokud totiž dokázalo město výborně kličkovat mezi vysokými požadavky panovníka a umořováním dluhů, bylo schopno zvelebovat nejen obec samotnou novými stavbami, ale především nákupem nových pozemků a teritorií, na nichž bylo možno výhodně prodat své řemeslné produkty a získat nové surovinové zdroje společně s obyvateli samotnými. Velkou roli ve znovuzískání určité formy autonomie a postavení představují také akvizice ztracených a nových privilegií, která dané město právně a hospodářsky podpořily, ale také finančně zatížila, neboť jejich zisk byl umožněn především výkupem od panovníka.

Specifické postavení měla komorní města, což je případ i Nového Jičína. Toto město se vypracovalo z poddanského města skrze podporu šlechty až k vlastnímu vykoupení se z poddanské závislosti a stalo se městem pod správou královské komory, tedy spadalo do správy a majetku samotného panovníka. Díky tomu se komorní města dostávají na společenském žebříčku o stupeň výše a zároveň se jim otevírá možnost k zisku nových privilegií. Nicméně jejich vliv na zemské dění byl

²⁴ STERNECK, T.: *Soumrak "zlaté doby" moravských měst: dlouhá válka s Turky (1593–1606) a zeměpanská města v markrabství*, s. 129–130.

²⁵ WINTER, Z.: *Zlatá doba měst českých*, s. 17.

malý, protože se nemohly aktivně účastnit zemských sněmů a panovník je využíval podobně jako královská města.²⁶

3.2. Morava

Poměry na Moravě se v mnoha ohledech podobaly situaci v celém království, přesto i zde platí určitá specifika, kterými se markrabství od Čech odlišovalo. Královských a komorních měst na Moravě bylo oproti Čechám značně menší množství a neměla mezi sebou utvořena tak silná pouta, z nichž by vyšel silný a sebevědomý předák městského stavu, stejně jako tomu bylo u příkladu Prahy v Čechách. Důvodem bylo, že panovník považoval moravská města za nedílnou součást královské komory a nepřipouštěl jejich stavovskou svobodu.²⁷ Díky těmto okolnostem proto vznikl rozdílný vztah oproti Čechám (kde byl hlavním soupeřem měst panovník). Města na Moravě se snažila spíše o příznivé vztahy s panovníkem než se šlechtou, která zde byla jejich hlavním protivníkem, a tudíž byla na spolupráci s panovníkem více závislá a získávala z toho lepší výhody.

Důkazem antagonizmu Čech i Moravy jsou události stavovského odboje roku 1547. Zatímco Čechy a jejich města se neúspěšně snažily konsolidovat proti panovníkovi určitou formu rezistence, na Moravě města zaujímají spíše vstřícný vztah vůči panovníkovi, který je za jejich věrný postoj odměnil a díky tomu nemohl zasáhnout do jejich fungování, tak jako tomu bylo učiněno v Čechách. Určitou výjimku tvořilo královské město Jihlava, jež se postavilo na stranu odporu, následně přišlo o veškerá privilegia a byly na něj uvaleny sankce.²⁸ I když se Morava těchto událostí nezúčastnila, byla ovlivněna následnými dopady pro všechna města, neboť se panovníkovými opatřeními uvolnily ruce šlechtě, která značně podpořila svá poddanská města a ta následně začala představovat silnou konkurenci i pro královská a komorní města na Moravě.

Druhá polovina 16. století byla pro Moravu obdobím stabilnějších postojů, jak po politické stránce, vyznačující se klidnějšími vztahy s panovníkem, tak i po

²⁶ STERNECK, T.: *Soumrak "zlaté doby" moravských měst: dlouhá válka s Turky (1593–1606) a zeměpanská města v markrabství*, s. 129.

²⁷ VALKA, J.: *Dějiny Moravy. Díl 2. Morava reformace, renesance a baroka*, s. 22.

²⁸ JANÁČEK, J.: *České dějiny. Kniha I. Díl II, Doba předbělohorská, 1526–1547*, s. 285.

stránce právně-hospodářské. Abych objasnil důvod hospodářské stability, musím se obrátit do doby vlády Rudolfa II., který svým rozhodnutím usídlit se v Praze měl vliv i na upevňování vztahů s královskými městy. Jedná se o byrokratickou stránku správy, neboť královská města, a tedy i komorní města, byla považována za součást panovnické komory. Důkazem mohou být privilegia, která jsou vydaná a signovaná v Praze, buď samotným panovníkem, nebo příslušníkem české královské komory (záleželo na významu listiny/privilegia).²⁹ Nicméně mezitím v markrabství panuje spor mezi šlechtickým velkostatkem a královskými městy o rozsah jednotlivých kompetencí a platnost privilegií. Často se tyto problémy řešily jak soudní cestou, tak i cestou vzájemné dohody. Zajímavý je příklad Olomouce a Brna, jež se chtěly oprostít od vlivu domácí šlechty (hejtmana a zemské vlády) tím, že se dokonce prohlásily za říšská města, aby si zajistily svobody podobné německým říšským městům.³⁰

Následně v tomto období platí pro Moravu zvýšené nebezpečí tureckého vpádu od roku 1593 a k tomu se pojící zvýšená ekonomická a vojenská opatření.³¹ Díky tomu se značně navýšily daňové požadavky panovníka až do mírového roku 1606.³² Nátlak na obyvatelstvo měst vrcholil především okolo roku 1605, kdy na Moravu vpadl se svými bojovníky Štěpán Bočkaj. Jeho plenění jižní Moravy bylo následně odraženo až spojenými silami moravských stavů a českých oddílů, které jej společně zatlačily zpátky na dnešní Slovensko.³³

Morava se také roku 1608 účastnila sporu habsburských bratrů Rudolfa II (1552–1612) a Matyáše (1557–1619). Postavila se na stranu Matyáše a stala se součástí Matyášovy konfederace společně s Rakouskem a Uhrami, kdy poté Moravané společně s konfедераční armádou táhli k Praze. Díky tomu byl spor vyřešen smírnou cestou uzavřením tzv. Libeňského míru či smlouvy.³⁴

²⁹ VÁLKA, J.: *Dějiny Moravy. Díl 2. Morava reformace, renesance a baroka*, s. 31.

³⁰ Tamtéž, s. 44.

³¹ STERNECK, T.: *Soumrak "zlaté doby" moravských měst: dlouhá válka s Turky (1593–1606) a zeměpanská města v markrabství*, s. 130.

³² Tamtéž, s. 138.

³³ VÁLKA, J.: *Dějiny Moravy. Díl 2. Morava reformace, renesance a baroka*, s. 34, 85. STERNECK, T.: *Soumrak "zlaté doby" moravských měst: dlouhá válka s Turky (1593–1606) a zeměpanská města v markrabství*, s. 130.

³⁴ VÁLKA, Josef: *Dějiny Moravy. Díl 2. Morava reformace, renesance a baroka*, s. 87–88.

4. Cechy v českých zemích v pozdním středověku a raném novověku

Cechovní sdružení se v obecné rovině charakterizuje jako organizace, jež sjednocuje řemeslníky stejné nebo podobné profese pod hlavičku jediné instituce. Společným sjednocením může vzniknout i cech sdružený, v němž je seskupeno několik vzájemně si podobných řemesel. Jako základní charakteristiku cechovní organizace můžeme uvést legální vytvoření monopolu ve městě na výrobu a prodej určitého druhu zboží. Tento středověký systém organizování hospodářského života ve městě přetrval až do druhé poloviny 19. století, kdy na konci jeho funkční cesty převažovaly záporné nad kladné a byl pro silný nátlak a kritiku zrušen. Důležité je také uvést, že cechy se postupně měnily a přizpůsobovaly podmínkám a společnosti. Bohužel jejich přerod byl pomalý, což neodpovídalo překotné a rychlé době, ve které byly postupně rušeny.³⁵

4.1. Historie

Cechy samotné vznikly v souvislosti s hospodářským rozvojem měst v západní Evropě, kdy jedny z nejstarších zmínek se datují okolo počátku 12. století.³⁶ Nejstarší zmínky o ceších na našem území se datují do konce 12. století, kdy s dalšími léty důkazů o jejich aktivitě přibývá.³⁷ Co ale způsobilo vznik takové organizace? Řemeslníci byli zpočátku osobně spravováni rychtářem a městskou radou. Ke konci 13. století nicméně nastala změna, kdy se řemeslníci stejného oboru začali bez vnějšího nátlaku svobodně sdružovat do bratrstev, která měla především charitativní a náboženský charakter.³⁸ Tato bratrstva již představují předstupeň cechu, který se z nich postupně vyvinul. Členové si vzájemně pomáhali v práci i během zdravotních

³⁵ JANÁČEK, Josef: *České dějiny. Kniha I. Díl I, Doba předbělohorská, 1526–1547*, s. 70. BOROVSÝ, Tomáš – CHOCHOLÁČ, Bronislav – PUMPR, Pavel a kol.: *Peníze nervem společnosti. K finančním poměrům na Moravě od poloviny 14. do počátku 17. století*. Brno, Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: Prameny, země, kultura, 2007, s. 265–267. BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel: *Člověk českého raného novověku*. Praha: Argo, 2007, s. 33–34.

³⁶ FLANDERKOVÁ, Jitka – JARMANOVÁ, Hana: *Cechy*. In: *Sborník Státního okresního archivu Šumperk*. Šumperk: Zemský archiv v Opavě et al., č. 6, 2013, s. 18.

³⁷ SMRŽ, Jiří: *Cechy v pražských městech od prvních zpráv ve 13. století až do jejich zrušení v roce 1860*. Praha 2019, 55–87.

³⁸ WINTER, Z.: *Zlatá doba měst českých*, s. 218.

problémů, vzájemně se chránili a sdíleli společně i duchovní život (měli svého patrona). Tím se postupně vlivem správních a právních povinností vzniklých z činností členů a nutností dát celé organizaci řád, kodifikovalo bratrstvo na sdružení čili cech. Následné jejich velké rozšíření v Českém království je spjato s vládou Lucemburků. Díky tomu, že se jednalo o produkt středověku a měl co nabídnout i dále, vydobyla si cechovní sdružení významnou roli i v raném novověku, kdy se jejich počet značně navýšil, neboť dochází k rozvoji a rozšíření poddanských měst a specializací jednotlivých řemesel.³⁹ Nicméně, jejich fungování nebylo hladké, v některých městech, jež se účastnily stavovského odboje v roce 1547, došlo z panovníkova popudu k jejich zrušení a byly obnovovány postupně s jeho svolením. Také třicetiletá válka ztížila fungování cechovních organizací, neboť došlo k rapidnímu úbytku obyvatelstva a zboží neměl kdo vyrábět a také kupovat. S tím se také pojí snaha některých cechů ztížit přístup nových členů do cechu, i když bývaly snahy spíše umožnit fungování a přežití cechu v této těžké době.⁴⁰ Následné 18. století se nese v duchu státní kontroly a zásahů státu do fungování cechů. V roce 1739 byl skrze vydání generálních cechovních statut učiněn pokus o jednotnou a plnou unifikaci cechovních statut.⁴¹ Pokus nebyl úspěšný a rozvoj manufakturní výroby ukončil nadobro éru cechovních sdružení. Docházelo k postupnému úpadku a mizení jednotlivých cechů a v roce 1859 došlo k vydání Živnostenského řádu,⁴² který prakticky znamenal zrušení fungování cechovních sdružení. Přesto cechy s velkými obměnami fungují nadále do dnešní doby (nejčastěji se jedná o stavební a potravinářská řemesla).⁴³

³⁹ WINTER, Zikmund: *Český průmysl a obchod v XVI. věku*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1913, s. 1.

⁴⁰ Některé cechy se pokoušely příjem nových mistrů podpořit.

⁴¹ FLANDERKOVÁ, J. - JARMANOVÁ, H.: *Cechy*, s. 19-20.

⁴² Tamtéž, s. 21.

⁴³ Na této webové stránce je přehledný seznam cechů a řemeslných sdružení, které fungují dnes. <https://www.fandimeremeslu.cz/mistri-remesel/> [cit. 20. 7. 2021]

4.2. Funkce/význam cechu

Hlavní a klíčovou funkcí cechu byla právní ochrana řemesla ve vztahu k trhům, aby se dokázali uživit všichni řemeslníci, postupně přibývaly další funkce cechu (např. zamezení svobodného trhu).⁴⁴ Tím si řemeslník vlastně monopolizoval právo pro svou výrobu. Cech dohlížel na kvalitu výrobků svých řemeslníků, ale také určoval množství výrobků a jejich cenu. Na druhou stranu se ale cechy snažily regulovat a udržet ceny surovin, aby nerostla zbytečně vysoko a zároveň zdokonalovali řemeslnické postupy v rámci organizace techniky výroby, a tím opět zvyšovali kvalitu výrobků. Svou pevnou organizací a postavením v rámci města umožňovala cechovní sdružení zajistit velkou míru politického vlivu řemeslníkům.⁴⁵ S tím se pojí častá účast řemeslnických mistrů v městské radě a samosprávě.

Z dalších funkcí je nutné zmínit funkci obrannou, neboť byli pověřováni vedením a sestavováním jednotek k obraně ohroženého města nepřítelem.⁴⁶ Především se jednalo o řemesla, která vyráběla vojenské vybavení, a tudíž měla zkušenosti s jejich používáním.

Cechy se značně angažovaly i v sociálním a kulturním životě obce. Vypomáhaly svým členům v nouzi, nemoci, chudobě a stáří, či se starali o jejich děti, vychovávaly je a pomáhaly spravovat majetek. Uchovávali vzpomínky na mrtvé, na pohřbech se sešel celý cech. Pořádali pompézní hostiny, které cechovní pokladnu vždy značně vyčerpaly.⁴⁷ Celá charitativní činnost byla podpořena církevní etikou a solidaritou.⁴⁸

⁴⁴ BŮŽEK, V. – KRÁL, P.: *Člověk českého raného novověku*, s. 34.

⁴⁵ JANÁČEK, Josef: *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*. Praha: SPN, 1963, s. 103–108.

⁴⁶ BŮŽEK, V. – KRÁL, P.: *Člověk českého raného novověku*, 34.

⁴⁷ BOROVSÝ, T. – CHOCHOLÁČ, B. – PUMPR, P. a kol.: *Peníze nervem společnosti*, s. 265–266.

⁴⁸ HOFFMANN, František: *České město ve středověku. Život a dědictví*. Praha: Panorama - ČLF, 1992, s. 188–189.

4.3. Organizace (stratifikace) cechu

Z počátku, byl přístup do cechů jednoduchý a umožněn byl těm, kteří byli křesťané a měli status měšťana. Platil se nízký poplatek, ale tím, jak počet členů a tedy i mistrů rostl, se zvyšoval i poplatek za přijetí. Další nově vzniklou podmínkou bylo zhotovení tzv. mistrovského kusu, což je v dnešní době forma závěrečné zkoušky.⁴⁹ Z dalších podmínek, jež se postupně přidaly, byl list o původu z poctivého lože. Tím žadatel ukazoval svou neposkvrněnou čest. Také je důležité zmínit, že synové mistrů měli vstup do cechu jednodušší, protože pro jejich přijetí stačilo splnit jen polovinu cechovních požadavků. Podobně zvýhodněné podmínky měli i ti, kteří si vzali mistrovu dceru či vdovu po mistrovi. Tento postup však postupně uzavíral cestu pro nové žadatele mimo okruh cechovních mistrů a jejich rodin, což bylo prolomeno až po třicetileté válce, tudíž byla vzájemná konkurence omezená.⁵⁰ Členství v cechovním sdružení bylo podstatě závazné pro vykonávání řemeslné výroby, jak ve městě, tak v jeho okolí (mílové právo). Celková organizace cechu byla následovná, na jeho vrcholu byli zpravidla dva volení cechmířtři,⁵¹ kteří měli na starosti soudní pravomoc týkající se řemesla a spravovali cechovní pokladnici, vykonávali dohled nad mistry a předsedali cechovním radám (valná hromada). Po nich následují všichni mířtři cechu, kteří jsou hlavními řemeslníky a také měli žít příkladným životem. Jejich přijetí muselo být schváleno celým cechem. Ve svých starších letech předávali své zkušenosti tovaryšům a učňům. Tovaryši se od učňů liší výučním listem a také, že již vlastní nástroje svého řemesla. Stávalo se, že byl jedinec tovaryšem do konce života. Často zakládali spolky a stávkovali proti špatným podmínkám. Jednalo se o velmi nepoddajnou různorodou skupinu, která se vlivem možnosti vandrovat těžko kontrolovala a způsobovala množství problému jak městu, tak cechu a jeho mistrům. Učni samotní bývali přijmutí do základního učňovského výcviku nejčastěji ve svých pěti letech, ale i v pokročilejším věku (nestali se součástí cechu) a mistr k nim měl tzv. otcovské právo. Jeho vyučení bylo zakončeno výučním listem, který zaplatil uspořádáním hostiny.⁵²

⁴⁹ BOROVSÝ, T. – CHOCHOLÁČ, B. – PUMPR, P. a kol.: *Peníze nervem společnosti*, s. 266.

⁵⁰ WINTER, Z.: *Zlatá doba měst českých*, s. 219–220.

⁵¹ HOFFMANN, F.: *České město ve středověku. Život a dědictví*, s. 189.

⁵² WINTER, Z.: *Zlatá doba měst českých*, s. 219–225. FLANDERKOVÁ, J. – JARMANOVÁ, H.: *Cechy*, s. 21.

5. Nový Jičín v raném novověku se zvláštním zřetelem na jeho hospodářskou situaci

5.1. Od vzniku panství po jeho plánovaný prodej v roce 1558

Pro vhodný přehled a návaznost všech událostí, které vyústily v roce 1558 v osamostatnění novojičínského panství a města samotného, je nutno se vrátit do období konce 15. století a počátku století následujícího. V této době dochází ke zformování velké domény v rukou pro Nový Jičín významných Žerotínů, respektive Jana staršího ze Žerotína a Fulneka (1435–1499) z fulnecké větve rodu, již byl zakladatelem.⁵³ Za svůj majetek, který dále rozšiřoval, vděčil službě Jiřímu z Poděbrad (1420–1471). Rozsáhlá doména byla tvořena v základu fulneckým panstvím (1475), k němuž následně připojil Bytomsko (1477) a Ketř (1482), které leží v dnešním Polsku, následně připojil Strážnici (1486) a celé panství Nový Hrad se Šumperkem a také Bludovem (1494).⁵⁴ Jeho akviziční činnost vyvrcholila v roce 1499, kdy koupil celé panství Starý Jičín, jehož součástí bylo i město Nový Jičín. Zapsání jeho akvizice do zemských desk se již nemohl zúčastnit, neboť ve stejném roce umírá a zápis o nákupu zanesli do desk až jeho synové v roce 1500.⁵⁵

Synové a nástupci Jana staršího z Žerotína a Fulneka jsou pro soudržnost celé domény velmi důležití, neboť jejich počet způsobil její postupné rozdrobení i přes snahy ji opět ucelit. Značné množství potomků těmto snahám bránilo a způsobilo velké vnitřní rodinné pře a krize, kdy se následně nedořešené spory táhnou skrze generace. Abych lépe osvětlil situaci, přejdu k charakteristice jeho synů. Jednalo se o Petra (1462–1530), Jana (1473–1531), Viktorina (1476–1529), Jiřího (1478–1507), Bartoloměje (1482–1521) a Bernarta (1484–1532), které měl se třemi manželkami.⁵⁶

Petr byl nejstarším synem a díky tomu pomáhal otci se správou části jeho rozsáhlé severomoravské domény ještě za jeho života. Na otcův příkaz se ujal Šumperska a později již po smrti otce roku 1507 získal alodní právo na Šumpersko, Nový Hrad a Bludov. Jednalo se o rozsáhlé území, které mu zajišťovalo pevné

⁵³ LAPÁČEK, Jiří: *Po stopách Žerotínů*. Přerov: Statutární město Přerov, 2012, s. 20.

⁵⁴ JUROK, Jiří a kol.: *Nový Jičín*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2011, s. 48.

⁵⁵ Tamtéž, s. 48.

⁵⁶ LAPÁČEK, J.: *Po stopách Žerotínů*, s. 20-23.

Bližší informace o manželkách v medailonku *Jan starší ze Žerotína*. In: <https://galerieosobnosti.muzeumnj.cz/jan-starsi-z-zerotina> [cit. 15. 7. 2021]

postavení v rámci rodu, a proto často vystupuje jako poručník mladších bratrů a příbuzných. Do konfliktů v rámci rodiny zasahuje jen úměrně a především, když se pŕuhony týkají jeho domény.⁵⁷

Zbylí bratři provedli zápis do desk místo zemřelého otce o koupi panství Starý Jičín i společně s Novým Jičínem a bylo jim toto panství zapsáno v jejich majetku. Proto spolu na zbylých majetcích hospodařili ve vzájemné spolupráci a mezi sebou vycházeli v dobrém do roku 1507,⁵⁸ kdy jeden z bratrů, Jiří, zemřel. Jeho smrt rozdělila bratry a také jejich domény, protože si vzájemně mezi sebou rozdělili i majetky po Jiřím. Jan s Bartolomějem si podrželi Strážnici a Viktorín s Bernartem zbylé majetky, především Starý Jičín a Fulnek. Bartoloměj a Bernart byli nejmladšími bratry, a proto starší bratři pomáhali se správou jejich majetku. U Bernarta byla správa velmi nutná, neboť se ke konci roku 1508 vydal za studiem do zahraničí.⁵⁹

Roku 1512 došlo k finální dohodě o rozdělení majetku mezi všemi bratry. Klid ale netrval dlouho. V roce 1521 umírá Bartoloměj, a tím se otevřely další dveře k novým sporům. Mezitím Bernart postupně rozšiřuje svou doménu. Především se jedná o koupi panství Štramberk s okolními vesnicemi od Lacka z Hustopeč, kdy v roce 1524 je transakce zanesena do desk.⁶⁰ Následně se Bernartovi podařilo získat doménu po svém bratrovi Viktorínovi, který zemřel roku 1529. Tím se Bernart stal majitelem celého starojičínského panství a skoro se mu podařilo sjednotit veškeré rozdrobené žerotínské državy do jednoho celku. Následně v roce 1530 umírá Petr a o rok později také Jan. Spory potom Bernart vede s potomky Jana a Petra. Další sjednocení statků se mu již nepodařilo uskutečnit, protože umírá bezdětný v roce 1532. Tím je jeho majetek rozdělen mezi syny bratrů Petra a Jana.⁶¹

Celé dominium se vlivem Bernartovy závěti rozdrobilo mezi množství příbuzných. Jednak mezi syny Jana - Jan obdržel společně s bratrem Bartolomějem majetky na Jižní Moravě. Jejich třetí bratr Karel získal fulnecké panství a část

⁵⁷ SCHMIDTOVÁ, Kateřina: *Moravští Žerotínové v první polovině 16. století*. Praha, 2018. (bakalářská práce publikovaná na internetu), s. 62.

⁵⁸ JUROK, J. a kol.: *Nový Jičín*, s. 48.

⁵⁹ LAPÁČEK, J.: *Po stopách Žerotínů*, s. 22.

⁶⁰ SCHMIDTOVÁ, K.: *Moravští Žerotínové v první polovině 16. století*, s. 52.

⁶¹ LAPÁČEK, J.: *Po stopách Žerotínů*, s. 23–24.

štramberského.⁶² A jednak mezi syny z Petrovy strany - Zikmund společně s bratrem Přemyslem získali většinu statků na Severní Moravě. Pro tuto práci jsou však nejvýznamnější další dva bratři Vilém (zemřel 1549) a Bedřich (zemřel 1541),⁶³ kteří obdrželi jako dědictví starojičínské panství, kdy Vilém měl většinu a Bedřich jen část, nicméně Bedřich ještě navíc získal většinu štramberského panství. Svým počínáním měli bratři největší vliv na podobu starojičínského panství, protože si jej mezi sebou rozdělili následovně. Bedřichova část, kterou získal ze starojičínského panství, spočívala v zisku města Nového Jičína a vesnic Bernartice, Šenov a Žilina. Tyto statky následně propojil se Štramberkem. Vilém si podržel zbytek starojičínského panství a také držel biskupské statky Kelč, Kunčice či Zámrsky a Hustopeče nad Bečvou.⁶⁴

Vzájemný vztah Viléma a Bedřicha nebyl ideální, neustále mezi nimi docházelo k soudním přím o poddané, louky, lesy, vybírání mýta, šenkování piva atd.⁶⁵ Tyto soudní pře jsou pro nás velmi důležité, protože se díky zprávám a záznamům dozvídáme více o jednotlivých vesnicích, kterých se spory týkaly a jaké v nich panovaly podmínky.⁶⁶

Mezitím Bedřich započal velice nákladnou přestavbu původního novojičínského městského kastelového hradu na renesanční zámek v podobě městské citadely. Bedřich se tímto počinem velmi finančně zatížil v letech 1532–1543. Další stavby opevnění pokračovaly až do vypuknutí českého stavovského povstání v roce 1618.⁶⁷

Bedřich ze Žerotína, ale v roce 1541 umírá a na jeho místo nastupuje jeho syn Jan mladší ze Žerotína (zemřel 1583).⁶⁸ Jan hodně cestoval, v čemž navázal na svého otce, který si na rozsáhlou přestavbu novojičínského hradu půjčil u Fuggerů. Nicméně následovaly další náročné cesty a půjčky, což již bylo pro Jana z finančního hlediska neúnosné a hledal cestu, jak dluhy umořit. Našel ji v prodeji celého

⁶² LAPÁČEK, J.: *Po stopách Žerotínů*, s. 24.

⁶³ Údaj o narození se mi u obou bratrů nepodařilo dohledat.

⁶⁴ JUROK, J. a kol.: *Nový Jičín*, s. 49.

⁶⁵ Tamtéž, 49.

⁶⁶ RÝDLOVÁ, Hana: *Utváření Novojičínsko-štramberského panství a jeho vývoj v letech 1558–1624*. Diplomová práce. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, katedra historie, 1991, s. 24–29.

⁶⁷ JUROK, Jiří: *Městské opevnění a boje o Nový Jičín: vydáno u příležitosti 700. výročí první písemné zmínky o městě Novém Jičíně 1313–2013*. Nový Jičín: Muzeum Novojičínska, 2013, s. 5–7.

⁶⁸ Není známo datum jeho narození.

zadluženého novojičínsko-štramberského panství. Dalším důvodem bylo, že se Janovi podařilo získat značně rozsáhlé panství Náměšť nad Oslavou poblíž Brna.⁶⁹ Jednalo se o větší a rentabilnější panství, a proto se zde rozhodl přestěhovat. Vzhledem k tomu, že vlastnil dvě od sebe rozdělené rozsáhlé domény, rozhodl se jedné z finančních a správních důvodů zbavit (pro vzájemnou vzdálenost panství). Vzhledem z nízké rentabilnosti novojičínsko-štramberského panství a díky své enormní zadluženosti se Jan rozhodl zdejší panství odprodat svým sousedům, kteří se více zajímali o hospodářskou politiku a podnikání na svých panstvích.⁷⁰

Panství tedy nabídl Janu Kropáčovi z Nevědomí (1504–1572), kdy dohodnutá cena byla 39 000 moravských zlatých neboli 19 500 kop bílých grošů českých. V té době u zadluženého panství, které není rentabilní, byla cena velmi nadsazená (přibližně o polovinu), což je pochopitelné, neboť Jan chtěl pokrýt co největší část dluhu. Také si pravděpodobně chtěl nechat určitý prostor pro možnost jít s cenou níže, aby i nadále měl prodej smysl. Překvapivě se ale na výši ceny oba šlechtici dohodli a Jan za takto vysokou cenu panství prodává dne 5. července 1558. V tuto chvíli se Nový Jičín, Štramberk a vesnice panství spojily a prodej odmítly.⁷¹

5.2. Nový Jičín komorním městem

Jedna z prvních samostatných akcí, která byla rozhodující pro povýšení města na komorní město, bylo právě odmítnutí prodeje panství ze strany vedení měst Nového Jičína, Štramberku a vesnic panství. Samotné odmítnutí bylo ze strany vedení obou měst a vesnic jednohlasné, protože se vědělo o tvrdém zacházení s poddanými na majetcích Jana Kropáče z Nevědomí. Rozhořela se horečnatá jednání o jiném řešení situace, kdy by se město samotné a celé panství vykoupilo, tedy splatilo kupní cenu a osamostatnilo se od hrozícího vlastnictví ze strany Jana Kropáče. Během těchto jednání bylo dne 14. července 1558 usneseno, že se Nový Jičín s celým panstvím obrátí na pomoc císaře Ferdinanda I. Cílem celé obce se nakonec stala snaha, aby se vrchností stal samotný panovník. Velkou roli u těchto

⁶⁹ Po odstěhování Jana se mu v roce narodil syn, který později výrazně ovlivnil Moravu, jednalo se o Karla staršího ze Žerotína (1564–1636).

⁷⁰ RÝDLOVÁ, H.: *Utváření Novojičínsko-štramberského panství a jeho vývoj v letech 1558–1624*, s. 31. LAPÁČEK, J.: *Po stopách Žerotínů*, s. 25.

⁷¹ JUROK, J. a kol.: *Nový Jičín*, s. 63.

jednání hrál významný český purkmistr města Nového Jičína Ondřej Řepa z Greiffendorfu a na Závišicích.⁷² Společně s ním byla vedena jednání i s podkomořím markrabství moravského Přemkem Prusinovským z Víckova (zemřel 1561), který městu pomáhal získat požadovanou částku k vykoupení, dále se stal mediátorem jednání mezi všemi zúčastněnými stranami a vykonavatelem panovnickovy vůle.⁷³

Při shánění požadované částky, i přes pomoc podkomořího, se město touto cestou logicky značně zadlužilo. Nejprve jeho představitelé sami shromažďovali potřebnou částku, ale to samozřejmě nestačilo, a proto přistoupili k půjčkám od královských měst Olomouce (4000 zlatých), Uherského Hradiště (2000 zlatých) a nejvíce od Jihlavy (6000 zlatých). Novému Jičínu se podařilo velmi rychle doplatit celou částku Janovi dne 7. října 1559. Mezitím Ferdinand I. dne 20. 7. 1558 mimořádným listem přijal Nový Jičín a k němu připojené panství pod svou ochranu a tímto opatřením se jejich vrchností stali čeští králové.⁷⁴

Jan Kropáč z Nevědomí se tak snadno nároku na koupi nevzdal. Roku 1560⁷⁵ zažaloval Jana mladšího ze Žerotína, že porušil kupní smlouvu mezi nimi. Jelikož snaha Jana Kropáče neustala, do všeho se vložil panovník a 19. února 1562 nařídil, aby kupní smlouva, kterou vlastnil Jan Kropáč z Nevědomí, byla vrácena Janu mladšímu ze Žerotína.⁷⁶

Mezitím si město a panství zvykalo na novou vrchnost. Panovník se ukázal být vstřícným a chápajícím, neboť zadluženému městu umožnil několik odkladů splátek dluhů. Vydal listinu dne 16. června 1559, jež byla adresována výběřčímu daní olomouckého kraje, a tímto listem osvobodil Nový Jičín od daní.⁷⁷ Jiří Jurok uvádí datum 22. února 1560, kdy došlo k osvobození od daní. Rozdíl vznikl, protože

⁷² CHOBOT, K. – HANÁK, J – CHOBOTOVÁ, L.: *Místopis města Nového Jičína. I. svazek, Purkmistři a starostové do roku 1945*. Nový Jičín: Návštěvnické centrum Nový Jičín - město klobouků ve spolupráci s Klubem rodáků a přátel města Nového Jičína a Zemským archivem v Opavě - Státním okresním archivem Nový Jičín, 2013, s. 23–25.

⁷³ RÝDLOVÁ, H.: *Utváření Novojičínsko-štramberského panství a jeho vývoj v letech 1558–1624*, s. 31.

⁷⁴ JUROK, J. a kol.: *Nový Jičín*, s. 63. Více k rozpisu jednotlivých splátek, které město postupně poskytlo Janu mladšímu z Žerotína, najdeme v: BECK, Josef: *Geschichte der Stadt Neutitschein (Nowý Jičín) und deren Umgebung*. Neutitschein, 1854, s. 197.

⁷⁵ Toho roku Jan Kropáč podal žalobu 11. května a 20. června.

⁷⁶ JUROK, J. a kol.: *Nový Jičín*, s. 63.

⁷⁷ BECK, J.: *Geschichte der Stadt Neutitschein (Nowý Jičín) und deren Umgebung*, s. 148.

se oba Jurok i Beck odkazují na jinou listinu.⁷⁸ Úlevy pro město byly značné, protože město bylo osvobozeno od placení berní, důchodů. Také placení posudného bylo pozastaveno až do roku 1574, následně bylo prodlouženo osvobození ještě o dalších pět let. Dokonce bylo s největší pravděpodobností přerušeno placení komorního platu do roku 1578, kdy byl pro následující rok komorní plat vyměřen na 600 zlatých. Výše poplatku zůstala stejná i během vlády Maxmiliána II. (1527–1576) a Rudolfa II. (1552–1612). Město se i nadále snažilo poplatky co nejvíce oddalovat a snižovat, protože nadále dlužilo svým věřitelům vysokou částku okolo 7000 zlatých. Tento dluh nebyl splacen ještě v roce 1620.⁷⁹

Ferdinand I. záhy po obdržení města do správy vydal značné množství listin, jimiž se snažil na jednu stranu připoutat město ke královské komoře a zároveň zlepšit jeho ekonomickou situaci. Jedním z hlavních aktů pro upevnění připojení města ke královské komoře se stala listina ze dne 26. února 1560,⁸⁰ již se panovník městu zavázal, jak za sebe, tak budoucí nástupce, že město nebude nikdy zastaveno ani prodáno.⁸¹ Zároveň 26. února 1560 potvrdil Ferdinand městu všechna stávající privilegia. Jednalo se především o svobodné nalévání vína a piva v hostincích a šenkovních domech a nucený odběr piva z Nového Jičína a Štramberku pro panství (což vedlo ke značnému soupeření obou měst). Také zakázal stavbu a zakupování svobodných šlechtických domů ve městě a zrušil vrchnostenské pivovary. Pro další ekonomickou podporu města potvrdil a zvýšil počet výročních trhů na čtyři a zároveň zvýšil množství týdenních trhů na dva.⁸²

Jedním z nejdůležitějších privilegií bylo to, které město obdrželo dne 10. května 1562, kdy městu bylo uděleno olomoucké právo. Změna se stala v právní oblasti, kdy se město Nový Jičín přeorientovalo z magdeburského práva na právo olomoucké, čímž se v právních otázkách odklonilo od Hlubčic k Olomouci. Díky této změně se pro právní ponaučení do budoucna novojičínští měšťané obraceli na vedení města Olomouce.⁸³

⁷⁸ JUROK, J. a kol.: *Nový Jičín*, s. 64

⁷⁹ RÝDLOVÁ, H.: *Utváření Novojičínsko-štramberského panství a jeho vývoj v letech 1558–1624*, s. 33-34. JUROK, J. a kol.: *Nový Jičín*, s. 64

⁸⁰ JUROK, J. a kol.: *Nový Jičín*, s. 64

⁸¹ RÝDLOVÁ, H.: *Utváření Novojičínsko-štramberského panství a jeho vývoj v letech 1558–1624*, s. 34.

⁸² Tamtéž, s. 36.

⁸³ JUROK, J. a kol.: *Nový Jičín*, s. 64

Roku 1562 si městská rada Nového Jičína úspěšně vyžádala potvrzení o vystěhování všech Židů, jak z města tak i celého panství. Pravděpodobnými důvody bylo nové postavení města v rámci království, ale také hospodářské a náboženské střety. Židé se zde opět mohli usadit až v roce 1832.⁸⁴ Závěrem k tomuto přehledu množství potvrzených práv a privilegií je potřeba zdůraznit, že se většina týkala Nového Jičína, neboť se stalo vrchností pro město Štramberk a vesnice na novojičínsko-štramberském panství. Tento nerovný vztah mezi dvěma městy vedl k soupeření se Štramberkem (místo spolupráce došlo k omezování) a jeho následnému úpadku jak po stránce hospodářské, tak i společenské. Teprve až vlivem změny vrchnosti (jezuité) se jejich postavení opět vyrovnalo.⁸⁵

Za vlády Maxmiliána II. (1564–1576), bylo pro město prvním důležitým činem nechat si znovu potvrdit privilegium o zachování města v královských rukou a že město nebude prodáno ani zastaveno. Jelikož nastala změna na trůně, došlo k novému zaktivizování sporu ohledně prodeje Nového Jičína mezi Janem mladším ze Žerotína a Janem Kropáčem z Nevědomí, protože Jan Kropáč se nehodlal smířit s neúspěchem, co se týče zisku novojičínsko-štramberského panství. Počinání obou šlechticů si získalo větší společenskou pozornost a podporu, kterou panovník nemohl ignorovat a musel zakročit. V důsledku sporu byl donucen oběma stranami k ústupku a souhlasil, že již nebude podporovat a potvrzovat vykoupení dalšího města z poddanství.⁸⁶

Přestože držba panovníkem byla novojičínským měšťanům potvrzena, došlo k několika pokusům o odprodání města do církevních rukou. První a nejvýznamnější pokus byl učiněn v letech 1570–1571 olomouckým biskupem Vilémem Prusinovským (1534–1572).⁸⁷ Panovník i měšťané o prodeji města i panství vážně uvažovali, čemuž odpovídá zřízení komise Maxmiliánem II., která měla za úkol panství i města Nový Jičín a Štramberk ohodnotit finančně a zjistit, jak jsou na tom významné stavby, jimiž se rozuměl stav zámku v Novém Jičíně a hradu ve Štramberku. Jejich výsledný stav byl ohodnocen jako velmi nevyhovující, což

⁸⁴ ZIEGLER, Paul: *Zur Geschichte der Juden in Neutitschein*. Nový Jičín, 1939, s. 5–9. JUROK, J. a kol.: *Nový Jičín*, s. 64.

⁸⁵ RÝDLOVÁ, H.: *Utváření Novojičínsko-štramberského panství a jeho vývoj v letech 1558–1624*, s. 36–43.

⁸⁶ JUROK, J. a kol.: *Nový Jičín*, s. 65.

⁸⁷ OTTO, Karel: *Přehled dějin Nového Jičína do roku 1938*. In: Čtení o Novém Jičíně: soubor statí a vzpomínek k oslavám 650 let Nového Jičína. Nový Jičín: Měst. NV, 1963, s. 17.

ovlivnilo cenu celého panství, kdy hodnota celého panství byla odhadnuta na zhruba 45 493 (panství a město Nový Jičín) – 46 993 (panství, město Nový Jičín a hrad Štramberk) zlatých.⁸⁸ Důležité bylo i připočíst dluh města ve výši 18 000 zlatých. Oproti prodejní ceně v roce 1558 je to rapidní schodek níže. Samotní měšťané si položili několik podmínek pro odkoupení. Především šlo o zachování jejich protestantské víry, nicméně biskup chtěl ustoupit jen stoupencům pod obojí (vedlo to k odporu protestantů). Pravděpodobně z těchto důvodů nakonec z prodeje sešlo. Následně byly učiněny další dva neúspěšné pokusy o prodej opět ze strany olomouckých církevních hodnostářů. V roce 1583 biskupem Stanislavem Pavlovským (1545–1598) a v roce 1602 kardinálem Františkem z Ditrichštejna (1570–1636), kterému se nakonec podařilo Nový Jičín získat, ale jinou než obchodní cestou v roce 1624.⁸⁹

Během doby, kdy byl Nový Jičín vrchností, muselo město a jeho panství čelit i množství právních útoků ze strany okolní šlechtické vrchnosti. Především dva šlechtičtí aktéři vedli neustálé spory s Novým Jičínem. Prvním byl Karel mladší ze Žerotína na Starém Jičíně (zemřel 1593), který se přel o nejasně hraničně vymezená pole a desátky u Bernartic a Rolic. Spor se táhl jak za vlády Maxmiliána až do vlády Rudolfa II. (1576–1611), po nástupu nového moravského zemského podkomořího Mikuláše z Hrádku (v úřadu 1578–1596), bylo dosaženo kompromisu a spor byl vyřešen.⁹⁰ V podobném, ale ostřejším duchu se nesly spory s druhým šlechticem, opavským sudím a v té době budoucím zemským hejtmanem opavským Albrechtem mladším Sedlnickým z Choltic na Bartošovicích, který v letech 1579–1590 požadoval po městu množství výhod pro jeho osobu. Jednalo se zejména o poskytnutí 600 zlatých komorního platu, uvolnění novojičínského zámku pro jeho potřeby bezplatně, také si nárokoval lov na novojičínském panství atd. Všechny jeho požadavky byly zamítnuty podkomořím Mikulášem z Hrádku nebo samotným panovníkem.⁹¹

⁸⁸ Jiří Jurok uvádí, že to byl nízký odhad a cena mohla být kolem 60 000 zlatých. JUROK, J. a kol.: *Nový Jičín*, s. 65.

⁸⁹ RÝDLOVÁ, H.: *Utváření Novojičínsko-štramberského panství a jeho vývoj v letech 1558–1624*, s. 45–51.

JUROK, J. a kol.: *Nový Jičín*, s. 65.

⁹⁰ TUREK, Adolf: *Dějiny obce Bernartic*. In: *Od pokolení do pokolení 1837–1937*. Bernartice, 1937, s. 44–47.

⁹¹ JUROK, J. a kol.: *Nový Jičín*, s. 65.

Za vlády Rudolfa II. si opět měšťané nechali potvrdit svá privilegia a především to, že město zůstane v rukou panovníka a nebude prodáno nebo zastaveno, dále také si nechali znovu potvrdit výši komorního platu, která tudíž zůstala stejná. Následně panovník vydal dne 24. října 1584 pro Nový Jičín a jeho správu důležitou listinu o novém umístění městské radnice. Vlivem privilegia došlo ke zbourání dřevěných masných krámů a zboření starého pivovaru pro nebezpečí požáru (byl přemístěn na místo původní radnice) a zároveň se přemístila městská správa do novojičínského zámku a započala jeho přestavba na radnici.⁹² Dne 31. ledna 1588 bylo město schopno zakoupit za 5 600 zlatých dvě vesnice Ženklovu a Rybí a zakupovalo i dvory. Bohužel se tím město ještě více zadlužovalo (nejvíce po roce 1620).⁹³

Následuje velmi neklidné období, kdy Rudolf II. vedl s Osmanskou říší patnáctiletou válku (1593–1608). Rudolf s královskými a komorními městy již nezacházel tak vlídně. Požadoval koně pro přepravu munice nebo další vojenské účely. V této době Rudolf jmenoval svá komorní a královská města za ručitele jeho půjček od Karla z Lichtenštejna (1569–1627) ve výši 224 240, což byla značná suma a zatížení pro městskou ekonomiku. Navíc se Nový Jičín stal místem, kde se formovaly nové pluky a prováděly mustruňky, prvním byl východofříský pluk. Svým počínáním se pluk choval jako na nepřátelském území, neboť podnikl výpady pro získání vojenského vybavení na Hukvaldy a Příbor. Výdaje Nového Jičína na celý pluk dosáhly výše 16 000 zlatých, jako kompenzaci jim Rudolf poskytl odpuštění komorního platu na šest let. Aby toho nebylo málo, jelikož byl Nový Jičín městem protestantským, stal se i terčem útoku pluku Fridricha z Geissbergu, který město napadl po cestě do rebelující protestantské Opavy. Město sice pluk odrazilo, ale bylo donuceno zaplatit 2 030 zlatých, aby pluk odtáhl k Opavě. Následovalo umístění dalšího pluku do města, který město stál 12 000 zlatých.⁹⁴ Rudolf dne 25. března 1603 dovolil městu obnovovat si svou městskou radu samostatně, což bylo významné privilegium. Paradoxně pro protestantské město rozkázal, že se do rady musí jmenovat katolíci.

⁹² JUROK, J. a kol.: *Nový Jičín*, 66.

⁹³ Tamtéž, 72-73.

⁹⁴ STERNECK, T.: *Soumrak "zlaté doby" moravských měst: dlouhá válka s Turky (1593–1606) a zeměpanská města v markrabství*, s. 131–138. JUROK, J. a kol.: *Nový Jičín*, s. 67–68.

Při sporu Rudolfa II. s jeho bratrem Matyášem se Morava a tedy i Nový Jičín staly součástí bloku, jemuž vládl Matyáš (doba vlády 1611–1619). Vzhledem k tomu si Nový Jičín opět nechal úspěšně potvrdit všechna svá privilegia.⁹⁵ Ještě roku 1613 došlo mezi Novým Jičínem a Štramberkem ke smírčí dohodě, kdy se napravily místa vzájemných sporů. Šlo především o to, že se Nový Jičín vzdal výsadního postavení při výkupu piva, dodávání dřeva, zlepšení vzájemných cechovních vztahů nebo stavění mlýnů.⁹⁶ Samozřejmě jako protestantské město měl Nový Jičín velké naděje v Matyášovi. Stal se však opak, kdy se jeho následníkem stal pevně přesvědčený katolík a budoucí král Ferdinand II. Štýrský (1578–1637).⁹⁷

Přestože bylo město zadluženo, panovník do tohoto města nadále investoval a stále mu projevoval přízeň. Panovníkova opatření na ochranu a podporu městského hospodářství se postupně vyplatila a především po stránce právně-ekonomické se dá hovořit o rozkvětu města samotného. V případě Nového Jičína bych s Tomášem Sternečkem o vykořisťování královských a komorních měst spíše nesouhlasil, nebo bych jeho tvrzení upravil, neboť město samotné je příkladem panovníkovy snahy pomoci jemu svěřenému městu v rozvoji. Samozřejmě je zde i druhá strana mince. Protože cílem panovníka bylo ekonomicky silné město, z něhož mu budou plynout značné příjmy, musel prvně umožnit městu umořit dluhy a celkově povznést hospodářství. V tomto ohledu je v určitém směru retardační vláda Rudolfa II., která značila pro město, i přes některé kladné opatření a privilegia, změny k horšímu, jak po stránce ekonomické, tak i náboženské a sociální. Celý tento proces vyvrcholil v letech 1618 a v následujících desetiletích.

O významném hospodářském rozvoji města vypovídá velmi přehledné srovnání dvou urbářů z let 1558 a 1558–1574 z pera Jiřího Juroka.⁹⁸ Jurok srovnává jednotlivé zápisy v urbářích a zjišťuje nárůst počtu nově osedlých obyvatel a platů z celého panství.

⁹⁵ JUROK, J. a kol.: *Nový Jičín*, s. 68.

⁹⁶ OTTO, K.: *Přehled dějin Nového Jičína do roku 1938*, s. 18.

⁹⁷ ČORNEJOVÁ, Ivana – KAŠE, Jiří – MIKULEC, Jiří – VLNAS, Vít: *Velké dějiny země Koruny české. Sv. 8, 1618–1683*. Praha: Paseka, 2008, s. 11–12.

⁹⁸ JUROK, Jiří: *Hospodaření Jana z Žerotína a komorního velkostatku města Nového Jičína podle urbářů z let 1558 a 1558–1574*. In: *Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín*. Nový Jičín: Okresní vlastivědné muzeum v Novém Jičíně sv. 52–53, 2000, s. 53–76.

Závěrem je potřeba říci, že město rovněž postihly katastrofy přírodního rázu. Nejzávažnějšími se staly morové epidemie, nejprve v roce 1572 a znovu roku 1585, které si vyžádaly množství obětí ve výši několika stovek místních obyvatel.⁹⁹

5.3. Vliv Českého stavovského povstání na Moravu a Nový Jičín

Morava si v tomto velkém konfliktu počínala značně autonomně ve vztahu k Čechám, protože zachovávala dlouhou dobu neutralitu, či částečně odporovala snahám českého stavovského vojska o průnik do Rakouska. Především však svou pasivitou ztěžovala vzájemnou koordinaci Čechů s Uhry. Teprve v roce 1619 se Morava přidala na stranu protihabsburského odboje. Ačkoliv Morava se odboje účastnila jen dva roky, mělo to pro její rozvoj dalekosáhlé důsledky, neboť se protihabsburského odboje účastnila nejen panská a rytířská šlechta, ale také zdejší královská města v čele s Brnem a Olomoucí (Jihlava, Uherské Hradiště, Znojmo). Po bok těchto královských měst se zařadil i Nový Jičín.¹⁰⁰

S otázkou, proč se tak stalo, se musíme vrátit do roku 1579. V té době do města pronikají protestantští kněží, kteří postupně získávali větší vliv na obyvatelstvo a díky tomu přebírali i místní kostely. Jelikož se množství obyvatel přiklonilo k protestantské víře, začali protestanti ve městě ovládat kromě kostelů i městskou správu, což mělo výrazné důsledky, protože byli u moci až do osudného roku 1624, který značně změnil poměry ve městě.¹⁰¹

Město mělo většinový podíl protestantů, kteří byli značně zastoupeni i ve vedení města, v letech 1619–1621 byl purkmistrem Eliáš Řepa z Greiffendorfu syn někdejšího známějšího purkmistra Ondřeje Řepy z Greiffendorfu. Protestantské město značně podporovalo protihabsburské povstání, z počátku pomohli dvěma půjčkami na 2 700 a 2 000 zlatých. Město podávalo informace moravskému direktoriu o okolních statcích, kam se dostali jejich poddaní, a také o vývoji situace v sousedním Polsku. Zde získávali informace jejich obchodníci. Poskytovali zásoby a vybavení vojsku (vozy, koně, munice) i vojenské zázemí pro jednotlivé pluky

⁹⁹ OTTO, K.: *Přehled dějin Nového Jičína do roku 1938*, s. 18.

¹⁰⁰ POLIŠENSKÝ, Josef: *Tricetiletá válka a evropské krize 17. století*. Praha: Svoboda, 1970, s. 117–119.

¹⁰¹ JUROK, J. a kol.: *Nový Jičín*, s. 81–84.

(většinou nedobrovolně). Často poskytovali prostor mustruňku hornorakouským plukům. Díky této velké podpoře ze strany města a jeho zásluhám na pomoci při povstání se podařilo Eliášovi z Greiffendorfu získat pro město dvě významná privilegia. První privilegium ze dne 12. února 1620 potvrzovalo starší, výše zmíněná privilegia a výsady města. Druhé privilegium ze dne 15. února 1620 navazovalo na předchozí, kdy město Nový Jičín bylo povýšeno na město královské.¹⁰²

Zajímavé je v této době porovnání zcela odlišných strategií měst Příbora a Nového Jičína. Měšťané Příbora se hlásili ke katolické straně a provedli výpad s cílem zmocnit se hradu Hukvald a přihlásit se na stranu olomouckého biskupa dne 17. července 1620. Na druhou stranu novojičínští měšťané nadále podporovali povstání, přičemž důvodů mohlo být několik. Prvním a asi nejvýznamnějším bylo náboženské přesvědčení většiny obyvatel města. Druhým bylo vedení města, kdy v době povstání byli ve vedení města většinou zastoupeni soukeníci (v letech 1618–1623). Jejich obchodní zájmy a asi i zájmy ostatních obyvatel převážily nad opatrností a snažili se udržet obchodní kontakty a dobré vztahy s uherskými městy a jejich obchodníky, kteří byli na straně knížete a krále Gábora Bethlena (1580–1629).¹⁰³

Již roku 1620 se začíná komplikovat situace především po finanční stránce, neboť městem procházely stavovské jednotky nejprve při ofenzivě směrem do Uher a Rakouska a následně při ústupu. Zajímavý je pobyt pluku vedeného plukovníkem Stubenvollem, který sice město stál 2 500 zlatých, ale zároveň od něj měšťané získali půjčku 10 000 zlatých. Důkazem samotných zmatků a nepřehlednosti co do politické orientace města je počínání městské rady, jež na jednu stranu zaslala půjčku (dar) 2 700 zlatých na podporu protihabsburského povstání a na stranu druhou vyslala své zástupce do katolické Olomouce, aby objasnili zástupcům Ferdinanda II. počínání města během povstání.¹⁰⁴ Jednání v Olomouci pro město dopadla dobře, protože poté, co se odevzdali do rukou Ferdinanda II., získali dne 31. prosince 1620 na oplátku listinu, která měla město amnestovat a chránit. Město na oplátku poskytlo Ferdinandovi II. půjčku ve výši 12 000 zlatých a také přijali španělské vojáky vedené

¹⁰² JUROK, J. a kol.: *Nový Jičín*, s. 92–93. RÝDLOVÁ, H.: *Utváření Novojičínsko-štramberského panství a jeho vývoj v letech 1558–1624*, s. 51.

¹⁰³ ZIEGLER, Paul: *Wirtschaftsgeschichte der Stadt Neutitschein, II*. Vídeň 1983, s. 49–50.

JUROK, J. a kol.: *Nový Jičín*, s. 93.

¹⁰⁴ BECK, J.: *Geschichte der Stadt Neutitschein (Nowý Jičín) und deren Umgebung*. Neutitschein, s. 182–183.

plukovníkem Jeanem Gauschierem.¹⁰⁵ Ferdinand II. zároveň jmenoval novou městskou radu, která mu odpřísáhla věrnost.¹⁰⁶

Změna politické orientace neznamena pro Nový Jičín a jeho panství uklidnění, ale právě naopak se město ocitlo v nepřátelském území, kdy větší část Slezska a východní Moravy byla nadále pod nadvládou protestantů. Východní Morava proto, že zde došlo k povstání Valachů. Důvodem povstání bylo jejich protestantské vyznání. Poraženi byli 29. února 1621 u Valašského Meziříčí, nicméně v odporu pokračovali nadále. Slezsko jsem uvedl z toho důvodu, neboť jej z větší části opanoval kníže Jan Jiří Krnovský (1577–1624), který byl kalvínského vyznání a jedním z hlavních vůdců povstání, poněvadž byl vrchním velitelem slezských stavovských vojsk.

Jan Jiří Krnovský se proto rozhodl dne 13. července 1621 pro tažení z Nisy na Opavu. Následně by se spojil s Gáborem Bethlenem v Uhrách a společně s dalšími vůdci povstání by zamířili na Vídeň.¹⁰⁷ Během této doby došlo k provokaci Jana Jiřího a pronásledování Jeana Gauchiera.¹⁰⁸ Jan Jiří po cestě dobyl Hradec nad Moravicí, Bílovec a Fulnek. Jenže se u toho nezastavil a nadále pokračoval v pronásledování, až se mu dne 24. července 1621 císařské jednotky postavily v poli před Novým Jičínem. Boj nejprve probíhal před městem. V tu dobu došlo také k zapálení předměstí. Následně začalo hořet i město samotné, poté bylo dobyto a následně vyhořelo takřka celé.¹⁰⁹

Zpráva o dobytí a vypálení Nového Jičína se velmi rychle dostala do vzájemné korespondence mezi městy na Moravě, protože po dobytí Nového Jičína Jan Jiří pronikl dál na Moravu. Proto zde uvádím příklad Kyjova, který dne 1. srpna 1621 žádá o informace město Uherskou Skalici, zda z Uher nehrozí

¹⁰⁵ JUROK, J.: *Městské opevnění a boje o Nový Jičín: vydáno u příležitosti 700. výročí první písemné zmínky o městě Novém Jičíně 1313–2013*, s. 7.

¹⁰⁶ JUROK, J. a kol.: *Nový Jičín*, s. 93. OTTO, K.: *Přehled dějin Nového Jičína do roku 1938*, s. 19.

¹⁰⁷ FUKALA, Radek: *Tažení Jana Jiřího Krnovského v roce 1621 a bitva u Nového Jičína*. Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín, sv. 49, 1992, s. 46–48. JUROK, J. a kol.: *Nový Jičín*, s. 94.

¹⁰⁸ JUROK, J.: *Městské opevnění a boje o Nový Jičín: vydáno u příležitosti 700. výročí první písemné zmínky o městě Novém Jičíně 1313–2013*, s. 7. ZEŽULČÍK, Jaroslav: *Zpráva o strašné řeži. Španělská vojska v Českých zemích na počátku třicetileté války a bitva u Nového Jičína roku 1621*. Nový Jičín: Okresní vlastivědné muz., 1996, s. 6.

¹⁰⁹ ZEŽULČÍK, J.: *Zpráva o strašné řeži. Španělská vojska v Českých zemích na počátku třicetileté války a bitva u Nového Jičína roku 1621*, s. 6–7. FUKALA, R.: *Tažení Jana Jiřího Krnovského v roce 1621 a bitva u Nového Jičína*, s. 50. JUROK, J.: *Městské opevnění a boje o Nový Jičín: vydáno u příležitosti 700. výročí první písemné zmínky o městě Novém Jičíně 1313–2013*, s. 7.

nebezpečí.¹¹⁰ Přesto bylo tažení Jana Jiřího Krnovského nakonec neúspěšné, protože Gábor Bethlen uzavřel 6. ledna 1622 mikulovský mír s Ferdinandem II.¹¹¹ To, co zbylo z Nového Jičína, se poté stalo cílem nájezdů jednotek Gauchiera nebo krnovských vojáků. Město na přelomu roků 1621 až 1622 bylo obsazeno vojáky Karla Hanibala z Donína. Na požadavky města sice rychle odtáhli, ale vzali si purkmistra s dvěma konšely jako rukojmí a donutili město zaplatit 6 000 zlatých. Kromě pluků Hanibala z Donína se ve městě do roku 1624 zdržely další pluky například Šlikův, Collaltův nebo Tiefenbachův.¹¹²

Nakonec se dne 23. května 1624 bez ohlášení před městem objevila císařská jednotka, která doprovázela tři císařské komisaře a regenta olomoucké jezuitské koleje Jakuba Hacka. Po vpuštění tohoto poselstva bylo měšťanům ohlášeno, že z důvodu aktivní spoluúčasti na povstání propadlo město Nový Jičín zpět do poddanského stavu. Jeho vrchností se stal konvikt olomouckých jezuitů.¹¹³ Došlo k zavření protestantských kostelů. Jakub Hack poté jako zástupce vrchnosti přijal přísahu věrnosti od měšťanů a nechal si předložit městská privilegia, která následně prohlásil za neplatná. Tímto aktem se z Nového Jičína stává poddanské město. Celý podnět o předání města a panství do rukou jezuitů vzešel ze strany kardinála Františka z Ditrichštejna. Postupně se Františkovi podařilo přesvědčit Ferdinanda II., že je nezbytné potrestat město Nový Jičín. Za tímto účelem uvedl několik samoučelných obvinění (poskytnutí pomoci Janu Jiřímu Krnovskému), která neodpovídala skutečnosti až na jediný pravdivý fakt, tedy příklon města k protestantství a využívání služeb jeho kněží.¹¹⁴ Město a panství se tímto aktem stalo zdrojem peněz pro fungování nově vzniklé jezuitské koleje. Město spravoval rektor a členové koleje, kdy prostředky byly vynaloženy na studenty. Tento nadační vztah měl být zachován i Ferdinandovými nástupci.¹¹⁵

¹¹⁰ HRUBÝ, František: *Moravské korespondence a akta z let 1620–1636. 1. 1620–1624*. Brno: Nákladem Země moravskoslezské, 1934, s. 134–135.

¹¹¹ JUROK, J. a kol.: *Nový Jičín*, s. 95.

¹¹² Tamtéž, s. 95.

¹¹³ BECK, J.: *Geschichte der Stadt Neutitschein (Nowý Jičín) und deren Umgebung*. Neutitschein, s. 197–198.

¹¹⁴ JUROK, J. a kol.: *Nový Jičín*, s. 95–96. OTTO, K.: *Přehled dějin Nového Jičína do roku 1938*, s. 20.

¹¹⁵ RÝDLOVÁ, H.: *Utváření Novojičínsko-štramberského panství a jeho vývoj v letech 1558–1624*, s. 52.

6. Cechovní statuta novojičínských řemesel na počátku raného novověku

V této části práce se zaměřím na samotnou analýzu pramenů, tedy statut, které jsem představil v kapitole věnované pramenům. Zaměřím se hlavně na cechovní statuta, protože mají největší vypovídací relevanci v oblasti, kterou analyzuji, tedy ekonomického života města. Jedná se o soupisy cechovních artikulů vybraných osmi cechů,¹¹⁶ které uvedu nejprve obecnými informacemi o zákonitostech daných řemesel, které jsem převážně čerpal z knihy Zikmunda Wintra a Martiny Lehmannové a následně představím informace získané analýzou jednotlivých statut. U jednotlivých artikulů, se zaměřím na jejich výpovědní hodnotu a pokusím se zodpovědět otázky typu: Jak se proměnil hospodářský život Nového Jičína, v době kdy se stal městem komorním? V tomto ohledu je důležité provést komparaci artikulů, které jsou dochované z doby vlády Žerotínů nad městem, kdy Nový Jičín byl komorním městem, s artikuly dochovanými po roce 1624, kdy město tento status ztrácí, a to nejlépe u listin ze stejného cechu. Odpovím na otázku, zda se ve městě nacházel sdružený cech a která řemesla byla jeho součástí. Následně díky provedené detailní analýze budu moci postihnout propojení jednotlivých cechů s městem a průnik vzájemných vztahů mezi jednotlivými cechy, pokud vyplynou z artikulů. Jak cechy působily vně i fungovaly uvnitř? Jaké poplatky bylo potřeba zaplatit, aby se tovaryš stal mistrem? Které tresty byly pro nápravu nejčastější? Jednotlivé otázky nám pomohou ukázat hospodářský rozvoj města Nového Jičína. Tím, že získáváme poznatky o fungování cechů, lze získat i částečné informace o fungování města po jeho hospodářské stránce. Dále nahlédneme do fungování jednotlivých cechů a jejich specifik. S jakými obtížemi se cechy potýkaly a tím pádem i město samotné? Jak jednotlivé cechy disciplinovaly své členy a jakými prostředky?

Vytvořím proto pro každý cech vlastní kapitolu, kde následně rozeberu jednotlivé listiny, z nichž budu čerpat informace o cechovní organizaci, fungování, vzájemných vztazích, podmínkách pro přijetí či výši výdělků členů, pokud bude uvedeno, a také jak byla organizována vnitřní správa cechu, tedy jaké panovaly podmínky v cechu a jaké tresty se udělovaly za porušení pravidel.

¹¹⁶ Obsahy fondů jednotlivých cechů nejsou zpracované archivem, a proto někdy chybí jejich foliace, týká se to především opisů u originálních listin, u těch jsou foliace provedeny.

Následně rozdělím jednotlivé artikule podle jejich obsahu, a tím je poměrově analyzuji podle šesti předem připravených kritérií do vytvořené tabulky, jenž jsem umístil do přílohy.¹¹⁷ Tabulka je rozdělena na několik oblastí. Nejprve je uveden patřičný cech, následně je uvedena identifikace listin vztahujících se k danému cechu. Poté je uveden celkový počet artikulů, jenž jsem napočítal v každé listině. Dále je uvedeno šest kritérií, do nichž jsem umístil artikule podle jejího obsahu. Následně procentuálně vypočítám a získám výsledek, v jakém poměru jsou dané tematické oblasti zastoupeny v samotných listinách. Díky tomuto postupu jsem schopen lépe porovnávat listiny vzájemně mezi sebou a získávat další informace o proměnách významu tematických oblastí v určité době. Rozdíl vynikne především u listin v rámci jednoho cechu, bude ale výhodné sledovat proměnu i v globálním měřítku napříč cechy.

¹¹⁷ Viz. Příloha 1. Tabulka: Souhrnný přehled cechovních statut s procentuální typologií jejich obsahu.

6.1. Charakteristika jednotlivých novojičínských cechů a řemesel

Zaměření na osm cechů jsem provedl z toho důvodu, že ve sledované době od počátků komorního města Nového Jičina až do konce třicetileté války, byly cechy významné pro město svou výrobou i působením. Jelikož jsem se chtěl dozvědět co nejvíce o jejich fungování a vztazích s městem, zaměřil jsem se na jednotlivá statuta jako na hlavní zkoumaný pramen. V práci reflektuji většinu aktivních cechů té doby s výjimkou cechu soukeníků, kteří svým významem zastiňují ostatní, a právě na ty méně viditelné zaměřuji svou pozornost. Důvodem zaměření na méně známé cechy, byla jejich povrchní znalost a analýza, protože jim nejsou věnovány větší práce a pozornost oproti cechu soukeníků. Soukeníci jsou tedy nejprobádanějším cechem, zatímco ostatním nebyla věnována náležitá pozornost.¹¹⁸

Co se týče sledované doby, zpracoval jsem nejstarší dochovaná statuta až do roku 1648, který je logickým mezníkem, po němž došlo k potvrzení změny ve městě ve společenské a náboženské sféře. Při analýze nejprve uvedu obecné informace o cechu z odborné literatury, které propojím s detailní charakteristikou pro jednotlivé cechy získanou ze statut.

Řemesla budu řadit podle schématu řemesel, jež vytvořil Jaroslav Dřímál a Václav Peša. Nejprve se bude jednat o oděvnická a příbuzná řemesla, v případě statut Nového Jičina jde o krejčí, obuvníky (ševce) a kloboučníky. Druhou kategorií jsou řemesla potravinářská, kam patří mlynáři, pekaři, řezníci a medaři. Třetí kategorií jsou řemesla kovodělná, kam se řadí zámečníci. Čtvrtou kategorií jsou řemesla textilní, kam by například patřili soukeníci. Pátou skupinou jsou řemesla zpracovávající dřevo a kost. Šestou skupinou jsou řemesla zpracovávající kůži. Sedmou pak stavební řemesla a profese zapracující zeminy. Osmou kategorií jsou řemesla vyrábějící svítiva a topiva.¹¹⁹

¹¹⁸ Studie věnující se cechu soukeníků jsou: MELČÁK, Jaroslav: *Od soukenické rukodělné výroby k výrobě průmyslové v Novém Jičíně a okolí*. Digitální archiv Zemského archivu v Opavě, není uvedeno datum vydání. Diplomová práce. ZIEGLER, P.: *Wirtschaftsgeschichte der Stadt Neutitschein, II, III*. Vídeň, 1983, 1989. JANÁK, Jan: *Nový Jičín - třetí nejdůležitější soukenické město na Moravě*. Vlastivědný věstník moravský. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, r. 55, č. 3, 2003, s. 241–248.

¹¹⁹ DŘÍMÁL, Jaroslav – PEŠA, Václav: *Dějiny města Brna I*. Brno: Blok, 1969, s. 49–50.

6.1.1. Řemesla oděvnícká a příbuzná

Cech krejčích

Krejčí měli na starosti šití oděvů, šatů a jejich úpravy a opravy. V 16. století se krejčí nedělili na mužské a ženské, pokud si krejčí řekl, že danou věc šít nebude, přenechal zakázku švadleně. Švadlena šila také pro ženy i muže, ale nebyla organizována v cechu.¹²⁰ V Novém Jičíně bylo v roce 1583 aktivních devatenáct krejčích.¹²¹

Pro cech krejčích v Novém Jičíně se dochovala jedna významná originální listina, jež byla napsána v němčině. Jedná se o pergamenovou listinu, k níž je přivěšena vosková pečeť na pergamenovém proužku. Vydána byla dne 17. srpna 1564 v Olomouci krejčovským cechem a určena pro cech krejčích v Novém Jičíně. Obsahuje cechovní řád, který má dohromady třicet dva artikulů. Z úvodu listiny jsou známi její vydavatelé Hans z Gloczu, Jiří Singler a Hans Path a také vyslaní zástupci novojičínských krejčích mistrů Lorenz a Jorg.¹²²

Obsahem listina vypovídá především o organizaci cechu dovnitř i navenek, také upřesňuje organizaci řemesla a jeho výkon a také se soustředí na opatření a tresty za prohřešky. Co se týče organizace, na vrcholu cechu stáli cechmistři, nicméně z listiny není jasné, kolik jich bylo. Dle analýzy ostatních listin a cechů, které měly cechmistra na vedoucí pozici, by se dalo odhadnout, že na vedoucí pozici u krejčích byli rovněž dva cechmistři. Ti měli na starosti fungování cechu a zajišťovali pomoc mistrům, kteří měli zranění nebo nebyli schopni pracovat. Za tímto účelem byl vybrán tovaryš, který po omezenou dobu zastupoval mistra v případě, pokud neměl mistr svůj zástup ve své rodině. Pokud se tovaryš osvědčil, mohl u mistra zůstat, ale pokud ne a zpronevěřil se řemeslu, měla být tovaryši zakázána činnost. K cechmistrům další informace listina neposkytuje, ale i tato krátká informace, kdy zajišťují zástupce za nemohoucí mistry, je důležitá z personálního hlediska. Cechmistři se snažili zajistit hladký chod dílen jednotlivých cechovních mistrů. Po cechmistrech následují jednotliví mistři, ti měli povinnost mít

¹²⁰ WINTER, Zikmund: *Řemeslnictvo a živností XVI. věku v Čechách: (1526–1620)*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909, s. 621–626.

¹²¹ JUROK, Jiří a kol.: *Nový Jičín*, s. 78

¹²² SOKA, fond Cech krejčích Nový Jičín, inv. č. 1.

vyhrazeny tři placené pozice, kdy každou pozici obsadil jeden z jeho pomocníků.¹²³ Pomocníci dostávali plat sestupně a jednalo se o staršího tovaryše (tři groše), mladšího tovaryše (dva groše) a učně (groš). U platu se jedná o zajímavou výjimku, neboť učeň většinou nedostával plat, a pokud jej obdržel, tak se jednalo o nízkou částku. Dalo by se usuzovat, že se novojičínským krejčím v obchodech dařilo, když souhlasili s převzetím artikulu stanovujícího plat i učni. Logické je, že ve významnější Olomouci, kde byl výdělek větší, toho cechovní mistři byli schopni, financovat plat svému učni. Další povinností mistrů byla jejich účast na jarmarku, především se toto opatření týkalo mladších, kteří doprovázeli v brnění fojta na jarmark. Také náplní práce mistrů bylo hlavně šít a vyrábět šaty, ale také klobouky, kabáty, šátky, podšívky nebo svršky oděvu. Veškeré oblečení, jež krejčí ušil, mělo být pokládáno za vkusné a umírněné, i když si někdo něco vymýšlel, neměl to přehánět, aby oblečení nakonec nebylo nevkusné. Pokud by se tak stalo, anebo se jednalo o staré šaty, které neměly využití, byly tyto kusy darovány do špitálu.

Podmínky pro přijetí mezi mistry jsou také zaznamenány v cechovním řádu. Tovaryš, aby se stal mistrem, musel řemeslo vůbec vykonávat nebo mohl pojmout za manželku dceru mistra nebo vdovu po mistrovi. Následně se musel prokázat svým poctivým manželským původem, kdy ještě doložil své poctivé chování a předložil výuční list. Dále byl povinen složit mistrovskou zkoušku, skrze ušití jednoho kusu šatů. Poté ještě složil dvě kopy grošů do cechovní pokladny a dva bílé groše s dvěma librami vosku jako zbrojní poplatek, a také darovat jedno vědro piva do špitálu. Jestliže se jednalo o syny mistrov, ti nemuseli darovat vědro piva do špitálu a také ostatních poplatků platili jen polovinu.¹²⁴

Pro prodej zboží byli vždy cechem vybráni čtyři mistři, kteří si svými výrobky byli rovni (množství, kvalita) a mohli je po povolení prodávat. Následně pak byli nahrazeni dalšími čtyřmi mistry.

¹²³ Jednalo se o vcelku klasické rozložení počtu lidí v dílně, v případě Nového Jičína se jedná o příklad menšího města. Viz ŠIMŠA, Martin: *Krejčovské cechy a jejich vliv na formování mužského venkovského oděvu ve střední Evropě 16. a 17. století*. Český lid: Czech Ethnological Journal, 2020, roč. 107, č. 3, s. 268.

¹²⁴ Všeobecně panovaly podobné podmínky pro přijetí tovaryše mezi mistry. Nejčastěji se měnila výše poplatku, která je u Nového Jičína vyšší. Lokální záležitostí je také zaplacení zbrojního poplatku a darování piva špitálu. Viz Tamtéž, s. 270–271.

Tovaryši jsou v této listině členěni na starší a mladší kvůli jejich platu. Jejich pracovní náplní byla pomoc mistrovi s jeho prací. Také, jak jsem již výše zmínil, tovaryš mohl mistra zastupovat z pověření cechmistrů. Bez povolení svého mistra nesměli pracovat u jiného a s povolením se jednalo o krátkou výpomoc. Kdyby se cizí tovaryš pohyboval u jiného mistra dlouho, mohl být potrestán. Kdyby se chtěl tovaryš vydat od svého stávajícího mistra na vandr, musel toho dosáhnout prací a skrze souhlas mistra. Stávalo se také, že tovaryš se chtěl sejít v hospodě s dalšími tovaryši, a proto byl nucen nejprve získat povolení od mistra. Tovaryši a další mistrovo služebnictvo, byli také často napomínáni a trestáni za výstřední oslavy a chování.¹²⁵

U učňů je jejich situace také popsána podrobněji, hlavně s ohledem na jejich přijetí do cechu. Učeň se musel nejdříve prokázat původem z manželského lože a výučním (řemeslným) oborem rodičů. Pokud tuto podmínku splnil, byl přijat a učil se u mistra dva roky. Vyučení potom stálo dva bílé groše a ještě k tomu musel u mistra doplatit své dluhy. Po vyučení učeň neměl nikam odcházet, ale byl povinen strávit ještě jeden rok u svého mistra, nebo si najít placenou práci v poctivé dílně.¹²⁶

Listina jelikož pochází z Olomouce má určitou vypovídací hodnotu i pro toto vzdálené město. Především co se oblasti trestů týče. Nejvíce takových opatření se netýká tovaryšů, jak jsme zvyklí, ale právě samotných mistrů. Jedním z nejzávažnějších provinění byla podpora fušerů,¹²⁷ pokud o něm řemeslník věděl a neoznámil jej cechu, anebo jej dokonce přechovával, hrozila mu pokuta ve výši jedné kopy grošů, nebo dokonce i vězení. Mohlo také dojít k vzájemné dohodě (nemuselo jít jen o fušera, ale o tzv. mistra v područí, což způsobovalo nestabilitu cechu), kdy se odkazují na starší časy, že by se fušer stal součástí cechu.¹²⁸ Z dalších provinění, za která hrozil postih, se jedná o nedostavení se na cechovní setkání v cechovní den, pokud by se tak stalo, musel mistr zaplatit jeden krejcar a být dále potrestán. Mistři také měli problémy na cechovních setkáních, protože se stávalo, že si na něj donesli dýku nebo si vzájemně brali určená místa. Asi nejvíce napomenutí se věnuje jejich

¹²⁵ V rámci statut se jedná především o artikule šestnáct a dvacet dva.

¹²⁶ Oproti Novému Jičínu se cena pro přijetí mohla lišit. V tomto ohledu poplatky mohl vystoupat daleko výše než v Novém Jičíně. Také v Novém Jičíně nepožadovali mistři nové oblečení po nově nastupujících učních. Viz ŠIMŠA, M.: *Krejčovské cechy a jejich vliv na formování mužského venkovského oděvu ve střední Evropě 16. a 17. století*, s. 269.

¹²⁷ Jedná se o někoho, kdo prováděl krejčovskou práci mimo cech.

¹²⁸ Problematika fušerů a mistrů v područí se začala projevovat již ke konci 16. století. Tamtéž, s. 267.

morálce, za což byli následně trestáni. Jelikož se to stávalo často, že se chovali nevhodně, musely být vloženy zákazy těchto prohřešků přímo do artikulů. Z prohřešků se jednalo například o to, že vcházeli do domů měšťanů bez důvodů (jejich cílem nebylo si něco koupit), napadali svou čest, případně se vzájemně připravovali o majetek, křivě se obviňovali nebo si vzájemně haněli práci. Závěrem je zmíněn zákaz práce ve sváteční dny a velké svátky, pokud by to některý z mistrů porušil, byl by potrestán vedením města.¹²⁹

Listina ukazuje složení a organizaci v rámci cechu, kdy se zaměřuje především na mistry a jejich vzájemné vztahy mezi sebou, potažmo s tovaryši i učni. Díky tomu se dozvídáme, jaké byly podmínky pro to stát se mistrem, tovaryšem i učněm. Dále nechává nahlédnout do organizace samotného krejčovského řemesla, kdy díky artikulům získáváme informace o jejich výrobcích a snaze o jejich unifikaci, aby nedocházelo k velkým módním výstřelkům.

Zajímavé je větší propojení řemesla jak s městem, především skrze pomoc při hlídání na jarmarcích a trzích, tak i s místním špitálem, do něhož krejčí nejen dodávali vadné oblečení, ale také při nástupu mezi mistry darovali vědro piva. Velká část listiny pojednává o jednotlivých přestupcích a trestech za tato provinění, především se týkají mistrů a jejich tovaryšů. Překvapivé je, že se artikuly jen v menší míře zaměřují na ochranu odbytu krejčovského zboží, a pokud dojde k odhalení fušera, je možno vše vyřešit smírnou cestou. Lze tedy odhadovat, že v Olomouci se stávalo, že nebyl vždy dostatek šatů a oblečení pro všechny, a proto se na tuto oblast moc nezaměřují. Z listiny lze také vyčíst, že pokud šlo o pohřbívání, bylo třeba dát zesnulému svátost. U svátků bylo potřeba zachovat pracovní klid.

Listina, jelikož byla sepsána podle cechovního řádu olomouckých krejčích, vypovídá o situaci jak v Novém Jičíně, tak i v samotné Olomouci. Také některé artikuly odpovídají spíše většímu a významnějšímu městu, což lze třeba vyčíst z nařízeného platu pro učně. Proto je komplikované vyčíst nějaký průnik informací o dění v Novém Jičíně. Pravděpodobně se, ale v rámci Nového Jičina bude jednat o nově kodifikovaný krejčovský cech, protože se artikuly věnují důležitým organizačním základům, jež byly později doplněny o aktualizace odpovídající na místní podmínky, které se nicméně nedochovaly.

¹²⁹ Úpravu práce během svátečních dnů obsahuje artikul třicet jedna.

Cech obuvníků (ševců)

Pro ševce bylo typické, že se dělili na dvě specializace, na ševce novotníky a vetešníky (mohli být i v cechu sloučeni). Rozdělení je z toho důvodu, že novotníci připravovali boty nové z nových kůží a vetešníci opravovali a přešivali boty staré novou nebo starší kůží (což bylo levnější). Zároveň novotníci ještě šili brašny, tlumoky a pytle. Jelikož švec pracuje s kůží, měl velmi blízko ke koželuhům a jejich práci, tudíž se vyznal i v jejich řemesle a mohl jejich řemeslo vykonávat.¹³⁰ Ševcovský cech je nejstarším cechem v Novém Jičíně. Zároveň se řadil mezi nejvýznamnější, protože měl lavice pro prodej zboží umístěné na radnici. Ševců v roce 1583 působilo ve městě dvacet pět.¹³¹

Pro mnou sledované období se pro cech obuvníků dochovaly dvě významné listiny. První listina je originální listina napsána na pergamen v češtině. Připojena k ní byla na pergamenovém proužku i pečeť, ale dodnes se nezachovala, protože byla utržena. Vydána byla v Novém Jičíně Bedřichem ze Žerotína a na Štramberce dne 17. listopadu 1539. Jedná se o nejvýznamnější listinu pro cech obuvníků v této době, neboť obsahuje dvacet čtyři cechovních artikulů, podle nichž se celý cech musel řídit.¹³²

Obsahem se listina zaměřuje na organizaci cechu a celého řemesla, ale také značnou pozornost věnuje trestům a opatřením v rámci cechu. Listina vypovídá velmi dobře o cechovní organizaci cechu obuvníků. Na vrcholu jsou dva cechmistři, kteří jsou voleni každý rok. Společně s nimi pomáhala cech řídit rada starších tovaryšů. Jednalo se o určité “demokratické” rozdělení, kdy cechmistři měli na starosti fungování celého cechu, svolávali shromáždění a rady cechovní, aby rozsuzovali spory mezi členy a vyměřovali tresty, nejčastěji peněžité.¹³³ Pokud by někdo rozhodnutí cechmistrů ignoroval, měl být potrestán vedením města. Zatímco rada starších tovaryšů pomáhala cechmistrům s organizací tovaryšů a s jejich případným trestáním (v podstatě zastupovali tovaryše). Cechmistři při zasedání řešili požadavky jednotlivých členů cechu a také kontrolovali kvalitu výrobků nejen

¹³⁰ KOCOUREK, Jaroslav – PODHORSKÝ, Marek: *Stará řemesla*. Olomouc, 2017, s. 118–122.

¹³¹ CHOBOT, Karel – BALETKA, Tomáš – CHOBOTOVÁ, Lenka – PAŠTIKOVÁ, Jana – JANOŠCOVÁ, Jana: *Historie a současnost podnikání na Novojičínsku*. Žehušice: Městské knihy, 2008. JURK, Jiří a kol.: *Nový Jičín*, s. 77–78

¹³² SOKA, fond Cech obuvníků Nový Jičín, inv. č. 1.

¹³³ Také ve městě Mímoni svolávali cechovní shromáždění, ale neexistovala zde rada starších tovaryšů. Viz: KRATĚNOVÁ, Pavlína: *Cech ševců v Mímoni*. Brno, 2009, Bakalářská práce, s. 1517.

v dílnách, ale především na tržišti. Díky tomu se dozvídáme, že nejčastěji obuvníci prodávali boty, ale i střevíce a dětníky (boty pro děti) a také z jakého materiálu vyráběli, nejvíce z hovězí, telecí a skopové kůže.¹³⁴

Mistři měli na starosti samotnou výrobu, k tomu měli nakupovat i materiály, které poté využili na výrobu. Mistr měl určeno množství, jež si mohl sám koupit do své dílny, pokud by počet překročil, nakupoval již pro celý cech. Samotná artikule nabízí možnost, jak obejít nařízení nákupu většího množství tím, že se mistři museli mezi sebou dohodnout na nákupu a oznámit to cechu. Pro přijetí mezi mistry platily podobné podmínky jako u jiných cechů. Nejprve bylo potřeba doložit list o původu z manželského lože a také výuční list, poté byl daný švec cechmistry a mistry doprovázen na radnici před radu, kde byl s její vůlí přijet mezi mistry. Poté musel zaplatit dvě libry (funty) vosku a deset grošů. Následně musel dokázat, že umí vykonávat své řemeslo skrze mistrovský kus, kdy musel vyrobit botu podle předepsaného postupu. Pokud všechny tyto podmínky splnil, bylo ještě pro navýšení jeho cti vhodné uspořádat hostinu (svačinu). Jestliže by si chtěl někdo vzít dceru mistra nebo vdovu po mistrovi, aby se sám stal mistrem, musel nejprve prokázat své schopnosti. Mistři měli právo mít jen jednoho tovaryše a učně.¹³⁵

Tovaryši se dělili na starší a mladší, kdy starší měli místo v radě tovaryšů. Kromě pomoci svým mistrům měli i jiné povinnosti, například dva vybraní mladí tovaryši se starali o cechovní svíce, aby svítily a vždy byly přichystané. Vystřídání byli vždy po nástupu nového mladého tovaryše. Pokud by však starost o svíce zanedbal, měl zaplatit jednu libru vosku. Tovaryšů se týkají i další tresty, především za hádky a pomluvy musel zaplatit libru vosku. Rozlišovali se i vandrovní tovaryši, kteří museli buď u mistra pracovat, nebo jít vandrovat dál.

Další provinění se netýkají už jen tovaryšů, ale i mistrů a učňů. Nejčastěji se jednalo o nezaplacení dluhů a přetahování služebníků do svých služeb.

¹³⁴ Je popsána i technika jak mají být ušity, celý předpis obsahuje čtvrtý artikul.

Pro porovnání, stejná situace platila i ve městě Mímoní. Viz: KRATĚNOVÁ, P.: *Cech ševců v Mímoní*, s. 15–17.

¹³⁵ Podobné ustanovení platilo i v Mímoní, nicméně poplatek za přijetí byl daleko vyšší a také mistrovský kus se skládal z pěti párů bot a ne z jednoho. Také množství tovaryšů a učňů bylo proměnlivé, v Mímoní mohli mít dva tovaryše a jednoho učně. Zbytek podmínek je však identický. Tamtéž, s. 15–16, 22.

U učňů byla situace popsána především v oblasti jejich přijetí do cechu. Nejprve si dva týdny mohl vyzkoušet řemeslo, jak mu půjde, poté, když jej zaujalo, musel to oznámit svému budoucímu mistru i cechmistrům. Následně složil do cechu dva groše do cechovní pokladnice, prokázal se svým manželským původem a zaštil se jednou důvěryhodnou osobou, jež měla pro něj dělat rukojmí a zaručit se za něj.¹³⁶

Součástí listiny jsou i některá ochranná opatření pro zlepšení odbytu obuvnických výrobků. Lidé mimo cech, kteří chtěli prodávat, jak na území města, tak přímo na trzích, měli prodej zakázaný. Jediné, kdy bylo možno pro přespolní mít ve městě odbyt, bylo až konání jarmarku, do té doby jim v tom bylo pod pokutou bráněno. Dokonce bylo opatření i pro samotné členy cechu, že nemohou prodávat na trhu, dokud cechmířtři prodej neschválili.¹³⁷

Z listiny se také dozvídáme o pro obuvníky důležitých řemeslech, jež ve městě v té době působily. Jednalo se o nožíře a koželuhy (zmnění jsou i řezníci). Nožíři měli určené množství kůže, které si mohli pro své pracovní potřeby koupit, pokud normu překročili, zaplatili kopu grošů vrchnosti, podobně to platilo i pro řezníky. Jestliže měl nožíř více kůží, které chtěl prodat, mohl je prodat jen ševcům a ti měli za úkol pro ně zpětně kůže vydělavat. U koželuhů je situace propojená se ševci, jelikož ševci uměli práci koželuhů, mohli se koželuhy stát. Pokud se tak stalo, měli se stát součástí cechu koželuhů, kdyby se kodifikoval. Ševci nadále měli mít právo opracovávat kůže a mít i přednostní nárok na kůže od koželuhů než by je prodali mimo město.

Závěrem bych rád poznamenal, že součástí artikulů je i připomínka, že pokud by někdo dělal problémy cechu a opatření cechmířtřů by nezabírala, měli se obrátit na vedení města, případně na vrchnost o pomoc. Součástí bylo také předání cechovního pečtidla cechu obuvníků, které se bohužel nedochovalo.

Listina samotná je velmi důležitým a významným dokumentem znázorňujícím formu organizace a fungování cechu. Dozvídáme se o rozložení hierarchie v rámci cechu, kdy cechmířtři byli částečně kontrolováni a bylo jim pomáháno jak ze strany rady starších tovaryšů, tak i ze strany vedení města, jež mělo

¹³⁶ Podmínky pro přijetí byly stejné jako v Mimoni, jen poplatek za přijetí byl dražší. Viz: KRATĚNOVÁ, P.: *Cech ševců v Mimoni*, s. 15–16.

¹³⁷ Podobné znění opatření i v Mimoni: Tamtéž, s. 18.

za cíl vyřešit nejkomplicovanější problémy v cechu. Jednou z důležitých částí je kontrola kvality ze strany cechmistrů, díky čemuž se dozvídáme bližší informace o výrobcích obuvníků. Mistři si na druhou stranu museli v artikulích pojistit přísun výrobního materiálu a také odbytiště výrobků, aby nedocházelo k povolení výrobků jiných ševců, kteří nebyli součástí jejich cechu. Překvapivé je, že když se chtěl stát mistrem mistrův syn, není zde uvedeno, že by měl zaplatit jen polovinu, jak se dělo u jiných cechů. U tovaryšů je odhalena i jejich funkce přímo v cechu nejen u mistra, kdy měli na starosti kontrolu ostatních tovaryšů, ale také měli povinnost spravovat cechovní svíce.

Co se týče trestních opatření, tak nejčastější problémy působili v té době tovaryši svými hádkami, ale také mistři, kteří se snažili přetáhnout služebníky druhému mistrovi. Potrestání bylo většinou peněžní pokutou nebo složením libry vosku do cechu. Narazil jsem také na poplatek vrchnosti, ale jednalo se jen o jeden případ, většina pokut mířila do cechovní pokladnice.¹³⁸

Díky listině se také lze dozvědět o velmi silném propojení ševců s nožíři a především koželuhy. U nožířů se především jednalo o vzájemné sdílení jedné komodity nezbytné pro úspěšnou výrobu, a tudíž musela být stanovena určitá omezení. Jiná situace platí pro koželuhy, protože ševci většinou uměli jejich řemeslo velmi dobře, a proto se stávalo, že si mohli změnit řemeslo. Také artikule zajišťují přísun nutného výrobního materiálu přednostně pro ševce. Tím se dostáváme i k ochraně prodejních práv, které byly nejčastěji ohroženy přespolními ševci, kteří nebyli členy cechu a snažili se prodat své výrobky mimo dobu jarmarků, což způsobovalo finanční újmu ševcům.

Také lze vidět silné propojení cechu ševců s vedením města, které mu má pomáhat v nejtěžších záležitostech, a na oplátku jsou vedení města představováni noví mistři a cechmistři pracují ve shodě s radou a purkmistrem. Kromě aktuálních problémů cechu do pozadí vzniku listiny další informace o Novém Jičíně nepronikají.

Druhá listina je originál napsaný německy na pergamenu. K ní je připojen pergamenový proužek, ale již bez pečetě, neboť byla utržena. Listina je specifická

¹³⁸ V Mímoní se trestaly prohřešky podobně, buď peněžní pokutou, nebo složením libry vosku. Viz: KRATĚNOVÁ, P.: *Cech ševců v Mímoní*, s. 17.

svým obsahem, protože se nejedná o udělená statuta cechu, ale pojednává o usneseních, které vydalo cechovní shromáždění obuvnického cechu v Novém Jičíně dne 2. července 1646. Usnesení se týkají úmrtí cechovních mistrů a z toho vzniknuvších následných opatření pro jejich dcery a manželky. U této listiny je znám i její pisatel, jedná se o cechovního písaře Martina Mleinecka (Mlejnek). Podle textu a slovních obrátů a použitím latinské formule na konci listiny se jednalo o zkušeného písaře. Z textu jsou známa i další jména, a to jména iniciátorů listiny cechmistrů Hanse Schneidera a Mathease Maiera.¹³⁹

Listina je zaměřena na vztahy v rámci cechu a organizaci řemesla. Důvodem sepsání listiny bylo špatné právní postavení žen v rámci cechu, což bylo viděno v cechu jako závažný nedostatek, že jsou ženy a dcery vyřazeny či ochuzeny o svá práva. Jelikož po smrti mistra přešla veškerá jeho práva a povinnosti na jeho syna, který měl následně i v rodinných listinách hlavní slovo. Snažili se tedy umožnit opětovný přístup či získání původního právního postavení ženám a dcerám zesnulých cechovních mistrů. Nicméně ženám v cechu nejsou darovány speciální výsady, ale počítá se s jejich provdáním, aby svá práva nabyly tímto způsobem.

Jelikož se počítalo u žen s jejich provdáním, lze tak získat informace o podmínkách přijetí tovaryše mezi mistry. Nejprve musel prokázat svou bezúhonnost, kdy měl být především poctivý a upřímný. Společně s tím bylo nutno předložit list o manželském původu a také výuční list. Následně musel zvládnout vypracovat mistrovské dílo, bohužel není napsáno, o jaké mistrovské dílo se jedná, ale pravděpodobně se jednalo o boty. Na vypracování mistrovského kusu si také mohl vzít odklad, ale jen třikrát, poté již musel odevzdat samotný kus. Další podmínkou bylo složení sta grošů bílých do cechovní pokladnice společně s dvěma librami vosku a také příspěvím deseti kusů pevné síťoviny na pohřební látku. Pokud všechny tyto podmínky splnil, byl přijat mezi mladší mistry. Jeho další povinností bylo uspořádat hostinu, kde se budou podávat koláče a mistři dostanou třicet věder ječmenného piva a starší dostanou sto mázů vína.¹⁴⁰

¹³⁹ SOKA, fond Cech obuvníků Nový Jičín, inv. č. 2.

¹⁴⁰ Pro porovnání s podmínkami z Mímoně tak se podmínky začínají postupně vyrovnávat, ale v listině z Nového Jičína nemáme bližší informace o mistrovském kusu, také cena za povýšení je stále nižší Viz: KRATĚNOVÁ, P.: *Cech ševců v Mímoně*, s. 19.

Tato druhá listina je detailně popsána, sice na počátku začíná způsobem, že bychom očekávali nějaký převratnější přístup, jak dcerám a vdovám po mistrech zajistit opět právní zastání. Nicméně se vrací k základům, kdy nejjistější poskytnutí práv je skrze svatbu. Díky tomu se podrobně dozvídáme o podmínkách, které bylo potřeba úspěšně splnit, aby se tovaryš stal mistrem. Nejednalo se o levnou záležitost a následná hostina mohla úspory nového mistra značně ukrátit. Přesto je důležité podotknout, že i nadále se v cechu myslelo na zesnulé a každý nový mistr musel darovat materiál na smuteční látku. Bohužel se z listiny nedozvídáme více informací o pohřbech, ale získáváme větší ponětí o právech jednotlivých členů rodiny.

Z obsahu sdělení lze také sestavit složení cechu, kdy na vrcholu byli dva cechmistři, za nimi starší mistři a mladší mistři a tovaryši, o učnících v textu není zmínky, ale jejich účast je logická. Lze také říci, že součástí cechu nebyli jen řemeslníci, ale také písaři. Podmínek pro tovaryše, aby se mohli stát mistry, bylo mnoho. Snad si můžeme dovolit dovodit, že v době, kdy končila třicetiletá válka, bylo smrti v okolí hodně, a tudíž kvůli tomuto důvodu vznikla i tato listina. Přesto komplexní náročnost podmínek pro to stát se mistrem spíše znemožňovala větší průnik tovaryšů mezi mistry, a proto se lze domnívat, že vedení cechu nemělo v úmyslu tuto bariéru snížit, dokonce spíše naopak, neboť tovaryš musel být majetný, aby byl úspěšný

Ačkoli se jedná o dvě odlišné listiny, mají některé společné znaky. Především v organizačním směru vypovídají o podobných předpisech, případně druhá listina některé předpisy z první listiny doplňuje. Když začneme u přijetí mezi mistry, tak je první listina daleko podrobnější a lze předpokládat, že druhá listina vychází z té první. Hlavně u podrobného rozepsání jak správně udělat mistrovský kus, což v druhé listině chybí. Ta na druhou stranu aktualizuje poplatek do cechu, který je teď daleko vyšší, a můžeme tedy předpokládat, že první listina opravdu byla napsána na počátku, kdy se cech obuvníku kodifikoval. Značí to trend, že již nebylo potřeba tak velké propustnosti nových mistrů mezi stávající a samozřejmě za to mohly i dopady války.

Z druhé listiny se také dovídáme podrobnosti o velikosti a významu hostiny. Druhá listina nám také potvrzuje nastolenou hierarchii cechu z první listiny. Velká pozornost v rámci cechu je věnována sňatkům, kdy se snaží zachovat řemeslnické

poslání jejich členů a kontroluje všechny zájemce, zda se řemeslu opravdu věnují. První listina byla tak komplexně napsána, že bez větších úprav byla funkční přes sto let. Je také možné, že se její průběžné aktualizace nedochovaly, ale druhá listina vypovídá o tom, že čerpala právě z listiny, jež vznikla o století dříve.

Cech kloboučníků

Kloboučníci své výrobky vyráběli z hedvábí, kožešin, prošíváné a vlněné příze, z níž dělali i rukavice, a také vyráběli plstěné boty. Spolupracovali se šmukýři, kteří následně klobouky zdobili.¹⁴¹ Kloboučníci v Novém Jičíně byli hojně rozšířeni již v 16. století. K roku 1583 působilo ve městě osm kloboučníků, z toho většina byla řazena mezi Čechy.¹⁴²

Pro cech kloboučníků se v Novém Jičíně dochoval neověřený opis listiny. Skládá se ze tří listů, kdy poslední je značně poškozen a obsah dvou posledních artikulů je spíše útržkovitý. Listina samotná byla vydána dne 7. května 1630 purkmistrem a radou města Nového Jičina. Společně oznamují předání čtrnácti artikulů cechmistrům v Novém Jičíně. Současně je uvedeno i místo, z něhož vedení města převzalo těchto čtrnáct artikulů, jedná se o artikule cechu kloboučnického v Kroměříži. Kroměřížští cechmistři a starší, kteří umožnili převzetí jejich artikulů Novým Jičínem, byli Jiří Kamas a Václav Skaruška. Mistři kloboučníci z Nového Jičina, jež požádali Kroměřížské o artikuly, byli Jakub Brumanský a Jiřík Rozvodů. Text listiny je v českém jazyce.¹⁴³

Obsahem se jedná o listinu, která z poloviny věnuje pozornost cechovní organizaci a z větší části organizaci samotného řemesla. Z listiny vyplývá klasická cechovní organizace, kdy vedením cechu jsou pověřeni cechmistři. Jejich základními pravomocemi bylo kontrolovat celý cech, a také svolávali všechny mistry na poradu. Pokud se tak nestalo a některý mistr se nedostavil bez důvodu nebo odmítl, musel zaplatit pokutu tří bílých grošů. Cechmistr také měl pod kontrolou mobilitu svých mistrů, protože pokud chtěl mistr někoho navštívit, musel to nejprve ohlásit. U cechmistra byla uschována i cechovní pokladnice a pořádaly se u něj schůze, jak mistrů, tak i tovaryšů. Setkání tovaryšů co čtvrt roku bylo velmi důležité ze sociálního i ekonomického hlediska, protože když se dostavil na schůzi, musel do pokladny dát tři krejčary. Peníze byly následně využity pro tovaryše, kteří trpěli nemocí, případně pokud je potkal úraz, proto byly peníze vynaloženy na jeho obživu

¹⁴¹ LEHMANNOVÁ, Martina: *Řemesla v pořádku: historie profesního sdružování pražských řemeslníků od středověku po současnost*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 2014, s. 119.

WINTER, Z.: *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku*, s. 626–627.

¹⁴² CHOBOT, K. – BALETKA, T. – CHOBOTOVÁ, L. – PAŠTIKOVÁ, J. – JANOŠCOVÁ, J.: *Historie a současnost podnikání na Novojičínsku*, s. 23–24. JURK, Jiří a kol.: *Nový Jičín*, s. 78

¹⁴³ SOKA, fond Cech kloboučníků Nový Jičín, inv. č. 1.

v době nemohoucnosti. Přesto, pokud se nějaký tovaryš vzepřel platbě, byl by nucen do pokladny složit celý svůj týdenní plat. Týdenní plat tovaryše by se dal odhadnout podle zápisů plateb za splněné výrobky na tři bílé groše a osm krejcarů, případně pokud by tovaryš u mistra vydržel, má mistr tovaryši přidat tři krejcarý. Z konkrétních řemeslných výrobků, které z listiny lze identifikovat, se jedná o klobouky klopované na túbery, plstky na túbery, strojení, klobouky s širokým okrajem střižené na třicet šest lotů a klobouky střižené na půl funtu (šestnáct lotů).

Tovaryši jsou v listině dělení na starší a mladší. Starší tovaryš měl možnost jít na vandr, a když dorazil do jiného města, mohl požadovat práci u jiného mistra. Pokud se tak stalo, byl k němu přidělen také starší tovaryš, který mu pomáhal najít uplatnění. Také je omezen počet tovaryšů u kloboučníků v Novém Jičíně, protože jeden mistr mohl disponovat dvěma, dočasně měl možnost přijmout i více.

U mistrů je situace podobná, jsou rozdělení na starší a mladší mistry. Mistrům starším je dána kontrolní pravomoc nad dohledem v dílnách ostatních mistrů, že vyrábějí vhodné výrobky a také nad vdovou po mistrovi. Pomáhají jí při kontrole tovaryšů, zda řádně pracují a nečiní mistrové problémy. Jestliže zemřel mistr nebo někdo z jeho domácnosti, měl být vystrojen okázalý pohřeb. Na pohřeb mistra se totiž museli dostavit všichni mistři i tovaryši, což je nařízené pod pokutou 4 grošů bílých. Toto opatření je velmi zajímavé, protože se pravděpodobně stávalo, že se někteří tovaryši a mistři nedostavili, a tím navenek ohrozili celistvost cechu, také absence mistra či tovaryše narušovala vzájemné vztahy uvnitř cechu.¹⁴⁴

Listina velmi dobře popisuje přijímání nových mistrů. Pokud se chce tovaryš stát mistrem, musí podstoupit několik náročných zkoušek. V této době měl cech větší požadavky na nové mistry, protože ti museli nejprve rok po přistěhování sloužit u místního mistra, poté vytvořit čtyři výrobky pro splnění mistrovského kusu. Překvapivě se nejednalo o klobouk, ale o plášť, plst' do rozkroku s taškami (mohlo jít o kus oděvu, který se dával mezi nohavice, a dva klopované hranky na přistrojení (možná záplata).¹⁴⁵ Pokud mistrovský kus splní, musí ještě vystrojit hostinu všem mistrům a mistrovým. Nicméně kdyby byl ve svém počínání neúspěšný, musel

¹⁴⁴ Podobné opatření zmiňuje i David Sobek u Kroměříže. V případě Nového Jičína byla pokuta o tři groše vyšší. Viz: SOBEK, David: *Cechovní a živnostenské korporace na Moravě: Kroměříž v letech 1500–1914*. Olomouc, 2021. Rigorózní práce, s. 94.

¹⁴⁵ Množství a podoba mistrovských kusů se měnily s každým cechem kloboučníků. Tamtéž, s. 79–80.

zaplatit cechu pět kop grošů bílých. Tímto způsobem je stanovena vysoká příčka pro dosažení mistrovství, protože pokud jedinec selže, dostane se do značných finančních komplikací. Výhodné postavení měli mistrovi synové, za neúspěch je nečekala žádná pokuta, také nemuseli vyrobit mistrovské kusy. Stačilo, když do cechu složili jednu kopu grošů bílých a uspořádali hostinu, následně byli přijati mezi mistry. U přijímání mezi mistry je propastný rozdíl mezi syny mistrů a tovaryši, kteří se mistrovským původem nemohou prokázat, jedná se o očividné zvýhodnění nejlépe místních mistrovských potomků, kteří se mezi mistry mohli dostat za peníze bez prokázání svých schopností.

Část artikulů je také věnována učňům, kdy byla vytvořena zkušební doba na dva týdny, aby se zjistilo, zda se učedníkovi bude řemeslo líbit, či nikoliv. Když se učedníkovi řemeslo líbilo, musel doložit svůj počestný původ, zaplatit jeden funt (libru) vosku a zaštitit se dvěma hodnověrnými osobami v Novém Jičíně, kteří se zaručili dvěma kopami bílých grošů (opatření, pokud by utekl) a vyučení mělo trvat tři roky. Když tři roky úspěšně završí, musí mistrům vystrojit hostinu a je úspěšně propuštěn. Pro učedníky se muselo jednat o velmi pracné řemeslo, protože podmínky pro přijetí i pro zakončení byly náročné.¹⁴⁶

U cechu kloboučnicků je vytvořeno setkání podobné jako u medařů, nicméně nemá soudní pravomoc a konalo se o Velikonočních svátcích. Jednalo se spíše o společenské setkání v rámci cechu, kdy se sejdou všichni jeho příslušníci, jak mistři tak i všichni jejich tovaryši a učni a vzájemně mezi sebou urovnají vztahy, především pokud jsou někteří členové mezi sebou ve sporu nebo pokud má někdo z členů na druhého žádost.

Listina se celkově zaměřuje převážně na organizaci v rámci cechu a také na organizaci řemesla. Uvádí přijímání nových mistrů do cechu, ale také nových tovaryšů a učňů. Hlavní náplní jsou sociální vztahy mezi jednotlivými členy, kdy mistři se kontrolují navzájem, ale také pomáhají vdovám po mistrech a také zaručují jednotu cechu při úmrtí jeho člena. Na druhou stranu tovaryši vzájemně finančně vypomáhají cechovní pokladně, aby jim při nemoci mohl cech pomoci. Jsou zde uvedeny i podmínky pro vstup do cechu pro mistry a učně, kdy členové rodiny mistra

¹⁴⁶ V Kroměříži učni pravděpodobně neplatili nic. Viz: SOBEK, D.: *Cechovní a živnostenské korporace na Moravě: Kroměříž v letech 1500–1914*, s. 67.

jsou značně zvýhodnění. Dále vyplývá žebříček postavení v cechu od cechmistra, přes starší a mladší mistry, starší a mladší tovaryše až po učně. Pro vzájemné vztahy bylo vytvořeno setkání, které mělo za úkol obrousit případné ostré hrany v cechu. Také bylo vydáno důležité nařízení, jež chránilo výdělky cechu kloboučníků, kdy bylo umožněno cizím kloboučníkům prodávat klobouky jen v tržní dny a na jarmarku.

Vliv doby na listinu, ve které byla sepsána, lze pozorovat především se zaměřením na kontrolu pohybu členů cechu, jednalo se pravděpodobně o bezpečnostní opatření, které mělo za cíl své členy chránit. Také větší důraz na smrt a předpisy s ní spojené a poté na pomoc vdovám po mistrech naznačují navýšení mortality ve válečném období. S válkou se pravděpodobně pojí též důraz na pospolitost v rámci cechu, aby byl uceleným útvarům jak dovnitř, tak i navenek, především co se pomoci, pohřbů a schůzí týká.

6.1.2. Řemesla potravinářská

Cech mlynářů

Mlynáři jsou velmi specifickým řemeslem, které zahrnovalo daleko větší množství činností a povinností, než jsme si dnes schopni představit. Mlynář musel umět semlít obilí a mouku, mlít podle potřebné kvality, společně se sestavením nástrojů a strojů k tomu potřebných a jejich údržbou. Jednalo se ale asi jen o desetinu jejich skutečných činností. Mlynář musel totiž také rozumět vodě jako nikdo jiný. Uměli stavět rozličné vodní stavby (jezy, mosty), také stavby, kde se voda používala při výrobě (pily, mlýny, papírny, valchy) a díky tomu, že rozuměli rozvodům vody, vedli ji do měst, jednotlivých domů i k vrchnosti a dokázali ji i odčerpávat. Zároveň byl mlynář i obchodníkem, který mohl prodávat obilí a namletou mouku. Často se za velmi důležité pro mlynáře považovaly znalosti o pekařství, aby rozuměli chodu pekárny a uměli péct. Mlynáři neměli blízké kontakty jen s pekaři, ale jelikož museli umět stavět mosty, mlýny a další budovy ze dřeva, měli blízko k tesařům. Také byli pod dohledem města, aby vážili přesně, dávali přiměřené ceny a nešidili.¹⁴⁷

Jelikož byl mlynář pro město i okolí velmi hospodářsky a ekonomicky prospěšný, začali se postupně dělit jednotliví mlynáři podle jejich vztahu k mlýnu. Prvním typem byl tzv. mlynář náhlebník, který měl ve vztahu k vrchnosti (v našem případě městu) povinnost služebnou, tedy spadal přímo pod město a byl v té době součástí cechu. Druhým typem byl mlynář nájemce, který si pronajal určitý mlýn za určitou částku na zpravidla jeden rok. Třetím typem byl mlynář, který již byl vlastníkem mlýna, jež koupil, ale neměl na splacení celé částky dostatek peněz a byl s ním uzavřen splátkový vztah na úrok. Úrokem se rozuměl roční plat a další výsady pro pronajímatele (město). Pro město byl výhodný nižší poplatek (např. 10–15 grošů za rok), forma služby zásobování dobyt看em, např. špitálu, a mletí pro městský dvůr zadarmo. Posledním typem mlynáře byli nezávislí majitelé, kteří nemuseli platit úrok. Jejich počet nebyl vysoký díky vysoké ceně mlýnů, nicméně určitou cestou bylo si mlýn postavit, což bylo pozitivně vnímáno i vrchností.¹⁴⁸ V mlýně byla organizace následovná: pod mlynářem čili mistrem byl hlavní tovaryš zvaný stárek, který zastupoval mistra. Následovali mládkové a učedníci. U mlýna je specialita

¹⁴⁷ WINTER, Z.: *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku*, s. 637.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 637–640.

v tom, že u sebe sdružoval další činnosti, proto měl mistr a jeho hlavní tovaryš pod sebou i pilaře, šejdíře, sladomela nebo i vodáky.¹⁴⁹ V Novém Jičíně působili dva mlynáři, kteří spravovali Malý a Velký mlýn, zároveň do cechu patřilo dalších dvacet tři mlynářů z celého novojičínského panství, společně s tím i dalších sedm mlynářů, kteří byli mimo novojičínské panství.¹⁵⁰

Pro cech mlynářů se v Novém Jičíně dochovaly dvě originální listiny. První listina je napsána v češtině a na velkém pergamenu, k němuž byla ozdobnou šňůrkou přivěšena v dřevěném pouzdře pečeť, ta se však nedochovala, neboť se vydrolila. Napsána byla dne 21. února 1585 v Praze přísežnými zemskými mlynáři (jednalo se o takzvaný zemský cech, proto se na ně novojičíňští mlynáři obrátili) a později doručena cechu mlynářů do Nového Jičina. Důvodem původu listiny v Praze byla vláda Rudolfa II., který měl sídlo v Praze, díky tomu zde měla sídlo i královská komora spravující záležitosti královských a komorních měst a také přísežných zemských mlynářů.¹⁵¹

Artikulů je devět. Přísežní zemští mlynáři z Prahy potvrzují a oznamují touto listinou artikuly pro cech mlynářský na novojičínsko-štramberském panství. První řádek, invokaci, napsal písař zlatým písmem a každé slovo začal zlatou zdobnou iniciálou, také zlatou iniciálou uvádí hlavní text. Z textu jsou známa tři jména vyslaných významných měšťanů – radních (pravděpodobně jeden z nich byl členem mlynářského cechu), kteří úspěšně požádali o poskytnutí artikulů, jmenovitě Kryšpína Šala, Šimona Piškitele a Jiříka Pražáka z Benešova.

Obsahem listina vypovídá o organizaci v rámci cechu a také o vztazích k vrchnosti. Organizace cechu, která vyplývá z listiny, je u mlynářů částečně odlišná oproti ostatním cechům. Je to způsobeno tím, že se nevolil cechmistr, ale volili se starší mistři, ti byli voleni společně s radou a purkmistrem města a stávajícími staršími mistry.¹⁵² Proto byli v cechu rozlišováni starší a mladší mistři, ale bez

¹⁴⁹ WINTER, Z.: *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku*, s. 642.

¹⁵⁰ CHOBOT, K. – BALETKA, T. – CHOBOTOVÁ, L. – PAŠTIKOVÁ, J. – JANOŠCOVÁ, J.: *Historie a současnost podnikání na Novojičíně*, s. 27.

¹⁵¹ SOKA, fond Cech mlynářů Nový Jičín, inv. č. 1.

Instituce zemských mlynářů se postupně kodifikovala již za vlády Jana Lucemburského. Přísežní zemští mlynáři byli poradním orgánem městské rady a byli jí také podřízeni. Viz: SMRŽ, Jiří: *Řemeslnická a živnostenská bratrstva a cechy v pražských městech od pozdního středověku do konce cechovního zřízení*. 2016. Diplomová práce, s. 23, 81–82, 156–157.

¹⁵² Řekl bych, že zvolení starší mistři byli považováni za cechmistry, jen jim nebyl udělen příslušný titul. Podobné vedení bylo i u města Úterý, které mělo v čele dva starší mistry a obmana.

cechmistra. Starší mistři přebírají povinnosti cechmistra v tom ohledu, že byli prostředníky mezi vedením města a ostatními členy cechu. Přesto byla zajištěna i kontrola starších mistrů dvěma mladšími mistry. Z toho důvodu se scházeli během výročních svátků na jednání městské rady, a když se někteří mistři nezúčastnili, tak museli zaplatit pokutu čtyři groše. Stali se také kontrolním orgánem pro ostatní mistry a jejich tovaryše, především co se týče správné míry u semletí, pokud došlo k ošizení zákazníka, mlynář obdržel pokutu a poškozený byl odškodněn. U mlynářských mistrů lze vidět snahu města i samotných mlynářů, co neefektivněji kontrolovat své členy a sebe navzájem, aby nedošlo k poškození pověsti cechu a zákazníků, protože mlynáři byli spojováni i s překupováním kradeného zboží, a jelikož bývali mimo hradby města, byla jejich kontrola hlavní záležitostí jejich vrchnosti.¹⁵³ Kontrola byla na místě i z toho důvodu, že mlynáři přicházeli z jiných krajů pronajmout si nebo koupit mlýn, což je i případ Nového Jičína, kdy příchozí mistr musel zaplatit kopy grošů českých a doložit list o svém původu a řádném chování. List o řádném chování je specifický pro mlynáře, ale nejen pro mistry samotné, kteří tímto listem prokazují svou bezúhonnost, ale také tovaryši měli takovýto list, do něž mu jeho mistr zapisoval, jak se choval, aby měli i ostatní mistři mimo panství přehled, s kým mají co dočinění.

Také je zde popsáno přehledně, jak se učeň mohl stát tovaryšem. Především se musel prokázat o svém původu buď hodnověrnými lidmi, nebo tím, co bylo používáno častěji, listem do něhož mistři zapisovali jejich chování, a případně v něm byl doložen celý učňův původ. Pokud byl učeň uznán jako hodnověrný, jeho vyučení následně trvalo dva roky. Zajímavostí je, že mlynáři počítali i s možností, že se učeň dokáže naučit všechny mlynářské povinnosti a činnosti za jeden rok. Jestliže se tak stalo, bylo povinností již nového tovaryše zaplatit svému mistrovi ušlý zisk ve výši jedné kopy grošů českých a do cechu musel složit jednu libru vosku. Objasněny jsou i oblasti, v nichž byl učeň rozvíjen svým učením, kromě samotného řemesla se

Viz: NĚMEČKOVÁ, Eva: *Mlynářské cechovní řády z měst Chebu, Úterý a Kralovic*. In: *Bohemiae Occidentalis historica*, Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2016, roč. 2, č. 2, s. 22.

¹⁵³ Některé důvody kontroly mlynářů jejich důrazu na počestnost odhaluje DÜLMEN, Richard van: *Bezectní lidé. O katech, děvkách a mlynářích. Nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*. Praha: Dokořán, 2003, s. 36–39.

jednalo o oblast slušného a ctihodného chování a také práci s jeho vlastními dokumenty, kterými dokazoval svůj původ.¹⁵⁴

Značnou pozornost listina věnuje vrstvě mlynářů, tovaryšům, které rozděluje na tovaryše starší a mladší. Přitom tovaryši starší byli voleni mistry v rámci cechu a měli za úkol, svolat každé dva týdny schůzi v hospodě, na které řešili problémy a žádosti jednotlivých tovaryšů, vše se následně zapsalo a bylo kontrolováno s vědomím purkmistra. Dokonce bylo pro tovaryše určeno, jakým by měl být. Hlavně měl poslouchat svého mistra a mistrovou, bez dovolení nesměl nikam chodit, měl být mistrovi prospěšný, měl být uměřený a klidný. Na druhou stranu jsou v listině obsaženy i zákazy pro tovaryše, že se z nich nesměl stát líný povaleč, musel se vyvarovat her a podobných neřestí, ale také se nesměl pitvořit a obnažovat na veřejnosti. Z předpisů pro tovaryše vyplývá na jednu stranu potřeba jejich pomoci ve mlýně a nepostradatelnost, ale na stranu druhou se jednalo o vrstvu nekonzistentní, jejíž výchova byla dalším hlavním cílem jak vedení města, tak samotných mistrů, kteří přímo vyjmenovávají v artikulích jejich nejčastější prohřešky. Vznikl tak pokus vytvořit podobný kontrolní orgán pro tovaryše, jako tomu bylo u starších mistrů. Dokonce byla pro jejich hodnověrnost založena dokumentace, která měla prokázat jejich chování u jednotlivých mistrů a identifikovat dopředu nebezpečné jedince.

V listině se také vyskytuje zmínka o vztahu s jinými řemesly. Mlýny totiž nemuseli vlastnit jen mlynáři, ale také pilaři anebo sladaři, kteří se v tu chvíli, kdy se stali majiteli mlýna, dostali pod dozor a kontrolu cechu mlynářů. Nad těmito majiteli mlýnů měli i soudní pravomoc, protože když provedli nějaký přestupek, nejčastěji se týkal míry semletí, tak cech mlynářů respektive starší mlynáři zjednali nápravu.

Listina vypovídá jednak o skladbě cechu od nejvyšších příček po nejnižší, ale především o nadměrné kontrole napříč celým cechem. Očividně byl velký problém zachovat určitou míru hodnověrnosti napříč cechem, a proto je vytvořeno množství kontrolních opatření, jak pro mistry samotné, tak ještě více pro tovaryše, kteří byli pravděpodobně nejproblematictější vrstvou cechu vůbec, a je jim tedy věnována značná pozornost. Samozřejmě hlavním důvodem byla větší míra volnosti pro

¹⁵⁴ Podobné podmínky lze reflektovat u Chebu. Viz: NĚMEČKOVÁ, E.: *Mlynářské cechovní řády z měst Chebu, Úterý a Kralovic*, s. 21.

mlynáře a jejich služebníky, což vedlo i k velkému zájmu vedení města o jejich počínání. Také je potřebné říci, že mlynáři spolupracovali i s dalšími řemesly. Díky tomu se dozvídáme o působení pilařů a sladovníků okolo Nového Jičína a jeho panství, že jejich koncentrace v okolí města byla značná. Pro pilaře platí, že bylo potřeba značné množství zpracovaného dřeva na stavbu například opevnění a domů a u sladovníků je to nutnost sladu pro množství šenkovních měšťanů. Kromě problematického chování a nutnosti jeho nápravy za pomoci městské rady a celého vedení cechu z textu listiny nevyplývají další faktografické skutečnosti vztahující se k aktuálnímu dění ve městě.

Druhá listina pro cech mlynářů je napsána v německém jazyce v sešitovém vydání o deseti pergamenových listech. K sešitu je připojeno dřevěné pouzdro na pečeť, která již byla vydrolena. Artikuly byly napsány dne 16. ledna 1586 purkmistrem a radou města Nového Jičína. Tímto vydáním rada propůjčuje artikuly mlynářskému cechu v Novém Jičíně se souhlasem z Prahy. Nově sepsané artikuly opravují a přidávají nové předpisy z minulého roku, tedy 1585. Tudíž se jedná o opravné vydání, které má dát řád chaosu, jenž vznikl po vydání prvních artikulů. Listina je specifická tím, že artikuly mají i své podbody, a proto jsou rozsáhlejší. Devět je artikulů hlavních, které byly schváleny i v Praze, nicméně sem bylo purkmistrem a radou města Nového Jičína připojeno dalších šest artikulů, které byly speciálně vyžádány cechem mlynářů.¹⁵⁵

Obsahem je druhá listina podobná té první, přesto je i ve stejných bodech detailnější a popisnější. Také lze vidět zásah samotného cechu mlynářů do znění listiny, protože ze značné části se věnuje organizaci řemesla a následně cechu. V této listině, podobně jako u předešlé, je do rady starších mlynářů povýšen jen ten mistr, kterého vybral purkmistr se staršími mistry a s radou města. Navíc jsou zde rozepsány předpoklady, které umožnily mistrovi stát se mistrem starším, což v předchozí listině nebylo. Mistr musel patřit mezi nejpracovitější, zasluhovat se o řemeslo, postarat se, aby byl zachováván pořádek v mlýnici, pomáhat trestat provinilce, měli umět dobře vést a umět poučit. Také starší mistři měli za úkol vybrat do mlýna dvě pomocné osoby, nicméně množství záleželo na velikosti mlýna. Ty dvě pomocné osoby mají v mlýně pomáhat a chránit jej, pokud své povinnosti

¹⁵⁵ SOkA, fond Cech mlynářů Nový Jičín, inv. č. 2.

zanedbaly, dostaly pokutu. Kromě toho také starší mistři měli stále kontrolní úlohu. Měli dohlížet na každý mlýn, ale přibyl dohled nad dodržováním dohod mezi učni a mistry. Zajímavostí bylo, že měli na starosti zastavení pomluv proti mlynářům vedených. Mohli také udělovat tresty a urovnávat vzniklé škody. V oblasti týkající se starších mistrů došlo k rozšíření o podmínky, které bylo nutno splňovat, aby měli mistři šanci stát se jednou z vůdčích hlav cechu, přesto tato pozice byla spojena s množstvím úkonů, které vyžadovaly notnou dávku znalostí a důvtipu.¹⁵⁶

Podobné znění má část o mistrovi, který přichází z jiného panství na panství Nového Jičína. Pro úspěšné převzetí mlýna musel doložit osvědčení o dobrém chování na předešlém místě působení, následně, pokud byl přijat, musel složit kopu grošů do cechovní pokladnice.¹⁵⁷

O radě tovaryšů již není zmínky, místo toho bylo vytvořeno celocechovní setkání vždy na hlavní svátky (Letnice, Velikonoce, Vánoce), kde se řešily vztahové záležitosti v rámci cechu a požadavky členů.¹⁵⁸ Rada starších nicméně setrvala, měla se scházet jednou za čtrnáct dní se souhlasem purkmistra a rady města, nicméně již ne na radnici, ale na nějakém počestném místě. Zde se následně provedly zápisy a závěry, které starší mistři na schůzi učinili, a ty pak měly být vyhlášeny v cechu. Co se týká sněmu tovaryšů, s největší pravděpodobností se neosvědčil, a proto byl nahrazen cechovním shromážděním, kde mohli být všichni členové pod určitou mírou kontroly. Zatímco rada starších mistrů se částečně osamostatnila od vlivu vedení města, což způsobilo, že se cechovní záležitosti probíraly soukroměji, ale stejně byli nadále kontrolováni skrze cechovní zápisy.¹⁵⁹

Tovaryšům v této listině není věnována tak velká pozornost jako u listiny první. Pokud se nicméně chtěl tovaryš stát mistrem, musel vyrobit mistrovský kus tím, že vypracoval mlýnský kámen a připravil mlýnské kolo, zároveň musel zaplatit jednu kopu grošů do cechovní pokladny.¹⁶⁰

¹⁵⁶ Informace jsou čerpány především z třetího, šestého a sedmého folia (respektive prvního, šestého a sedmého bodu v listině, nepočítaje připojené body městskou radou)

¹⁵⁷ Jedná se o devátý bod na šestém foliu.

¹⁵⁸ S celocechovním setkáním se lze setkat i u města Chebu, ale jeho charakter a fungování se od města Nového Jičína lišil. Viz: NĚMEČKOVÁ, E.: *Mlynářské cechovní řády z měst Chebu, Úterý a Kralovic*, s. 19.

¹⁵⁹ Jedná se o první bod na třetím foliu a šestý bod na pátém foliu.

¹⁶⁰ Jedná se o připojený šestý bod na osmém foliu.

Pro přijetí učňů do řemesla panovaly stejné podmínky jako u prvního analyzovaného dokumentu, jen byly částečně doplněny o detaily. Učeň se musel prokázat jako pilný řemeslník, prokázat svůj počestný původ z manželského lože skrze písemné osvědčení. Výuční doba trvala dva roky, a pokud to učeň stihl dříve, musel zaplatit kopu grošů mistrovi a dát jednu libru vosku do cechu. Učeň, který se v Novém Jičíně dal do učení, byl zapsán v registru s informací, kdy mu skončí výuční období. Také pokud byl někdo v učení u mistra, měl hlásit svůj pohyb a bez souhlasu nesměl nikam chodit. Navíc jsou v této listině uvedena opatření, pokud učeň nedokončí své vyučení na tovaryše a odejde. Jedná se o velmi zajímavý dodatek, protože pokud učeň odejde bez udání důvodů, tak jej následně nikde nesmí přijmout jiný mlynář. Pokud jsou ale vzájemné neshody a rozumné důvody, může dojít k setkání mezi mistrem a učněm, kde si vzájemně objasní nedostatky a příčiny, proč chce učeň odejít od současného mistra. Pokud mistr připomínky uznal, mohl učeň svobodně jít a mistr mu mohl pomoci najít nového mistra. V této oblasti lze vidět značný vliv mlynářů, kteří se zajímali o učně a jejich počty, protože ve mlýně bylo potřeba mnoho sil, především v době žní. Zajímali se proto o důvody, proč některý z učňů nedokončil učňovské období.¹⁶¹

Oproti předchozí listině, která zmiňovala přebírání mlýnů sladaři, se tato zaměřuje na boj s tímto obsazováním mlýnů jiným řemeslem, než jsou mlynáři. Očividně došlo ke zvratu mezi oběma řemesly, pravděpodobně z důvodu jejich častého průniku do mlýnů, což následně ubíralo práci mlynářům, kteří neměli kde sídlit. Přestože i nadále jsou sladaři pod správou cechu mlynářů, mlynáři vydali rozhodnutí o snížení počtu sládkovských mlýnů, které měly být následně navraceny do rukou mlynářů. Na mlýnici došlo k unifikaci vzdálenosti mezi mlýnskými kameny, a také ke kontrole jejich stavu staršími mistry.¹⁶²

Přibyla i tržní opatření, kdy jen členové cechu mlynářského mohou prodávat mouku a krupici ve všední dny a na konci týdne. Lidem mimo cech je prodej dovolen jen na volném trhu a jarmarku. Zároveň mohou mlynáři péct chleba a také jej na trhu prodávat. Mlynáři svým počínáním vytvářeli legální konkurenci pekařům a zároveň si ochránili prodej vlastního zboží, které se očividně dobře prodávalo i bez přičinění

¹⁶¹ Informace obsahuje druhý bod na foliu třetím a čtvrtém a zároveň také čtvrtý bod na foliu čtvrtém.

¹⁶² Jedná se o první dodaný bod na sedmém foliu.

členů cechu, a proto došlo k zavedení ochrany. Byly také unifikovány ceny za mletí obilí a ječmene, kdy váha se počítá na měřice a platí se feniky.¹⁶³

Druhá listina uvádí a doplňuje mnoho důležitých informací pro fungování cechu. Zaměřuje se především na sociální vztahy v cechu, kdy vytváří celocechovní setkání a zajímá se o důvody odchodů učňů z učení, což zvyšovalo s největší pravděpodobností nedostatek pomocných sil v mlýnici. Tím, že se snaží tyto nedostatky napravit, je zjevné, že si cech mlynářů je vědom vzniklých nedostatků, které chce smířci cestou řešit. Pro cech se v této době zjevně stalo určujícím tažení proti sladařům, kteří začali zabírat stále více mlýnů, a odebírali tak práci mlynářům. Zároveň došlo i k vnitřní unifikaci cen za mletí obilí a také prodeji zboží na trzích. Kodifikují se také podmínky pro přijetí mezi starší mistry, jejichž pravomoci se postupně rozšiřují.

Porovnáme-li obě listiny mezi sebou, dostaneme dosti komplexní obraz o fungování cechu, který musel být doplněn o druhou detailní listinu, která množstvím opatření a předpisů uvádí řadu věcí na pravou míru. Oproti první listině, jež dává důraz na kontrolu celého cechu, a především mistrů a jejich tovaryšů, kteří se ukázali jako jeden z největších problémů, co se týče morálky, se druhá listina zaměřuje na plynulejší fungování celého cechu a racionalizuje přístupy, jak k jednotlivým členům cechu, tak i navenek v rámci sjednocení cen. Druhá listina potvrzuje většinu předchozích předpisů z první listiny a značně je rozšiřuje, především u přijímání jednotlivých členů do cechu jako učňů, ale i v souvislosti s tovaryši, místy cílí i na vrstvu starších mistrů. Starší mistři obdrželi větší pravomoci než v první listině a skrze ně pomáhali cechu svými nařízeními, která mohla pružně reagovat na nastalé náhlé situace, jelikož se scházeli jednou za dva týdny a vše zároveň zaštiťoval purkmistr a rada města.

Z detailního obsahového rozboru listin vyplývá potřeba nových pracovních míst, ale také nových členů cechu, kteří se zdrží dlouho na jednom místě, dále také potřeba poctivě kontrolovat práci jednotlivých mistrů a zároveň bojovat s pomluvami, které mohou vést ke škodě. Přesto se kontrola vnitřního fungování cechu a jeho členů postupně vyvinula v cechovní záležitost, sice stále pod dohledem

¹⁶³ Měřice obilí je za čtyři feniky, zatímco měřice ječmene a jiného obilí je za dva feniky. Čerpáno je především z přidaných bodů druhého, třetího a pátého na sedmém a osmém foliu.

města, ale záležitosti jsou svěřeny k vyřešení nejprve členům cechu. Stejně dovnitř cechu působí i celocehovní setkání, které má za cíl urovnat vzájemné vztahy a pomoci vyřešit problémy jednotlivých členů. Listiny také vzájemně potvrzují organizaci cechu a jeho postů, kdy na vrcholu jsou starší mistři, následují mistři mladší, tovaryši a učni. Ošetřeno bylo také přijímání nových učňů a tovaryšů mezi mistry za pomoci mistrovského kusu. Z listin nevyplývají další informace o dění ve městě, které by ve větší míře byly součástí obsahu, snad jen postupné silnější pronikání a navazování kontaktů Nového Jičína s ostatními okolními panstvími, díky kterým získává město novou pracovní sílu.

Cech pekařů

Pekaři samotní mají mnoho společného s mlynáři, neboť jejich řemesla jsou na sobě závislá a mezi sebou značně provázaná. Jak jsem již výše zmínil u mlynářů, že museli rozumět pekařství, platilo to i naopak o pekařích, kteří museli rozumět mlynářskému řemeslu a museli si umět namlít kvalitní mouku na pečení. Stávalo se, že si mouku namleli sami, a proto z tohoto popudu vznikla pozice šejdíře ve mlýně, který měl na starost obilí pro pekaře, z něhož se mlela mouka pro pečení. Svým postavením byl šejdíř tovaryšem na mlynáři nezávislým, nicméně spadajícím pod pekaře, a proto vyvstala nutnost pro pekaře kontrolovat šejdířovu činnost.¹⁶⁴ Náplní práce pekaře bylo péči různé druhy pečiva, především se jednalo o chleby, housky a preclíky. Jejich sortiment se značně proměňoval během svátků, kdy pekli svítky, jidáše nebo koláče. Pekaři stejně jako mlynáři byli pod bedlivým dohledem města, aby jejich zboží bylo kvalitní, vážilo správně, tedy aby nešidili a měli přiměřené ceny.¹⁶⁵ Pekaři se staly dalším významným cechem pro Nový Jičín, neboť měli své lavice také umístěné na radnici. V roce 1558 působilo ve městě deset pekařů, zatímco v roce 1583 jich již bylo aktivních dvanáct.¹⁶⁶

Pro cech pekařů se v Novém Jičíně ve sledovaném období dochovaly dvě originální listiny. První listina je napsána česky na pergamenu. K ní byla barevnou šňůrou připevněna pečeť, která však byla utržena. Listina byla sepsána 1. ledna 1589 v Novém Jičíně purkmistrem a radou města. Sepsání listiny bylo iniciováno samotným cechem pekařů, kteří si jejich stálé artikuly nejen nechali potvrdit, ale také částečně upravit a doplnit. Díky tomu lze odhadnout, že již nějakými statuty disponovali před sepsáním této listiny. Artikulů je dohromady dvacet jedna.¹⁶⁷

Listina obsahem pokrývá širokou škálu cechovní problematiky, nejvíce věnuje pozornost organizaci v rámci cechu a řemesla. Listina velmi podrobně popisuje jak hierarchii v rámci cechu, tak i jednotlivé povinnosti jeho členů. Na vrcholu jsou dva zvolení cechmířtři, kteří jsou rozděleni na staršího a mladšího. Jejich kompetencemi bylo kontrolování kvality výrobků, hlídání správných poměrů

¹⁶⁴ WINTER, Z.: *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku*, s. 644–645.

¹⁶⁵ LEHMANNOVÁ, M.: *Řemesla v pořádku*, 2014, s. 51. WINTER, Z.: *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku*, s. 645.

¹⁶⁶ CHOBOT, K. – BALETKA, T. – CHOBOTOVÁ, L. – PAŠTIKOVÁ, J. – JANOŠCOVÁ, J.: *Historie a současnost podnikání na Novojičínsku*, s. 25–26. JURK, Jiří a kol.: *Nový Jičín*, s. 78

¹⁶⁷ SOKA, fond Cech pekařů Nový Jičín, inv. č. 1.

u pečení společně s jejich kvalitou. Kvalitu pečiva nekontrolovali jen cechmistři, ale také vedení města. Těm bylo nutné vždy upéct bílý a rezný chleba, jemuž následně odsouhlasili prodejní cenu (bílý za jeden bílý peníz a rezný za dva bílé peníze). Pokud by někdo pekl chléb, jenž nebyl předepsaný, měla být celá várka odvezena do špitálu. Cechmistři také dohlíželi u mistrovských zkoušek, kdy tvořili komisi s dalšími dvěma mistry, dále například napravovali cechovní problémy a rozepře a také vyslechli požadavky členů. Zároveň evidovali dodávky obilí do mlýna, aby byla následná mouka dodávána zpět cechu, který napekl i pro vedení města. Z toho důvodů využívali služeb obecního vozky, který byl určen pro podobné potřeby. Svolávali cechovní radu, předvolávali si jednotlivé členy na slyšení a vedli úřední záznamy. Listina nicméně neposkytuje informace o potřebných předpokladech pro zvolení do této pozice.

Mistři samotní pekli výrobky, jednalo se především o bílý, rezný a žitný chléb, vdolky a koláče. Pekaři se v práci střídali, vždy pro město peklo šest cechem vybraných pekařů. Po týdnu práce se vystřídali s dalšími šesti. Mistři také osobně obstarávali semletí obilí v obecním mlýně, kdy měli mít mezi sebou pevně zorganizované pořadí. Pro přijetí mezi cechovní mistry bylo nutno splnit několik podmínek. Nejprve zájemce musel doložit list o svém vyučení a také doklad o své bezúhonnosti, poté bylo nutno dopředu zaplatit čtyři bílé groše a čtyři krejčary zbrojných peněz a také dát čtyři libry (funty) vosku do cechu. Pokud se jednalo o příchozího tovaryše, musel nejprve rok sloužit pod místním mistrem.¹⁶⁸ Dále musel složit zkoušku mistrovského kusu, která spočívala ve správně upečeném rezném chlebu. Pokud se chtěl mistrem stát syn mistra, měl přijetí do cechu ulehčeno, protože musel do cechu dát jen polovinu poplatku. Podobná situace platila i pro ty, kteří si vzali vdovu po mistrovi nebo dceru mistrovi. Zajímavé je poslední podmínka pro nové mladé mistry, kteří si museli do roka najít ženu, pokud tak neučinili, byli nuceni zaplatit hřivnu (kopu) grošů.

Tovaryšům není věnována přílišná pozornost v organizaci cechu a řemesla. Spíše se jich týkají různé tresty a opatření. Nejčastěji se týkají napravování svárů mezi tovaryši samotnými, což bylo pod pokutou jedné libry (funtu) vosku. Dokonce se často svářili i s mistry, a to bylo trestáno pokutou dvou liber (funtu) vosku.

¹⁶⁸ Vysoký poplatek byl nastaven i pro přijetí mezi mistry v Kroměříži. In: SOBEK, D.: *Cechovní a živnostenské korporace na Moravě: Kroměříž v letech 1500–1914*, s. 78.

Poslední opatření se týká jak tovaryšů, tak mistrů, kteří se všichni měli dostavit na pohřeb člena cechu, jestli by se nezúčastnili, byli nuceni zaplatit dva groše do cechovní pokladnice.

Větší a detailnější část je věnována učňům, respektive podmínkám pro jejich přijetí do učení. Nejprve se musel dva týdny dopředu ohlásit a poté při slyšení podat důkaz o řádném původu z manželského lože nebo přivést dva hodnověrné svědky. Jestliže byl uznán jako vhodný kandidát, zaplatil čtyři bílé groše a čtyři libry (funty) vosku. Vyučení potom trvalo dva roky a za vyučení musel zaplatit čtyři krejcarey.

Pekaři si také snažili chránit výdělky, kdy pečivo mohli na panství prodávat jen oni, protože se stávalo, že lidé na panství i když nebyli členy cechu, prodávali své pečivo, a tím způsobovali ztráty cechu. Proto jim byly vyhrazeny pro tuto činnost listinou jarmarky a trhy.

Cech pekařů v této listině měl velké množství důležitých předpisů a práv, proto naléhali na její sepsání. Nicméně si vedení města kromě kontroly kvality pečiva ponechalo částečnou kontrolu i nad celým cechem, kterému v posledních větách listiny sdělili určité ponaučení či výhrůžku. Jedná se o to, že si ponechalo možnost zrušit celou listinu a tím i veškerá práva, jež ustanovovala, proto bylo v zájmu celého cechu dodržovat všechny artikuly. Zároveň díky přísné kontrole purkmistra a konšelů byly pekaři nuceni zajistit kvalitní výrobky a také jim byly vedením města předepsány ceny pro jednotlivé výrobky, díky tomu známe jejich aktuální cenu v té době. Ceny radnice měnila v závislosti na ceně obilí.

Velkou částí listiny zaujímá organizace cechovní hierarchie. Lze si tedy udělat komplexní představu o tom, jak byl cech spravován od cechmistrů až po učně. Získáváme tak především lepší ponětí o pravomocech cechmistrů, kteří vlastně zaštiťovali celou organizaci a starali se o její fungování, dokonce artikuly byly ve správním ohledu pokročilé natolik, že při výměně cechmistrů muselo dojít ke kontrole agendy předchůdců.

U cechmistrů a mistrů se také setkáváme se zmínkami o jiných řemeslech. Okrajově se v listině nachází zmínka o obecním vozkovi. Vedení města se snažilo skrze artikuly provázat vozky s pekaři, protože tím nejen podporovali místní, ale také měli zajištěný odvoz obilí a následně mouky nutné k zásobování celého města.

Druhým řemeslem, i když nebylo zmíněno přímo, jsou mlynáři. Opět se vedení města snažilo podpořit místní řemeslo, protože bylo nařízeno, aby se mouka pro pekárnu namlela v obecních mlýnech. Bohužel nevyplývá z listiny role mlynářů při tomto procesu. Pravděpodobně se jej nemuseli vůbec zúčastnit, když pekaři sami si uměli namlít mouku.

Co se týče problémů, s nimiž se cech potýkal a které artikuly měly za cíl uspořádat, byli na prvním místě tovaryši. Především špatné vztahy (hádky a pomluvy) mezi tovaryši a následně i s mistry anebo absence na pohřbu, což nakonec vedlo buď k peněžní pokutě, nebo složení několika liber vosku do cechu. Zajímavé je, že více se počítá s věnováním vosku do cechu než s penězi. Další možné potrestání pekaře je ztráta celého výtvarného díla, když musí odvézt všechno své pečivo do špitálu. I když se jedná o nekvalitní pečivo, tak podpora této městské veřejné instituce je důležitá i pro samotný cech, jelikož si tím získává sympatie mezi nižšími vrstvami společnosti. Mohlo se také stát, že do špitálu byl převezen i člen cechu, který byl buď chudý, nebo nemocný, a proto se jedná i o nepřímou podporu svých členů. Tento přístup poukazuje na charitativní rozměr celé cechovní instituce. Špitály i přes svůj nezanedbatelný význam pro celou městskou organizaci, mívaly v rámci města spíše vedlejší (nedocenenou) roli. Stávalo se totiž, že vedení města nechávalo do špitálu zavést zabavené, nebo nekvalitní potraviny.

Podrobný popis je věnován i přijetí do cechu pro učně, kteří se museli prokázat svým vhodným původem, a také bylo nutno zaplatit poplatek pro úspěšné přijetí. Podobný postup platil i pro tovaryše, který se chtěl stát mistry. Ke svému původu, dokladu o dobrém chování, peněžnímu a voskovému poplatku musel ještě tovaryš zvládnout mistrovský kus ve formě kvalitního pečiva podle předepsaného postupu. U poplatku, který musel být poskytnut do cechu, je pozoruhodná položka ve formě zbrojních peněz, což s největší pravděpodobností odpovídá tomu, že členové cechu byli příslušníky městské domobrany.¹⁶⁹ Důležité je také říci, že synové mistrů měli příjem do cechu ulehčený a museli zaplatit a darovat jen polovinu poplatku.

¹⁶⁹ Mohlo se také jednat o příspěvek na výbavu, kterou si oblékal vybraný mistr, jenž měl dohlížet a klidný průběh trhů. Viz. SOBEK, D.: *Cechovní a živnostenské korporace na Moravě: Kroměříž v letech 1500–1914*, s. 95.

Jelikož se objevovaly časté problémy s prodejem pečiva, především ve městě, musel pekařský cech nechat zanést do artikulů i některá nařízení, jež bránila jejich obchodní zájmy a zaručovala jim odbyt jejich výrobku především ve městě, ale také na panství. Z toho důvodu byl zakázán prodej pečiva osobám, které nebyly součástí cechu. Osobám mimo cech měl být prodej pečiva umožněn jedině na jarmarcích a svobodných trzích, jindy by jim pečivo bylo zabaveno. Z listiny samotné více o aktuální situaci města zjistit nelze.

Druhá originální listina, byla napsána v němčině na pergamenovém sešitě o čtyřech listech. Listina nebyla opatřena pečeti. Sepsána byla v Olomouci purkmistrem a radou města Olomouce dne 24. října 1590. Jedná se o potvrzení výtahu z cechovního řádu cechu olomouckých pekařů pro cech pekařů v Novém Jičíně.¹⁷⁰

Listina samotná spíše ukazuje na situaci v Olomouci než v Novém Jičíně, jednak kvůli svému původu, jednak i charakterem. U tohoto přepisu cechovního řádu se jedná o specifický typ, protože obsahuje artikuly nejen pro pekaře, ale také pro perníkáře a mlynáře. Zvláštní je také proto, že znázorňuje spojení dvou řemesel do jednoho cechu, a to pekařů a perníkářů, kterých podle textu bylo v Olomouci málo, a proto se spojily v cech sdružený. Mlynářské artikuly jsou také více zaměřeny na spolupráci s pekaři. Tudíž svým obsahem listina odpovídá na potřeby cechu pekařského v Novém Jičíně. Dokument u cechu pekařů převážně věnuje pozornost oblasti organizace řemesla, cechu a také různým opatřením a případně trestům.¹⁷¹

Největší pozornost se obrací k přijímání nových členů jak mezi mistry, tak i mezi učně. Místrem se mohl stát ten, jenž byl přijat o Vánocích. Musel se také prokázat manželským původem, výučním listem, kdy se hledělo i na pověst mistra, který jej vyučil, a také doložit své ctihodné chování. Pokud se jednalo o cizího tovaryše, musel ještě pracovat u místního mistra jeden rok a také doložit, že byl rok na vandru. Následně zaplatil do cechovní pokladny kopu grošů, dvanáct feniků a složil čtyři libry vosku. Také musel darovat jedno vědro piva špitálu a úspěšně zvládnout mistrovský kus. Pokud se jednalo o mistrovského syna, platil méně než půlku, okolo jednoho zlatého a dvou liber vosku. Noví mistři také dostali na starost

¹⁷⁰ SOKA, fond Cech pekařů Nový Jičín, inv. č. 2.

¹⁷¹ První dvě folia a část třetího se týkají mlynářů. Většina třetího se věnuje předpisům pro perníkáře a závěr třetího folia a čtvrtého se zaměřuje na pekaře.

k opatrování svíčky v kostele na jeden rok. Jestliže by se tak nestalo, jako pokutu měli složit půl libry vosku. Mistři také mohli uspořádat hostinu vždy na svatého Vavřince.¹⁷²

U učňů se dozvídáme detailně také o jejich přijetí a i následném působení. Učeň měl být přijat také na Vánoce, zároveň také musel dokázat, že není nemanželského původu a je čestný. Dále se zaručil třemi zlatými (měl ručitele) a učil se dva nebo tři roky. Pokud by se učil jen dva roky, propadly tři zlaté mistrovi, jestli ale učeň vydržel i třetí rok, měl mistr povinnost jej ošatit. Po vyučení měl alespoň rok vandrovat a pracovat u čestných mistrů. Zajímavostí je, že kdyby učeň opustil mistra dříve než po uplynutí roku, musel mistr vydržet do dalších Vánoc. Ručitel pak zaplatil tři zlaté ušlého zisku mistrovi. Jestliže by mistr zemřel před vyučením učně, měl onen učeň pokračovat ve vyučení u mistrovy vdovy.¹⁷³

Větší pozornost je věnována chlebovým lavicím, které jsou před domy členů cechu. Díky tomu se dozvídáme více o zboží, jež na nich bylo nabízeno. Nejčastěji šlo o bílý chléb, housky, hranatý (tmavý), ty se prodávaly v rozmezí jeden a půl feniku až půl krejcaru. Prováděly se i kontroly kvality pečiva, kdy nejčastějším prohřeškem byla jeho špatná váha. Kontrolory byli určení mistři nebo vedení města. Kvůli podobnosti pečiva bylo vydáno nařízení, že se pečivo značilo znakem, kdo jej vyrobil. Prodávat měl mistr i svatojánský chléb, nějaký typ levného chleba, a žitný chléb, pokud by se tak nestalo, měl zaplatit půl libry vosku, a případně kdyby porušil více nařízení, hrozilo mu vězení.¹⁷⁴

Část listiny věnovaná pekařům se zaměřuje především na organizaci cechu a řemesla, kdy jsou vytvořeny podmínky pro přijetí mistrů do cechu. Zvýhodnění jsou příslušníci cechu, především synové mistrů. Také mistři kromě práce v dílně měli i povinnosti duchovního rázu, kdy se ti nejmladší starali o stav svící v kostele. U učedníků získáváme více informací o jejich následném působení po vyučení. Zároveň o velké roli jejich ručitelů, kteří mají proplatit jejich případné opuštění

¹⁷² Čerpáno je především z prvního a začátku druhého folia.

¹⁷³ Informace o učních obsahuje druhé folium.

Vyučení v Kroměříži trvalo dva roky a mohlo trvat i jeden, ale učeň zaplatil čtyři zlaté. Pro Nový Jičín platí obdobný systém, jen je cena nižší a vyučení trvá tři nebo dva roky. In: SOBEK, D.: *Cechovní a živnostenské korporace na Moravě: Kroměříž v letech 1500–1914*, s. 66–67.

¹⁷⁴ Informace o chlebových lavicích jsou obsaženy na druhém foliu a začátku třetího.

Podobné předpisy o pečení a jeho kvalitě byly i v Kroměříži, nicméně ceny jsou rozdílné. Tamtéž, s. 61.

řemesla. V přijetí do řemesla hrají pro pekaře významnou úlohu dva svátky církevního roku, a to kdy jsou noví členové přijímáni do cechu o Vánocích, a také výroční cechovní hostina, jenž se pořádá vždy na svatého Vavřince. Díky systému chlebových lavic a jejich přísné kontrole, kde nesmělo chybět rozmanité pekařské zboží, se dozvídáme o jednotlivých výrobcích, a případně i jejich přibližnou cenu. Mezi nejčastějšími proviněními bylo šizení kvality pečiva nebo jejich hmotnosti, což bylo trestáno především pokutami, ale i vězením.

Necelá třetina listiny je věnována perníkářům, kteří byli součástí cechu pekařů v Olomouci. Obsahuje předpisy týkající se organizace cechu a řemesla. Podobně jako u artikulů pekařů se i tyto týkají přijetí nových členů do cechu. Jestliže se chtěl stát mistrem tovaryš, který se vyučil jinde než v daném městě, měl nejdříve doložit svou dobrou pověst a výuční list, fakt, že se řemeslu vyučil tři roky a vstoupit do cechu na Vánoce. Následně měl pracovat rok u místního mistra. Dále měl zaplatit poplatek kopu grošů a dvě libry vosku. Kdyby se členy cechu chtěli stát příslušníci rodiny mistra a především jeho syn, měli zaplatit jen polovinu poplatku, tedy jeden zlatý a jednu libru vosku.¹⁷⁵

Pokud chtěl do cechu někdo vstoupit, jako učeň musel nejprve prokázat svou čestnost a manželský původ (listem nebo svědkem) a měl být přijat o Vánocích. Poté se měl tři roky učit řemeslu, a když to vydržel, byl mu nucen mistr dát nové oblečení. Když úspěšně dokončil vyučení, vydal se na roční vandr, po něm měl možnost se usadit.

Je škoda, že se o perníkářích nedokážeme dozvědět více, než o jejich organizaci a přijetí do řemesla. Víme hlavně o jejich mistrech, tovaryších a učnících, ale málo podrobných informací. Hlavní náplní je přijetí do jejich spojeného cechu s pekaři a podle toho vypadají i podobné podmínky. Zajímavostí je významná role Vánoc, která jakoby posvěcovala celý nový vztah mezi cechem a jeho novým členem.

Poslední část listiny se zaměřuje na mlynáře. Obsahem věnuje pozornost organizaci řemesla a vztahům s jiným řemeslem, v tomto případě s pekaři. Organizace řemesla je v listině ošetřena do detailů, zmiňuje se například o poloze mlýnských kamenů a jejich vzdálenosti a nutnosti otvoru pro sypání zrna. Také

¹⁷⁵ Všechny informace jsou čerpány z třetího folia.

o nutnosti pevného podkladu pro mletí. Mlynáři také mají mít zásobníky na otruby, které si plní sami pekaři. Důležité je také celé mlynářské zázemí, jehož centrem měl být dobře udržovaný mlýn, kde nesmí být ani jediný přístupný otvor. Doprovázen byl sýpkami, o něž se měl mlynář starat podobně jako o mlýn.¹⁷⁶

Mlynáři si také brali poplatky z jednotlivých dávek obilí na mletí. Nejvhodnější měrnou jednotkou bylo šedesát měřic, kdy si z tohoto množství vzal dvě měřice obilí a dvě měřice otrub pro koně. Na poplatek za mletí se měl domluvit s přímo s pekařem, protože pekař měl možnost vykoupit celou várku obilí bez toho, aby si mlynář z ní vzal svůj díl. Významná je zmínka o mletí na novém kameni, za něž se platí jen polovina.

Pro pekaře v mlýně mleli mlynáři nejen mouku, ale také šrot (otruby) a krupici. Mlelo se z obilí, pšenice nebo žita. U každého mletí musí být přítomný mlynář, protože pokud by došlo k pochybení a mlýnské kameny by obilí zničily, měl být potrestán. Bohužel o konkrétních trestech zde není zmínka, jen že trestajícími byli členové městské rady.

Závěr se obrací na mlynářské koně a jejich kočí. Ti pomáhali vozit obilí do mlýna, jen pokud byl zákazník vzdálen víc než čtvrt míle od mlýna a pekařům se vždy vozilo po šedesáti měřicích. Kdyby nebylo možno kvůli nedostatku vody mlít v jednom mlýně pro pekaře, měli náklad na mletí odvézt mlýnští koně do nejbližšího mlýna a dovézt jim nazpět mouku. Pekaři mlýnským kočím platili za dovoz obilí do mlýna jeden bílý groš a po obdržení mouky ještě další čtyři bílé groše.

Část věnována mlynářům je velmi specifická a podrobná, co se týká mlynářských povinností a postupů. Tím pádem mlynáři vědí, jaký poplatek mohou z určeného množství obilí požadovat. Co se kontroly týká, tak mlynáři měli mnoho oblastí, jež jimi byly kontrolovány, a jejichž zanedbání bylo případně trestáno. Jednalo se hlavně o samotné mletí, mlecí kameny, stav mlynářských budov a skladování surovin na mletí. Listina také vytváří určité mantinely vztahu mezi mlynáři a pekaři, kdy tato dvě řemesla musela dobře spolupracovat. Díky tomu se dozvídáme o výsledných produktech mletí a na oplátku o povinnosti pekařů zaplatit

¹⁷⁶ Informace jsou čerpány ze závěru třetího folia a celého čtvrtého folia. Mletí a starání mlynáře o mlýn podobně popisují artikule města Chebu. Srov: NĚMEČKOVÁ, E.: *Mlynářské cechovní řády z měst Chebu, Úterý a Kralovic*, s. 19.

určité dilem ze svého obilí mlynářům a také poplatkem za mletí, jelikož byla nutná značná mobilita pro převážení obilí a mouky mezi městem a mlýnem. Setkáváme se tu proto s významnou pozicí člena cechu mlynářského, s mlynářským kočím, jehož práce je dobře popsána. Zajišťuje svým povozem hladký proces převozu obilí a mouky v létě i v zimě, kdy jsou problémy s nedostatkem vody a je třeba vybírat vhodné mlýny pro mletí.

Vzájemné porovnání obou listin dochovaných pro cech pekařů je díky povaze druhé listiny částečně neobvyklé, neboť jsou součástí i předpisy pro členy řemesla perníkářského, o němž jinak v Novém Jičíně nejsou doklady. Proto druhá listina snad spíše vypovídá o situaci v Olomouci, kde byl kodifikován cech sdružený.¹⁷⁷ Přesto jsou pro Nový Jičín důležité poznatky z předpisů pro samotné pekaře a mlynáře, které mohly být také připojeny do statut mlynářského cechu. Obě listiny se zaměřují na přijímání nových mistrů a učňů. Pro mistry znamenala druhá listina zdražení přijetí do cechu, avšak většina podmínek zůstala stejná, nicméně problémem je upřesnění mistrovského kusu, protože o něm se druhá listina nezmiňuje. Podobnost platí i pro přijímání učňů, kterým se naopak podmínky pro přijetí zlevnily, ale výuční doba se prodloužila o rok. Více podrobností o učních poskytuje spíše druhá listina, na druhou stranu se nevěnuje trestům a prohřeškům a ani celkové cechovní organizaci, kdy jsou vynecháni cechmistři i tovaryši. Následně druhá listina doplňuje první o chlebové lavice, na nichž se prodávaly různé pekařské výrobky, které byly přísně kontrolovány. Tato část statut věnuje oproti první listině více pozornosti výrobkům. Pokud se spojí vypovídací hodnota obou listin, dozvídáme se o široké paletě nejen slaných výrobků, ale i sladkých. První listina na druhou stranu popisuje podrobněji cechovní organizaci a tresty za různé prohřešky, tudíž se snaží disciplinovat jednotlivé členy cechu.

Případně, pokud bychom přidali část věnovanou mlynářům k ostatním analyzovaným listinám, došlo by k jejich vzájemnému propojení, neboť se věnuje oblasti, jež není takto detailně popsána v obou statutech určených pro mlynáře. Kromě částí, která se věnuje mlýnským kamenům a obecním kočím, které mohli nahradit právě mlýnskými kočími, kteří následně zajišťovali plynulou dopravu obilí do mlýna a mouky z mlýna k pekařům, se další části týkají okolností, které statuta

¹⁷⁷ Ve městě působili perníkáři, ale samostatně, nejsou doklady o jejich případném cechovním sdružení. JUROK, J. a kol.: *Nový Jičín*, s. 78.

mlynářů nezmiňují. Listina tak odhaluje důležitý styčný bod vzájemných vztahů mezi mlynáři a pekaři, jež museli spolupracovat a mít mezi sebou blízký kontakt. Pro mlynáře je listina také určující co se větších podrobností o fungování mlýna a starosti o něj týče. Tím bylo zajištěno kvalitní zpracování mouky, plynulé fungování provozu a dovoz mouky do města. Hlavně pro pochopení blízkého propojení pekařů a mlynářů je tato listina velmi důležitá.

Cech řezníků

Řezníci patřili mezi nejvýznamnější potravinářská řemesla. Svou prací zahrnovali značné množství činností od porážení dobytka a výseku (potřeba jatek ve městě, kde se dobytek porážel), k uzení masa až po obchodování s živým dobytkem, masnými výrobky, rybami a lojovými svíčkami, které vyrobili (díky množství činností se mohla začít v rámci cechu jednotlivá řeznická práce specializovat na drobníky, lojovníky, huntýry atd.). Díky tomuto rozsahu řezníci se svým majetkem začali stoupat v sociálním a majetkovém žebříčku ve městě a začali se řadit mezi bohatší vrstvy společnosti. Jelikož se díky svému postavení a majetku často dostávali do městských rad, měli značný vliv nejen na prodej masa, ale na chod města jako takového. Stávalo se proto, že řezníci soupeřili o omezené počty krámů, a pokud již někdo krám vlastnil, dědil se z pokolení na pokolení. Přesto jako řemeslníci byli velmi kontrolováni městem, především kvůli cenám a kvalitě masa.¹⁷⁸ Cech řezníků v Novém Jičíně stejně jako pekaři svým významem a vlivem dosáhl prodejních míst svých lavic na radnici (roku 1558 bylo dvacet pět lavic obsazených řezníky). V roce 1583 působilo ve městě třicet pět řezníků.¹⁷⁹

Pro cech řezníků v Novém Jičíně se ve sledovaném období dochovaly dva opisy listin. První opis listiny je napsán na papírovém foliu v češtině. V závěru listiny je zmíněno, že k originálu byla připojena i pečeť. Původní listina byla napsána dne 5. března 1540 tehdejším majitelem panství novojičínsko-štramberského Bedřichem z Žerotína a na Štramberce ve městě Novém Jičíně na požádání cechu řeznického, který potřeboval mít právní ukotvení pro svůj cech a také doložené své pravomoci. Listina obsahuje šest artikulů.¹⁸⁰

Listina se zaměřuje na organizaci řemesla řezníků po obecnější stránce a také se snaží nastolit určité vztahy mezi řezníky a obyvateli města. Co se týče řemesla, zaměřuje se obsah artikulů především na zdroje masa, které se nemají shromažďovat za účelem jejich dalšího prodeje, ale mají si je ponechat u sebe pro vlastní potřebu. Pokud se tedy objevil u měšťana ve městě, ale také u obyvatelů obcí řezník se žádostí o výkup, mohlo jemu být vyhověno, nicméně neměl právo na krmné vepře. Pokud by

¹⁷⁸ KOCOUREK, J. – PODHORSKÝ, M.: *Stará řemesla*, s. 112–116. WINTER, Z.: *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku*, s. 653–656.

¹⁷⁹ CHOBOT, K. – BALETKA, T. – CHOBOTOVÁ, L. – PAŠTIKOVÁ, J. – JANOŠCOVÁ, J.: *Historie a současnost podnikání na Novojičíně*, s. 26–27. JURK, Jiří a kol.: *Nový Jičín*, s. 77–78.

¹⁸⁰ SOKA, fond Cech řezníků Nový Jičín, inv. č. 1.

však někdo skupoval dobytek pro další zisk, byla mu udělena pokuta jedné kopy grošů, která ale nešla do cechovní pokladny, ale vrchnosti. Také pokud mělo maso vadu, nesmělo se prodávat pod pokutou 30 kop grošů do cechu.¹⁸¹ Na první pohled je jasné, že si řezníci chtěli zachovat stálý příjem čerstvého masa na trh, čímž byli schopni udržovat svou živnost, a proto netolerovali na panství konkurenci ve formě dálkového prodeje dobytka mezi panstvími. Přesto zde byla ochrana i prodejce, který má chráněno maso ve formě vepřů. Pro řezníka bylo špatnou vizitkou znehodnocené maso, které nesměl prodávat, a pokud byl přistižen, tak musel zaplatit opravdu vysokou pokutu, což pro něj v lokálním měřítku mohlo znamenat i konec obživy. Menší pozornost je věnována i prodeji v masných krámech. Mistr mohl mít pouze jeden krám, ale byla možnost mít dva krámy, pokud měl na výpomoc tovaryše.

Součástí listiny byli i nařízení pro podruhy a Židy. Podruzi totiž vařivali a pekli maso pro šenky. Maso však muselo být dodáno cechovním řezníkem podruhovi. Pokud se tak nestalo, musel podruh zaplatit jednu kopy grošů vrchnosti a ne cechu. Židům bylo zakázáno prodávat křesťanům maso, ale byla zde výjimka, že na vrchnostenský stůl maso prodávat mohli. Pokud by nařízení porušili, měli zaplatit dvě kopy grošů a měli být dále ještě potrestáni.

Z listiny vyplývá organizace cechu následovně, že zde byli mistři a tovaryši, ale již se nemluví o učních a cechmistrech. U cechmistrů je to ale překvapivé, protože jsou v úvodu listiny zmíněni společně s mistry, že to byli oni společně s mistry, kteří žádali o udělení statut. Dalo by se tedy usuzovat, že řeznický cech měl svého cechmistra, ale není vysloveně zmíněn v artikulích. Podobná situace platí u učňů, ti jsou pro řemeslo nutností, ale nejsou zmíněni vůbec. Z listiny dále vyplývá potřeba vytvoření pravidel, podle nichž se budou řídit nejen řezníci, ale také obyvatelé města Nového Jičína a okolních obcí, protože že stávalo, že došlo k hromadnému výkupu masného dobytka, který následně chyběl řezníkům. Následně pak byl nedostatek masa a řezníci ztráceli výdělky. Absence kvalitního masa způsobila další problém, kdy bylo prodáváno nekvalitní maso, proto i proti jeho prodeji bylo vytvořeno opatření, v jehož důsledku si ohrožení vlastní živnosti

¹⁸¹ Dobytek v době březosti nebyl vhodný k porážce, proto kromě vady se započítává i tento faktor do tohoto bodu. V podobném duchu se nesou artikule cechu řeznického i v Kroměříži. Srov.: SOBEK, D.: *Cechovní a živnostenské korporace na Moravě: Kroměříž v letech 1500–1914*, s. 61.

málokdo dovolil.¹⁸² Řezníci si také u podruhů, kteří poskytovali zpracované maso do šenků, zajistili tímto činem stálý odbyt masa, čímž si opět navýšili příjmy.

U Židů je situace velmi specifická, především je listina důkazem o jejich aktivním působení ve společnosti města, což způsobilo vytvoření opatření proti jejich podnikavosti, tudíž si řezníci opět chránili své příjmy. Z textu dále vyznívá jak snaha o odsunutí Židů na co největší okraj společnosti, kdy i tresty jsou závažnější než jen pokuty, tak i jejich zaštitění vrchností, která využívá jejich služeb ve svůj prospěch. U prospěchu vrchností se ještě pozastavím, z pokut i opatření, které zajišťuje příjem masa od Židů, si vrchnost vytvořila cestu pro značné příjmy ze samotného cechu. Text také zobrazuje napjaté vztahy mezi měšťany a Židy, které nakonec vyvrcholily vystěhováním Židů z města v roce 1562, protože již za nimi nestála šlechtická vrchnost, jež by je zaštit'ovala svou autoritou.¹⁸³

Pokuty, které se týkají nějakého prohřešku ve vztahu k obyvatelům města a obcí s řezníky, jsou většinou namířeny do pokladnice vrchností a ne cechu. V této části listiny tedy pravděpodobně proniká hluboká finanční krize Bedřicha z Žerotína, jenž se snaží vytvářet stále nové peněžní toky do své vlastní pokladnice, aby mohl umořit v té době vysoké dluhy a také nadále financovat přestavbu opevnění města. Nicméně o rok později od napsání této listiny Bedřich umírá a finanční problémy přešly na jeho syna Jana mladšího z Žerotína, který se je prodejem panství novojičínsko-štramberského pokusil umořit.

Druhý opis listiny je napsán na papírovém foliu v českém jazyce. V závěru opisu je obkreslen obrys a orientace pečetě, která byla připojena k originálu. Originální listinu nechal sepsat v Praze na hradě Rudolf II. dne 14. února 1594. Listinou potvrzuje předchozí statuta vydaná Bedřichem z Žerotína, která byla sepsána roku 1540, a následně je rozšiřuje o další čtyři artikuly. Udaným důvodem bylo zlepšení právního pořádku a bezpečnosti řemesla, jež si vyžádali samotní řezníci z Nového Jičína.¹⁸⁴

Listina se zaměřuje skoro výlučně jedním směrem, a to na přespolní řezníky a hostinské řezníky, kteří navštěvují trhy ve městě z větší vzdálenosti a nejsou součástí

¹⁸² Společně se zákazem porážky dobytka, u něhož se předpokládala březost.

¹⁸³ JÚROK, J. a kol.: *Nový Jičín*, s. 64.

¹⁸⁴ SOKA, fond Cech řezníků Nový Jičín, inv. č. 2.

místního cechu. Nejprve se Rudolf II. odkazuje na statuta Bedřicha z Žerotína a potvrzuje je a následně je rozšiřuje o ochranná opatření pro novojičínské řezníky. V okolí Nového Jičína v té době a přímo do něj na trhy začali docházet i cizí řezníci, kteří tím narušovali výdělky místních řezníků. S největší pravděpodobností je to spojeno s lepšími prodejními cenami na panství, kdy se zde projevovala silnější kupní síla měšťanů. Lepší odbyt masa může také spočívat ve vojenských opatřeních, která byla prováděna při přípravě případného útoku Turků na Moravu. Další možností jsou pohyby vojáků, jež si brali dobytek i násilím, a proto jej chtěli přesporní i cizí řezníci raději prodat nebo rychle zpracovat, aby měli z následných produktů alespoň částečný výdělek na živobytí.

Na tuto situaci museli reagovat místní řezníci, kteří tak nechali přidat do svých artikulů nové, věnující se organizaci řemesla a vztahům s jinými řemesly. V tomto případě cizími řezníky, kteří byli součástí jiného cechu, a tedy uznávali i jiné statuta. Místní řezníci si vymohli ochranu prodeje cizího dobytka, který nemá být kromě jarmarků nikde na celém novojičínsko-štramberském panství prodáván. Pokud by se tak i přesto stalo a došlo by k porušení nařízení, mělo být dobytče darováno do špitálu chudým lidem. Stejně potrestání se týkalo i řezníka, který by chtěl po svatém Martinu prodávat domácí dobytek na porážku. Důvodem zákazu je, že v té době býval dobytek březí, a došlo by tím ke ztrátě možného nového přírůstku. Přesto, pokud by se tak stalo, mělo být maso dáno do špitálu a řezník měl být ještě dál potrestán místním cechem řezníků. Také pokud chtěl cizí řezník vůbec prodávat na jarmarku maso nebo dobytek, musel jej prodávat on sám a zaručit se za něj, nesměl posílat jen tovaryše. Trestem za nedodržení bylo darování masa do špitálu. Trest, kdy je maso anebo celý dobytek darován špitálu, byl velmi důležitý pro fungování této instituce ve městě. U tohoto potrestání jde vidět vliv řezníků na znění artikulů, protože se snažili místo svého výdělku skrze pokuty podpořit chudé a nemocné ve špitále, kteří byli většinou místní. Tím způsobem nepomáhali jen ostatním měšťanům, ale vlastně pomáhali i svým nemohoucím a nemocným nebo členům, kteří byli chudí a již měli problémy si najít obživu.

Poslední část je věnována podruhům, kteří se pokoušeli prodat maso, i když jej neporazili na jatkách a nepatřili ani do cechu řezníků. Nesměli se pokoušet prodat maso na trhu. Text statut vydaný jménem Rudolfa II. také poukazuje na potřebu konečného vyřešení všech těchto nepořádků a problémů. Očividně se v této oblasti

koncentrovalo množství cizích řezníků a podruhů, kteří chtěli zbohatnout, a vytvářeli tím chaos a komplikace nejen na trzích, ale i mimo ně na celém panství.

Listina má velmi ochránářsky laděnou formulaci. Stává se tak výborným příkladem reakce cechu na aktuální dění ve městě, kdy novojičínští řezníci se snaží ochránit jistoty svých výdělků, které s největší pravděpodobností nebyly malé, protože se město stalo obchodním cílem i cizích řezníků. Jejich počínání se dá vysvětlit dvojím způsobem, kdy první možností, je navýšení kvality života měšťanů a obyvatel Nového Jičína a jeho panství. Druhou pak je stupňování vojenských požadavků na obyvatelstvo celé Moravy, která se připravovala na možný průnik tureckých vojsk, a proto se začala zásobit. Kromě ochrany výdělků a pohybu cizích osob po panství, které způsobily takový nepořádek, se novojičínští řezníci snažili skrze statuta vytvořit takové předpisy, jež by pořádek znovu nastolily, alespoň v určité oblasti. Možným důsledkem zmatku je i snaha podruhů prodávat čerstvé maso, i když nejsou součástí cechu. Proto všechna opatření směřují k znovunastolení kontroly nad obyvatelstvem v novojičínském panství. Díky vlivu řezníků na znění artikulů jsou tresty formulovány ve prospěch špitálu ve městě. Řezníci tedy myslí i na sociální stránku, kdy pro lepší vztahy s měšťany a obyvateli panství zajistili určitý přísun masa i pro chudé a nemohoucí. Samozřejmě nešlo jen o dobré vztahy s městem, ale také i vzájemně v cechu, kdy i někteří staří členové měli případně zajištěnou péči s výhodou získání masa ve špitále (míst ve špitálech nebylo moc). Důležité je také zmínit, že se Rudolf II. odkazuje na artikuly Bedřicha z Žerotína, čímž potvrzuje jejich platnost a jejich aktuálnost, což bylo výhodné jak pro vedení města, tak i pro řezníky.

Porovnáme-li obě listiny, zjistíme, že se obě ve větším měřítku zaměřují na organizaci řemesla. Svým obsahem je více vypovídající o organizaci cechu a řemesla první listina, protože určuje základní privilegia cechu řezníků, ale nejen díky tomu. Je to i proto, že se zaměřuje i na jiné vrstvy obyvatelstva panství a města, především Židy. Přesto jsou obě listiny provázané již z toho důvodu, že druhá listina navazuje na první. Proto je důležité se podívat na tresty v první listině zpětně, protože vrchností v té době bylo město Nový Jičín, a proto bylo Rudolfem II. potvrzeno předání části pokut z cechu řeznického do městské pokladnice. Dalo by se říci, že řeznický cech skrze své artikuly a z nich vycházející tresty dotoval nejen svou pokladnici, ale také tu městskou a následně i špitál, a to skrze zabavené produkty.

Lze proto nahlížet na novojičínské řezníky jako na cech, který je s městem velmi pevně propojen a jeho ohrožení by znamenalo ohrožení i dalších institucí města. Dalším důležitým poznatkem je snaha řezníků zajistit si co největší monopol, jak pro přísun co nejlepšího masa v co největším počtu, tak s ohledem na jeho odbyt, kdy jsou v jejich prospěch chráněny i trhy. Tudíž jsou obyvatelé panství v podstatě odkázáni na vzniknuvší monopol novojičínských řezníků, kdy mimo jarmark nemohou nakupovat maso od cizích řezníků.

Cech medařů

Medaři byli řemeslem specifickým pro své výrobky, které byly určeny pro pití. Vařili především medovinu a tzv. picí med, kdy červený med byl považován za kvalitnější a lepší oproti medu bílému, který byl prodáván levněji.¹⁸⁵ O aktivitě členů cechu v Novém Jičíně není dochováno tolik informací. Přesto pronikly spory medařů (včelařů) s městskou radou, která jim bránila v jejich práci až k samotnému panovníkovi roku 1569.¹⁸⁶

K cechu medařů se dochovaly dva jednoduché opisy stejné listiny, důvodem byl špatný stav dokumentu, a proto došlo k druhotnému přepsání. Čerpal jsem proto z opisu lépe čitelného, který se skládá z jednoho přeloženého folia. Součástí je i nákres pečeti, která byla původně připojena na originálu. Listina je psána v českém jazyce. Vydána byla dne 2. září 1556 z podmětu Jana mladšího z Žerotína a na Štramberce, kdy pro cech medařský vydává čtrnáct artikulů a potvrzuje některé nepsané normy.¹⁸⁷

Obsahem je listina zaměřená především na organizaci řemesla a vztahy s jinými řemesly. Co se organizace řemesla týče, je pro jeho vykonávání velmi důležitý les a stromy, kde se včelstvo může ukrýt, a proto se většina opatření vztahuje k této problematice. Proto se dozvídáme o počítání včel na Letnice, nutnosti vyrábět alespoň dvě nové brtě ročně pro pokračování včelstev, umožnění dostupnosti stavebního materiálu vrchností pro stavbu nových brtí a pro jejich možný sběr v lese. Medaři v jednom artikulu rozlišují různé druhy včel, což souvisí s náboženským hlediskem, kdy včely mimo brtě například v zemi jsou považovány za svobodné a medaři na ně nemají právo. Tudiž lze vyčíst, že se organizace řemesla zaměřuje na zdroj obživy medařů a určuje jim, jak zachovat a případně rozšířit jejich výnosy. Letnice umožňují vrchnosti také mít přehled o množství včelstev a odhadnout jejich příjmy jak medu, tak poplatků z brtě. Vrchnost skrze větší dostupnost lesů medařům umožňuje stavět více brtí a poskytuje jim na ně materiál, ale zároveň chrání divoké včely.

¹⁸⁵ WINTER, Z.: *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku*, s. 671.

¹⁸⁶ JURK, Jiří a kol.: *Nový Jičín*, s. 78.

¹⁸⁷ SOKA, fond Cech medařů Nový Jičín, inv. č. není určeno.

Co se týká vztahů s jinými řemesly, lze se zde setkat s významnou rolí hajného, s nímž musí včelaři spolupracovat, protože hajný má za úkol kácet stromy a prodávat oblasti se stromy, musí dojít k vytipování vhodných stromů a včelaři mají na určité stromy právo. Také se setkáváme s dalším řemeslem, zahradníkem (může se jednat i o měšťana chovajícího včely), který na tři hony může navrátit svoje včelstvo, pokud zajde dál, zaplatí pokutu. Medaři jsou tedy propojeni s dalšími dvěma řemesly, s nimiž musí spolupracovat, a především se dozvídáme více o povinnostech hajného, který měl na starosti koordinaci celého lesa. Jelikož byla ochrana medonosných stromů právně zakotvena, je zjevné, že pravděpodobně docházelo k problémům mezi hajnými a medaři kvůli kácení stromů.

Organizace cechu samotného je skrze listinu zachytitelná jen v malé míře. Do čela cechu má být jmenován cechmistr, jenž má být uveden do úřadu vrchností. Jeho funkcí je kontrolovat platby jednotlivých členů do pokladny vrchnosti a má soudní pravomoc nad členy cechu, kteří nezaplatí nebo okrádají vrchnost. Také pokud by se chtěl medař vydat na cestu nebo se vzdělávat, musí mu to být umožněno vrchností. Z listiny také vyplývá klasická organizace cechu, kdy je nejvýše postavený cechmistr, po něm následuje mistr a tovaryši. Organizace je také velmi blízko propojená s vrchností, která musí cechmistra schválit. Cechmistr nicméně pro udržení pořádku a řádu v cechu měl soudní pravomoc nad členy cechu. Také vzdělání medaře bylo podmíněno souhlasem vrchnosti, tím měla kontrolu nad celým cechem. Za účelem většího pořádku a lepších vztahů s vrchností po celém novojičínsko-štramberském panství byl svoláván jednou ročně medařský soud, který projednával jak soudní záležitosti, tak i vybíral poplatky z včelstev (1 groš). Opět soud umožňoval zvýšit kontrolu nad cechem a zároveň byl vhodným místem pro výběr poplatků. Jelikož bylo pro cech těžké uhlídat kázeň tovaryšů, jednalo se o velmi problematickou skupinu i v Novém Jičíně, proto jsou jim zde věnovány v artikulích dva odstavce, kdy způsobení škody včelám a také neoznámení škody vedlo k pokutě a trestu. V téhle oblasti je problematické určení trestu a výše pokuty, protože se zde Jan mladší z Žerotína odkazuje na tzv. medařské právo, o jeho podobě v Novém Jičíně však není záznam, pravděpodobně šlo o již existující předpisy. Také je možné, že o výši trestů a pokut rozhodoval onen svolávaný soud.

Z listiny se dozvídáme množství informací k vnitřní cechovní medařské organizaci. Dochází k popsání určité části povinností cechmistra a jednotlivých mistrů, kteří musí spolupracovat i s jiným řemeslem, aby se mohlo jejich řemeslo rozvíjet a prosperovat. Vytvoření soudního setkání mělo za cíl zlepšení vztahů v rámci cechu a také nápravu menších přestupků. Zároveň získává vrchnost větší vliv a kontrolu nad cechem, který tímto způsobem může kontrolovat a omezovat, také si zajistila kontrolu svého příjmu a včelstev. Skrze listinu pronikají také problémy způsobované jak hajnými, tak i medařskými tovaryši, kdy pro tovaryše jsou adresovány tresty a pokuty. Aktuální situace ve městě proniká do listiny pravděpodobně v ohledu zvýšené kontroly medařských plateb vrchností, která v té době díky stavebním úpravám města měla finanční potíže. Listina sama o sobě má spíše charakter upravující vztahy a potvrzující opatření, podle něhož usuzuji, že již musela být před jejím sepsáním platná jiná rozsáhlejší listina, přesto se jedná o důležitou listinu v ohledu jurisdikčním a organizačním.

6.1.3. Řemesla kovodělná

Cech zámečnicků

Zámečníci jsou řemeslem odštěpeným od kovářů, protože jejich práce vyžadovala vyšší specializaci. Práce to byla nicméně náročná a vyžadovala značný um řemeslníka. Mezi jejich výrobky se řadily logicky zámky, panty a klíče, ale také ručnice, různé zvedáky, háky a hodiny. Tudíž se zámečníci díky svým výrobkům mezi sebou odlišovali, neboť jeden se zaměřil na zámky a dveře jak pro domy, tak i pro brány a na jemnější práci jako propracované a zdobné zámky, ručnice a hodiny. Stávalo se často, že byli zámečníci organizováni v cechu s dalším kovo zpracujícím řemeslem (kováři, truhláři).¹⁸⁸ Bohužel neznáme všechny aktivní mistry cechu zámečnického v Novém Jičíně, nicméně je doloženo, že roku 1583 působili ve městě tři puškaři a mečíři a jeden zlatník.¹⁸⁹

Pro cech novojičínských zámečnicků se dochovala jediná listina v opise. Opis je napsán německy, ale velmi náročným písmem. Proto je z mé strany překlad velmi nekompletní, a tudíž vyvstal problém i s pochopením textu a významů. Bohužel v této oblasti by byl na rozluštění potřeba odborník. Pokusím se popsat, co je z listiny poznatelné. Listina byla sepsána pravděpodobně dne 11. listopadu 1611. Listina byla vydána pro cech zámečnicků purkmistrem a radou města Nového Jičina. Nejedná se o klasická statuta, ale o psaný text s nadpisy, kdy nejsou předpisy řádně očíslovány nebo označeny. Může se jednat o koncepci statut.¹⁹⁰

Cech zámečnicků byl cechem sdruženým. Podle listiny bych řekl, že se jedná o první statuta, která spojují všechna řemesla dohromady. Jednalo se o zámečnický, sedlářský, pasířský, kotlářský, měsíčnický (tobolářský), ostruhářský, puškařský, konvářský a výrobce prstenů.

Vedení města se odkazuje na statuta, která věnoval zámečnickům a kovářům Bedřich z Žerotína roku 1540 (asi 15. června). Bohužel se do dnešní doby nedochovala. V té době byli kováři a zámečníci sdruženým cechem, neboť listina

¹⁸⁸ LEHMANNOVÁ, M.: *Řemesla v pořádku*, s. 101. WINTER, Z.: *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku*, s. 451-460.

¹⁸⁹ JUROK, Jiří a kol.: *Nový Jičín*, s. 78.

¹⁹⁰ SOKA, fond Cech zámečnicků Nový Jičín, inv. č. není uvedeno.

hovoří o vzájemném bratrství a seskupení spolehlivých řemesel do chvályhodného cechu.

Přesto se hodně řemesel podle listiny rozpadlo a pravděpodobně i cech uspořádaný roku 1540. Důvodem rozkolu byly problémy s využíváním výhni, protože obě řemesla potřebovala pro svou práci výheň. Tudiž se vedení města rozhodlo předejít podobnému osudu jako u výše jmenovaných dvou řemesel tím, že z nich vytvořilo pro devět řemesel cech sdružený a lépe organizovaný. Vzájemně řemesla mezi sebou měla být ve svornosti, bratrství a důvěře. Sounáležitost byla důležitá při jednání s vedením města, aby jejich požadavky a rozhodnutí byly jednotné.

Většina listiny je věnována zámečnickému cechu. U mistrů a jejich přijetí do cechu bylo potřeba několika podmínek. Pro to, aby se tovaryš stal mistrem, musel nejprve sloužit rok u zdejšího mistra, pokud přišel z vandru. Dále musel doložit list o vyučení, také že pochází z manželského lože a vyrobit mistrovský kus. Z listiny také vyplývá doba potřebná pro učně k vyučení, jedná se o tři roky. Vyučení mohlo také trvat déle než tři roky. Zajímavostí je určená povinnost manželky mistra umět řemeslo manžela a být v něm řádně vyškolená.

Na závěr je také důležité zmínit, že listina je pravděpodobně nedokončená, sice je zakončená datem, ale z větší části se věnuje jen zámečnickům a ke konci částečně sedlářům. Ostatní řemesla nejsou pojednána tak podrobně jako zámečníci.

Závěr

Předložená práce si vytkla za cíl analyzovat statuta vybraných cechovních organizací města Nového Jičína, v období let 1558–1648 s určitými časovými přesahy především před rok 1558. Díky detailní analýze na příkladu vymezeného vzorku statut lze vyvodit některé obecnější závěry. Nicméně nelze je odvodit vždy, neboť jednotlivá statuta jsou jen zlomkem daleko většího množství listin, které se do dnešní doby nedochovaly. Tudíž je potřeba mít na paměti, že jejich výpovědní hodnota není zcela kompletní, a proto se o obecnější tvrzení odvážím u cechů, u nichž se dochovalo více cechovních listin.

Žerotínové sice podle aktuálního historického výkladu věnovali velmi liknavou pozornost hospodářské a ekonomické stránce města, přesto se z doby jejich správy města dochovala některá statuta nebo informace o vydání statut. Tím, kdo tato statuta vydával, byl Bedřich z Žerotína a na Štramberce, který se pravděpodobně pokoušel částečně vylepšit hospodářský stav města skrze povolení vytvoření cechovních organizací. Jenže Bedřich se nesnažil jen pomoci v hospodářském růstu městu, ale především do jednotlivých bodů zakomponoval tresty, které byly výhodné i pro něj. Především u cechu medařů a řezníků vložil hlavně peněžité tresty, které nekončily v cechovní pokladně, ale v pokladně vrchnosti, tedy jeho. Oproti tomu, když bylo vrchností město samotné, tedy v době, kdy byl Nový Jičín městem komorním, většina opatření byla zaměřena na plnou podporu cechu, případně byly výrobky distribuovány vedení města nebo veřejné instituci, jako byl městský špitál. Purkmistr a rada si většinou vyhradili nad cechy možnost jejich přímé kontroly, ale jak s postupem času narůstal vliv cechů, jejich kontrola byla zahrnuta do sféry daného cechu, a tím se zvyšovala cechovní autonomie.

V době, kdy byl Nový Jičín komorním městem, také narostl počet cechovních pramenů i jednotlivých organizací. Tím pádem se také zvýšil počet cechovních statut, čemuž by odpovídalo v historickém kontextu popisované hospodářské vzednutí města, které bylo podpořeno množstvím udělených privilegií od královské vrchnosti.

Nejdříve jsem v práci uvedl pro přehled několik stěžejních publikací, které byly v práci využívány v největší míře. Tím jsem upozornil na nejvýznamnější

autory pro jednotlivé oblasti. Zároveň jsem uvedl přehled pramenů, z nich jsem převážně čerpal a jež jsem detailně zanalyzoval v druhé části práce.

Pro uvedení do problematiky a také širšímu ukotvení práce, jsem nejdříve načrtnul hospodářskou situaci v českých zemích (především Čechách) a doplnil je významnými událostmi, které vedly k postupnému snižování moci měst. Především se jednalo o stavovský odboj roku 1547. Přestože se potrestání provinilých měst týkalo hlavně Čech, díky opatřením krále byly nepřímo, ovlivněna i moravská města. Ta sice měla vřelejší vztahy s panovníkem, nicméně je to neuchránilo narůstajícímu vlivu šlechty, která začala ve svých poddanských městech rozvíjet řemesla a tím vznikala vážná hospodářská konkurence královským a komorním městům i na Moravě. Morava byla svým charakterem méně ovlivnitelná a stála více při panovníkovi, kdy ještě roku 1608 se na straně Matyáše účastnila jeho sporu s Rudolfem II.

Následně jsem obecně představil historii cechů v Českém království, jejich postupnou kodifikaci z bratrstev do plně organizovaných cechů až do jejich zrušení při vydání Živnostenského řádu roku 1859. Také jsem představil hlavní funkce cechu, především hospodářské (ekonomické, regulační), vojenské, sociální, charitativní a kulturní. Zároveň jsem i vedl určitý rozšířený model organizace cechu.

Představil jsem poddanské město Nový Jičín, kterému před získáním komorního statutu vládli Žerotínové. Ti se zasloužili o propojení Nového Jičína se Štramberkem. Nejdůležitější postavy rodu jsou Bedřich ze Žerotína, který se zasloužil o výstavbu opevnění ve městě a některá důležitá statuta pro cechy. Podobně také Jan mladší z Žerotína, jenž je významný také prodejem města s panstvím. Tato transakce umožnila vzestup Nového Jičína mezi komorní města. Díky tomu se Nový Jičín dostává do správy panovníka a sám se stává vrchností pro novojičínsko-štramberské panství. Komorní statut umožnil městu získat mnoha privilegia, které měly zvýšit jeho prosperitu a především umořit vysoký dluh města. Město se postupně rozvíjelo a dokonce zakupovalo i nové statky, jenže v tu chvíli roku 1618 dochází k povstání v Čechách a Morava se následujícího roku k povstání přidává. Nový Jičín jako většinově protestantské město se postavil svým jednáním proti panovníkovi. I když se město pro nepříznivý vývoj povstání odevzdalo do rukou panovníka a mělo jemu být odpuštěno. Jeden člověk na město v tomto ohledu nezapomněl, byl

to František z Ditrichštejna. Díky jeho úsilí se město stalo opět roku 1624 městem poddanským a jeho vrchností se stali olomoučtí jezuité. Jejich správa trvala až do roku 1777.

Po nastínění dějin města, které doplnilo kontext, kdy byla napsána jednotlivá cechovní statuta, jsem se zaměřil přímo na jejich analýzu. Pro jednotlivé cechy jsem se pokaždé snažil postihnout a odpovědět na vytyčené otázky, a případně je doplnit detailnějšími informacemi vyplývajícím ze statut. Co se týče organizace cechu, většinou ve statutech došlo k celému popsání cechovní hierarchie. Většina cechů byla organizována následovně: cech reprezentovali a řídili cechmistři. Speciální jsou v tomto ohledu mlynáři, kteří nemají zmíněné cechmistry, ale pravděpodobně za ně byli považováni dva volení starší mistři. Cechmistrům pomáhali a kontrolovali je starší mistři a mladší mistři. Následovali tovaryši, podobně organizovaní na starší a mladší. Na určitou dobu dosáhli významného práva mít vlastní radu v cechu obuvníků roku 1539. Jako poslední jsou zmiňováni neméně významní učni. Také se v ceších lze setkat s různými pracemi a funkcemi. Jako u mlynářů s mlýnským vozkou. Pro mlynáře a pekaře se stalo co nejpevnější propojení nutností, o čemž vypovídají vzájemně se prolínající statuta. Mlynáři měli kontakty i s pilaři a sladaři. Se sladaři nakonec došlo k právní potyčce, z níž nakonec vyšli vítězně mlynáři. Díky přeepsanému cechovnímu řádu se také dozvídáme o organizaci řemesla perníkářů, kteří byli součástí sdruženého cechu s pekaři v Olomouci. Přesto je listina relevantní i pro Nový Jičín, který statuta využil pro vlastní potřebu. Cech medařů poskytuje bližší informace o hajném a jeho povinnostech v lese. Závěrem sledovaného období byl i v Novém Jičíně vytvořen sdružený cech, který obsahoval devět řemesel.

Výborným příkladem představujícím reakci cechu na aktuální dění ve městě a v jeho okolí se stala listina od cechu řezníků, kteří svými nařízeními se zaměřují převážně na přespolní řezníky a prodejce masa. Díky tomu vznikají předpisy omezující řemeslníky mimo cech, což ukazuje snahu cechu chránit své výdělky.

Vzájemné porovnávání listin přineslo několik závěrů. Především se listiny na sebe odkazovaly. V tomto případě u cechu zámečníků nebo řezníků. Listiny se často aktualizovaly a následně se jedna nahradila druhou, neboť první způsobila zmatek, jako v případě mlynářů, kdy byly dopsány a opraveny některé body. Nebo se také listiny vzájemně doplňují jako u cechu pekařů.

Svým významem a propojením s vedením města, jež jsem nastínil v analýze statut, bych označil z vybraných osmi cechů tři, jednalo by se o obuvníky, pekaře a řezníky. Ti, kromě svých podrobných statut, které vypovídají o jejich vlivu na jejich znění, charitativně podporovali i veřejnou instituci – městský špitál.

Při analýze jsem narazil na jedno velmi důležité téma, které se opakovalo skoro u každého cechu. Cechy se snažili skrze statuta disciplinovat své členy. Cechmistři kontrolují na základě statut ostatní členy, především mistry, kteří mají poté kontrolovat a vychovávat jak tovaryše, tak i své učně. Mistři také zpětně kontrolují cechmistry a v případě pekařů nově nastupující cechmistři kontrolují výkazy a celkovou písemnou agendu odstupujících cechmistrů. Většina trestů a konfliktů v cechu, které pronikly do znění statut, a tudíž bylo odhaleno i jejich řešení, se týkala mistrů a tovaryšů. Mistři se často hádali s jinými mistry nebo tovaryši, společně s tím také šířili pomluvy. Bojem s pomluvami byli dokonce u cechu mlynářů pověřeni samotní starší mistři (cechmistři). Často se také stávalo, že mistr odloudil někoho ze služebníků druhého mistra. Občas došlo i k případu, kdy se jeden mistr dostal do područí toho druhého. Stávalo se také, že mistři se vzájemně připravovali o výdělků. Dokonce docházelo k nactiutrhání a zesměšňování řemesla druhých.

U tovaryšů je také zmiňováno velké množství prohřešků. Nejčastěji se jednalo o hádky, rvačky, pomluvy, nedůstojné chování, jako byly nadávky nebo svlékání na veřejnosti. Často se také stávalo, že se tovaryši neuhlídali při hostinách a opili se nebo propadli karbanu. I tovaryši přetahovali cizí služebníky ke svému mistrovi.

Většina těchto prohřešků se řešila v rámci cechu, ale stávalo se, že provinilec po obdržení trestu jím opovrhoval anebo jej nedodržel, proto byly některé případy podstoupeny přímo vedení města, které aktualizovalo trest a dokázalo jej vymáhat. Nejčastějšími postihy za provinění byly pokuty jak peněžní tak i materiálové (vosk), zákazy činnosti, vězení nebo charitativní dary.

Pro další práci se statuty, bych rozšířil dále časové období pro větší množství materiálu na porovnání a analýzu. Mohlo by dojít i k připojení pramenů, které se netýkají primárně statut, ale vnitřního fungování cechu (výpisy, účty ad.). Jedná se o velmi rozsáhlé pole, které není badatelsky vytěženo, o čemž svědčí nezpracovaný

materiál ve Státním okresním archivu Nový Jičín. Především by se měl nejprve komplexně zpracovat či spíše aktualizovat poznatky o nejvýznamnějšího cechu, tedy soukeníci a společně s mou analýzou a dalšími, které by dále rozpracovaly mnou analyzované cechy a rozvedly jejich působení za správy jezuitů. Tím by mohlo dojít k docílení podrobného popisu hospodářského života jak města Nového Jičína, tak jeho cechovních organizací, které město svým působením významně ovlivňovaly. Dále jelikož je má analýza detailně zaměřena, lze na jejím základě pracovat s jejími informacemi jako se srovnávacím materiálem pro další obdobné analýzy, které jsou zaměřeny na analogický výzkum v českých a moravských městech, podobně jak jsem pro komparaci využil citované analytické práce v mé analýze.

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

Státní okresní archiv Nový Jičín

- HRUBÝ, František: *Moravské korespondence a akta z let 1620–1636. 1. 1620–1624.* Brno: Nákladem Země moravskoslezské, 1934.
- SOkA, fond Archiv města Nový Jičín, inv. č. 13.
- SOkA, fond Archiv města Nový Jičín, inv. č. 18.
- SOkA, fond Cech krejčích Nový Jičín, inv. č. 1.
- SOkA, fond Cech obuvníků Nový Jičín, inv. č. 1.
- SOkA, fond Cech obuvníků Nový Jičín, inv. č. 2.
- SOkA, fond Cech kloboučníků Nový Jičín, inv. č. 1.
- SOkA, fond Cech mlynářů Nový Jičín, inv. č. 1.
- SOkA, fond Cech mlynářů Nový Jičín, inv. č. 2.
- SOkA, fond Cech pekařů Nový Jičín, inv. č. 1.
- SOkA, fond Cech pekařů Nový Jičín, inv. č. 2.
- SOkA, fond Cech řezníků Nový Jičín, inv. č. 1.
- SOkA, fond Cech řezníků Nový Jičín, inv. č. 2.
- SOkA, fond Cech medařů Nový Jičín, inv. č. není.
- SOkA, fond Cech zámečníků Nový Jičín, inv. č. není.

Literatura

BECK, Josef: *Geschichte der Stadt Neutitschein (Nowý Jičín) und deren Umgebung.* Neutitschein, 1854.

BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel: *Člověk českého raného novověku.* Praha: Argo, 2007.

BŮŽEK, Václav – SMÍŠEK, Rostislav a kol.: *Habsburkové: Země Koruny české ve středoevropské monarchii: 1526–1740.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017.

ČORNEJOVÁ, Ivana – KAŠE, Jiří – MIKULEC, Jiří – VLNAS, Vít: *Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. 8, 1618–1683*. Praha: Paseka, 2008.

DŘÍMAL, Jaroslav – PEŠA, Václav: *Dějiny města Brna 1*. Brno: Blok, 1969.

DÜLMEN, Richard van: *Bezectní lidé. O katech, děvkách a mlynářích. Nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*. Praha: Dokořán, 2003

FLANDERKOVÁ, Jitka – JARMANOVÁ, Hana: *Cechy*. In: Sborník Státního okresního archivu Šumperk. Šumperk: Zemský archiv v Opavě et al., č. 6, 2013, s. 18–31

FUKALA, Radek: *Tažení Jana Jiřího Krnovského v roce 1621 a bitva u Nového Jičína*. Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín, sv. 49, 1992, s. 45–54.

HOFFMANN, František: *České město ve středověku. Život a dědictví*. Praha: Panorama – ČLF, 1992.

CHOCHOLÁČ, Bronislav – PUMPR, Pavel a kol.: *Peníze nervem společnosti. K finančním poměrům na Moravě od poloviny 14. do počátku 17. století*. Brno, Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: Prameny, země, kultura, 2007.

CHOBOT, Karel – BALETKA, Tomáš – CHOBOTOVÁ, Lenka – PAŠTIKOVÁ, Jana – JANOŠCOVÁ, Jana: *Historie a současnost podnikání na Novojičínsku*. Žehušice: Městské knihy, 2008.

CHOBOT, Karel – HANÁK, Jan – CHOBOTOVÁ, Lenka.: *Místopis města Nového Jičína. I. svazek, Purkmistři a starostové do roku 1945*. Nový Jičín: Návštěvnické centrum Nový Jičín - město klobouků ve spolupráci s Klubem rodáků a přátel města Nového Jičína a Zemským archivem v Opavě - Státním okresním archivem Nový Jičín, 2013.

JANÁČEK, Josef: *České dějiny. Kniha I. Díl II, Doba předbělohorská, 1526–1547*. Praha: Academia, 1984.

JANÁČEK, Josef: *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*. Praha: SPN, 1963.

JANÁK, Jan: *Nový Jičín – třetí nejdůležitější soukenické město na Moravě*. Vlastivědný věstník moravský. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, r. 55, č. 3, 2003, s. 241–248.

JUROK, Jiří: *Hospodaření Jana z Žerotína a komorního velkostatku města Nového Jičína podle urbářů z let 1558 a 1558–1574*. In: Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín. Nový Jičín: Okresní vlastivědné muzeum v Novém Jičíně sv. 52–53, 2000, s. 53–76.

JUROK, Jiří: *Městské opevnění a boje o Nový Jičín: vydáno u příležitosti 700. výročí první písemné zmínky o městě Novém Jičíně 1313–2013*. Nový Jičín: Muzeum Novojičínska, 2013.

JUROK, Jiří a kol.: *Nový Jičín*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2011.

KOCOUREK, Jaroslav – PODHORSKÝ, Marek: *Stará řemesla*. Olomouc: Agentura Rubico, s.r.o., 2017.

KRATĚNOVÁ, Pavlína: *Cech ševců v Mimoni*. Brno, 2009. Bakalářská práce.

LAPÁČEK, Jiří: *Po stopách Žerotínů*. Přerov: Statutární město Přerov, 2012.

LEHMANNOVÁ, Martina: *Řemesla v pořádku: historie profesního sdružování pražských řemeslníků od středověku po současnost*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy, 2014.

MELČÁK, Jaroslav: *Od soukenické rukodělné výroby k výrobě průmyslové v Novém Jičíně a okolí*. Digitální archiv Zemského archivu v Opavě, není uvedeno datum vydání. Diplomová práce.

MILLER, Jaroslav: *Uzavřená společnost a její nepřátelé. Město středovýchodní Evropy (1500–1700)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006.

NĚMEČKOVÁ, Eva: *Mlynářské cechovní řády z měst Chebu, Úterý a Kralovic*. In: Bohemiae Occidentalis historica, Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2016, roč. 2, č. 2, s. 13–30.

OTTO, Karel: *Přehled dějin Nového Jičína do roku 1938*. In: Čtení o Novém Jičíně: soubor statí a vzpomínek k oslavám 650 let Nového Jičína. Nový Jičín: Měst. NV, 1963, s. 9–51.

POLIŠENSKÝ, Josef: *Třicetiletá válka a evropské krize 17. století*. Praha: Svoboda, 1970.

RÝDLOVÁ, Hana: *Utváření Novojičínsko-štramberského panství a jeho vývoj v letech 1558–1624*. Diplomová práce. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, katedra historie, 1991.

SCHMIDTOVÁ, Kateřina: *Moravští Žerotínové v první polovině 16. století*. Praha, 2018. (bakalářská práce publikovaná na internetu).

SMRŽ, Jiří: *Cechy v pražských městech od prvních zpráv ve 13. století až do jejich zrušení v roce 1860*. Praha 2019.

SMRŽ, Jiří: *Řemeslnická a živnostenská bratrstva a cechy v pražských městech od pozdního středověku do konce cechovního zřízení*. 2016. Diplomová práce.

SOBEK, David: *Cechovní a živnostenské korporace na Moravě: Kroměříž v letech 1500–1914*. Olomouc, 2021. Rigorózní práce.

STERNECK, Tomáš: *Soumrak "zlaté doby" moravských měst: dlouhá válka s Turky (1593–1606) a zeměpanská města v markrabství*. In: Královská města v životě země moravské. Brno: Moravské zemské muzeum, 2012, s. 129–143.

ŠIMŠA, Martin: *Krejčovské cechy a jejich vliv na formování mužského venkovského oděvu ve střední Evropě 16. a 17. století*. In: Český lid: Czech Ethnological Journal, 2020, roč. 107, č. 3, s. 259–307.

TUREK, Adolf: *Dějiny obce Bernartice*. In: Od pokolení do pokolení 1837–1937. Bernartice, 1937.

VÁLKA, Josef: *Česká společnost 15. – 18. století*. Praha, 1983.

VÁLKA, Josef: *Dějiny Moravy. Díl 2. Morava reformace, renesance a baroka*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1996.

VOREL, Petr: *Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. 7, 1526–1618*. Praha: Paseka, 2005.

WINTER, Zikmund: *Český průmysl a obchod v XVI. věku*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1913.

WINTER, Zikmund: *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách: (1526–1620)*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909.

WINTER, Zikmund: *Zlatá doba měst českých*. Praha: Odeon, 1991.

ZEZULČÍK, Jaroslav: *Zpráva o strašné řeži. Španělská vojska v Českých zemích na počátku třicetileté války a bitva u Nového Jičína roku 1621*. Nový Jičín: Okresní vlastivědné muz., 1996.

ZIEGLER, Paul: *Wirtschaftsgeschichte der Stadt Neutitschein, II, III*. Vídeň, 1983, 1989.

ZIEGLER, Paul: *Zur Geschichte der Juden in Neutitschein*. Nový Jičín, 1939.

Internetové zdroje

Mistři řemesel (přehled aktuálních řemeslných cechů) In: <https://www.fandimeremeslu.cz/mistri-remesel/> [cit. 20. 7. 2021]

Jan starší z Žerotína (životopis) In: <https://galerieosobnosti.muzeumnj.cz/jan-starsi-z-zerotina> [cit. 15. 7. 2021]

Příloha

Příloha 1. Tabulka: Souhrnný přehled cechovních statut s procentuální typologií jejich obsahu

Cech obuvníků (ševců)	Cech krejčích	Cech
Bedřich z Žerotína a na Štamberce uděluje cechovní artikule ševcovskému cechu v Novém Jičíně dne 17. listopadu 1539.	Krejčovský cech v Olomouci vystavuje dne 17. srpna 1564 cechovní řád o 32 artikulích krejčovskému cechu v Novém Jičíně.	Pramen
24	32	Počet artikulů
37,6%	34,4%	Organizace cechu (vztahy)
16,4%	25%	Organizace řemesla
8,4%	3,1%	Vztah k městu/ vrchnosti
12,4%	0%	Vztahy s jinými řemesly
21%	21,9%	Tresty, opatření
4,2%	15,6%	Různé

	Cech mlynářů	Cech kloboučníků	
Purkmistr a rada města Nového Jičína propůjčují artikule mlynářskému cechu v Novém Jičíně dne 16. ledna 1586	Přísežní zemští mlynáři v Praze potvrzují artikule cechu mlynářského v Novém Jičíně dne 21. února 1585	Purkmistr a rada města Nového Jičína předávají artikule cechu kloboučnickému dne 7. května 1630	Usnesení cechovního shromáždění o vdovách a dcerách po zemřelých cechovních mistrech dne 2. července 1646. ¹⁹¹
15	9	14	0
26,7%	33,3%	50%	0%
40,1%	11,1%	28,6%	0%
0%	22,2%	0%	0%
13,3%	11,1%	0%	0%
6,6%	11,1%	0%	0%
13,3%	11,2%	21,4%	0%

¹⁹¹ Hodnotný pramen pro cech obuvníků, ale není členěn na artikule, proto nebudou u něj hodnoceny procenta. Obsahem zapadá do organizace cechu a řemesla.

	Cech řezníků		Cech pekařů
Rudolf II. potvrzuje a propůjčuje artikule řeznickému cechu v Novém Jičíně dne 14. února 1594	Artikule Bedřicha z Žerotína a na Štramberce ze dne 5. března 1540 pro cech řezníků v Novém Jičíně.	Purkmistr a rada města Olomouce potvrzují výtah z cechovního řádu olomouckých pekařů cechu pekařů v Novém Jičíně dne 24. října 1590. 192	Purkmistr a rada města Nového Jičína propůjčuje a potvrzuje artikule cechu pekařského v Novém Jičíně dne 1. ledna 1589
4	6	Pekaři 12	21
0%	16,7%	25%	28,6%
75%	33,4%	58,3%	24%
0%	16,7%	0%	14,2%
0%	16,6%	16,7%	14,2%
0%	0%	0%	14,3%
25%	16,6%	0%	4,7%

Cech zámečnicků	Cech medařů
Purkmistra a rada města Nového Jičína uděluje artikule cechu zámečnicků dne 11. listopadu 1611	Artikule Jana mladšího z Žerotína a na Štramberce ze dne 2. září 1556 pro cech mlynářů v Novém Jičíně.
neznámý	14
?	14,3%
?	28,6%
?	14,3%
?	21,4%
?	14,3%
?	7,1%